AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Leyla SUBAŞI

HAKKI ATEŞ'İN 1925'TE KALEME ALDIĞI TÜRKÇENİN SARFI ADLI ESERİ (METİN-GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ-TERİMLER DİZİNİ-TIPKIBASIM)

Türk Dili Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Leyla SUBAŞI

HAKKI ATEŞ'İN 1925'TE KALEME ALDIĞI TÜRKÇENİN SARFI ADLI ESERİ (METİN-GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ-TERİMLER DİZİNİ-TIPKIBASIM)

Danışman
Doç. Dr. Enfel DOĞAN

Türk Dili Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Leyla Subaşı'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Doç. Dr. Fatih ERBAY	(İmza)
Üye (Danışman)	: Doç. Dr. Enfel DOĞAN	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Ali CİN	(İmza)

Tez Başlığı:	Hakkı Ateş'in 1925'te Kaleme Aldığı Türkçenin Sarfı Adlı Eseri (Metin-Günümüz Türkçesine Çeviri-Terimler Dizini-Tıpkıbasım)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : …./…./202…

Mezuniyet Tarihi : 22/08/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hakkı Ateş'in 1925'te Kaleme Aldığı Türkçenin Sarfı Adlı Eseri (Metin-Günümüz Türkçesine Çeviri-Terimler Dizini-Tıpkıbasım)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Leyla SUBAŞI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.... / .... / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Leyla SUBAŞI
Öğrenci Numarası	202152042009
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Enfel DOĞAN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Hakkı Ateş'in 1925'te Kaleme Aldığı Türkçenin Sarfı Adlı Eseri (Metin-Günümüz Türkçesine Çeviri-Terimler Dizini-Tıpkıbasım)
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2431871478
Rapor Tarihi	14.08.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %14 Alıntılar dahil: %16

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ……. sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Enfel DOĞAN

İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

KISALTMALAR ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
SUMMARY ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **vi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

Türkçenin Sarfı İsimli Eserin Latin Harflerine Aktarılması

1.1. Başlamazdan Evvel 4
1.2. Başlangıç 5
1.3. Söz 5
1.4. Yazı 6
1.5. Lisanların Tasnifi 7
1.6. Türkçenin Elifbâsı 8
1.7. İmlâ İşaretleri 8
1.8. İştikâk (Bitişme) 9
1.9. Ahenk 9
1.10. Nokta İşaretleri 10
1.11. Kelime 11
1.12. İsim 11
1.13. Sıfat 14
1.14. Zamir 17
1.15. Fiil 18
1.16. Kayd (Zarf) 25
1.17. Nisbet (Mütemmim Edatları) 26
1.18. Rabt (Âtıfe) 26
1.19. Nidâ 26
1.20. Tahlil 27
1.21. Hususiyet 28

İKİNCİ BÖLÜM

Türkçenin Sarfı İsimli Eserin Dil İçi Çevirisi

2.1. Başlamazdan Evvel [Başlamadan Önce] 29
2.2. Başlangıç 30

2.3. Söz 30
2.4. Yazı 31
2.5. Lisanların Tasnifi [Dillerin Sınıflandırılması] 32
2.6. Türkçenin Elifbâsı [Türkçenin Alfabesi] 33
2.7. İmlâ İşaretleri [Sesletim İşaretleri] 33
2.8. İştikâk (Bitişme) [Türeme] 34
2.9. Ahenk [Uyum] 34
2.10. Noktalama İşaretleri 35
2.11. Kelime 36
2.12. İsim 36
2.13. Sıfat 39
2.14. Zamir 42
2.15. Fiil 43
2.16. Kayd (Zarf) 50
2.17. Nisbet (Mütemmim Edatları) [Edat] 51
2.18. Rabt (Âtıfe) [Bağlaç] 51
2.19. Nidâ [Ünlem] 52
2.20. Tahlil [Çözümleme] 52
2.21. Hususiyet [Özgünlük] 53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkçenin Sarfı İsimli Eserin Terimler Dizini

3.1. Osmanlıca- Türkçe Dizin ve Sözlük 54
3.2. Türkçe-Osmanlıca Dizin 104
3.3. Özel Adlar Dizini 108

4. SONUÇ 121
5. KAYNAKÇA 124
6. EK – 1 TIPKIBASIM 125
7. Ö Z G E Ç M İ Ş 173

KISALTMALAR

Ar. : Arapça

bkz : Bakınız

Far. : Farsça

Fr: Fransızca

H. Ateş : Hakkı Ateş

hzl. : Hazırlayan

krş : Karşılaştırınız

Rum. : Rumca

T. : Türkçe

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzeri

Yun : Yunanca

ÖZET

Dil bilimin temel öğelerinden biri olan sarf (biçim bilgisi), dilin önemli bir unsurudur. Sarf özetle bir dilin ek, kök ve söz yapısını incelemektedir. Söz dizimi ve anlam bilimi, sarfı destekleyen unsurlardır. Dil bilimin her birimi ayrı birer birim olarak incelense dahi birbiri ile etkileşime geçerek dilde anlamlı unsurları bir araya getirmektedir.

Bu çalışmada Hakkı ATEŞ'in 1925 yılında Küçük Bir Proje başlığı altında kaleme aldığı *Türkçenin Sarfı* adlı eser filolojik ve dil bilimsel yöntem ile incelenmiştir. Çalışmanın amacı, *Türkçenin Sarfı* eseri ile dönemin diğer gramer kitaplarını kıyaslayarak gramer terimlerinin tespitini yapmaktır.

Yapılan çalışmanın giriş bölümünde sarf hakkında bilgi verilerek literatür taramasına yer verilmiş aynı zamanda çalışmanın konusu amacı, sınırlılık ve yöntem hakkında bilgiler sunulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde üzerinde çalışılan metnin Latin harflerine aktarılmış hali verilmiştir. İkinci bölümde metnin dil içi çevirisine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Terimler dizini başlığı altında Osmanlıca-Türkçe, Türkçe-Osmanlıca ve Özel Adlar olarak üç alt başlıkta incelenmiştir. Sonuç bölümünde bulguların analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarf, gramer bilgisi, biçim bilgisi, terim

SUMMARY

THE BOOK OF "TÜRKÇENİN SARFI (MORPHOLOGY OF TURKISH)" WRITTEN BY HAKKI ATEŞ IN 1925 (TEXT-CONTEMPORARY TURKISH TRANSLATION-INDEX OF TERMS-FACSMILE)

Morphology, one of the basic elements of linguistics, is an important element of language. Sarf briefly examines the affixes, roots and word structure of a language. Syntax and semantics are the elements that support usage. Even though each unit of linguistics is examined as a separate unit, they interact with each other and bring together meaningful elements in the language.

In this study, the work titled *Türkçenin Sarfı*, written by Hakkı ATEŞ for secondary education in 1925, was examined with philological and linguistic methods. The aim of the study was to determine the grammatical terms by comparing the *Türkçenin Sarfı* with other grammar books of the period.

In the introduction section of the study, information about the consumption is given and a literature review is included, as well as information about the subject, purpose, limitations and method of the study. In the first part of the study, the text studied is translated into Latin letters. In the second part, the intralingual translation of the text is included. In the third section, it is examined under the title of Index of Terms under three subheadings: Ottoman-Turkish, Turkish-Ottoman and Proper Nouns. In the conclusion section, the findings were analyzed.

Key Words: Consumable, grammatical knowledge, morphology, term

ÖNSÖZ

Hakkı ATEŞ'in kaleme aldığı *Türkçenin Sarfı* 1925 yılında okullarda okutulmak için yazılmış gramer kitaplarından biri olduğu düşünülmektedir. 47 sayfalık bu gramer kitabında Arapça terimlere Türkçe karşılıklar vermeye çalışması dikkat çekmektedir. Dilin sadeleştirilmeye ve Türkçeleştirilmeye çalışması yazarın hassasiyetini kanıtlamaktadır. Yazar bu konudaki hassasiyetini esere giriş yapmadan Türkçe'nin kendisine gerekli olan yabancı kelimeleri sözlüğüne alıp dile uygun hale getirilmesine değinerek bu konuyu dile getirmiştir. Bu eser bize dönemin dil anlayışı hakkında bilgiler vermektedir.

Bu çalışmada Hakkı ATEŞ'in *Türkçenin Sarfı* adlı eseri Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde mevcut olan Fil.AN /808 numaralı matbu nüsha ele alınmış olup bu nüsha üzerinden Latinize edilmiştir. Metindeki örnekler, daha görünür kılınmak için eğik harflerle yazılmıştır. Eserde geçen terimlere terimler sözlüğünde yer verilmiştir. Sözlüğü oluştururken Cibakaya dizin programı 2.4.1 sürümünü kullanarak terimler dizini oluşturulmuş, bu terimler detaylı olarak açıklanmıştır. Kelimelerin altında sayfa ve satır numaralarına yer verilerek okuyucunun bilgiye metinde kolaylıkla ulaşmasına olanak sağlanmıştır. Birden fazla anlamı olan terimleri krş: kısaltması ile gösterip açıklayarak diğer anlamlarının birlikte görülmesi hususuna dikkat edilmiş ve terimler sözlüğüne metinde geçen dil aileleri ve yer adları da dahil edilmiştir. Metnin ikinci bölümünde o dönem kullanılan fakat günümüzde anlaşılması zor olan ifadeler ve cümlelerin dil içi çevirileri yer almaktadır. Dil içi çeviride yazarın parantez içinde verdiği terimleri ve karışıklıkları önlemek için bizim verdiğimiz terim karşılıkları köşeli parantez içine alınmıştır. Çalışmamızın sonunda metnin orijinal baskısına tıpkı basım olarak yer verilmiş ve okuyucuya sunulmuştur.

Tezin her aşamasında yardımını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Enfel DOĞAN'a teşekkürlerimi ve saygımı sunuyorum. Dizin programından faydalandığımız Ceval KAYA'ya emekleri için teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim sürecim boyunca her zaman yanımda olan babam Kemal SUBAŞI'ya teşekkür ederim. Yazmış olduğum bu tezi bir kadın olarak kaleme almamı sağlayan Mustafa Kemal ATATÜRK'e ve okumanın içinde ukde kaldığı eğitim konusunda en büyük destekçim olan annem Müzeyyen SUBAŞI'ya ithaf ediyorum.

GİRİŞ

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir." (Ergin, 2019: 25).

Milli varlığın en temel öğesi olan dil, yaşayan bir varlıktır. Göçler, savaşlar, toplumsal ve kültürel değişimler sadece toplum yapısında değil dilde de değişim ve dönüşümü gerekli kılmaktadır. Bu değişim yıllar hatta yüzyıllar süren yavaş ve uzun bir süreçtir. İnsanoğlu bu değişimi hissetmese de bir dilin aldığı son şekil, evrimsel süreçlerini anlamamız ve bu doğrultuda yapılacak dilbilim çalışmaları açısından önem teşkil etmektedir.

> "Bir dilin yazı ve kültür dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğüdür öteki de grameridir. Gramer, insan kafasındaki düşünceyi söze ve söz bütününe dönüştüren dili, bilimsel ölçüler içinde anlatan, o dilin anlaşılması ve kullanılması için gerekli yöntem ve kuralları bir sistem yapısı içinde öğreten bilim dalıdır. Sözlük ve gramerler dili kuşaklar arasında unutulmaktan kurtaran onları birbirine bağlayan bağlardır." (Korkmaz, 2014: 86).

Dilin temel yapılarını ve kurallarını öğrenmek için birinci sınıf temel bilgi kaynağı olan gramer kitapları her dil için önemli olmuştur özellikle internetin ve teknolojinin olmadığı zamanlarda dilin yapısını ve kullanımını standartlaştırarak iletişimdeki netliği ve etkinliği arttırmış, ilgili dilin tarihi gelişimine ışık tutmuş, gelecek nesillere dil mirasını aktarmada en önemli araç olmuştur. Bu durum gramerciliğin önemini kanıtlar niteliktedir.

Türk gramerciliği için bir başlangıç noktasını belirlemek zor olsa da Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılın II. yarısında yazdığı *Divanü Lügati't-Türk'ten* bahsetmek gerekir. Türk dilinin yapısını ve özelliklerini detaylı bir şekilde ele alan bu eser, Türkçe'nin o dönemdeki kullanımını, kelime dağarcığını, dilbilgisini ve hatta coğrafi olarak farklı Türk boylarının konuşma biçimlerini açıklamaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un bu eseri, Türk dili ve kültürü hakkında önemli bir kaynak olarak kabul edilir ve Türkçenin tarihî gelişimine ışık tutar. Eser, o dönemdeki dilbilim anlayışına göre kaleme alınmış olup, günümüze kadar ulaşmış en eski Türk dilbilim metinlerinden biridir. Yine Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı *Kitâbu Cevâhirî'n-Nahv fî Lûgati't Türk (Türk Dilinin Nahiv Cevherleri Kitabı)* elimize geçmeyen önemli bir eserdir.

Anadolu bölgesinde yazılmış ilk Türk dili grameri Bergamalı Kadri tarafından yazılıp 1530 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri İbrahim Paşa'ya sunulan *Müyessiretü'l-Ulûm'dur*. Bu eser, XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Türk dilinin o

dönemdeki dil bilgisel yapısını sistematik bir şekilde ele almaktadır. Bergamalı Kadri'nin *Müyessiretü'l Ulûm* adlı eseri, Türk dilinin gramer yapısını öğretmek ve dilin doğru kullanımını teşvik etmek amacıyla yazılmıştır. XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nin dil bilgisine dair bilgiler veren bu eser, o dönemin dil bilim çalışmaları açısından önemlidir.

> "Osmanlı Türkçesi 15. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Arapça, Farsça ve Türkçenin karışmasından oluşmuş karma bir dil yapısına dönüştüğü için gramer yazarlığı da Arapça, Farsça temelinde sarf ve nahivlerle yol almıştır. Osmanlı Türkçesi içinde Türk dili nasıl geri plana itilmiş ve dışlanmış ise Türk dilinin grameri de aynı alın yazısına uğramıştır. XVI-XIX. yüzyılları arasında bugün elimizde Müyessiretü'l Ulûm gibi tek bir Türkçe gramerin bulunması Türkçeye karşı takınılan bu genel tavrın göstergesidir. Osmanlı Devleti'nde medrese dili Arapça olduğundan gramer çalışmaları da Arapça temeline dayandırılmıştır. Böylece Türkçe'nin grameri yüzyıllarca süre gelen bir boşluk içinde kalmıştır." (Korkmaz, 2014: 87).

Müyessiretü'l Ulûm'dan Tanzimat dönemine kadar geçen dönemi Korkmaz (2002; 42) kısır ve karanlık dönem olarak adlandırmıştır. 1851 yılına gelindiğinde Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı *Medhal-i Kavâ'id* ilk okullarda ders kitabı olarak okutulan ilk dil bilgisi kitabıdır. Yine Ahmet Cevdet Paşa'nın yazdığı *Kavâid-i Türkiyye*, sıbyan mektepleri için kaleme alınmış olup *Medhal-i Kavâ'id'in* basitleştirilmiş şeklidir. Bu çalışmaların yapılması gramerciliğe verilen değerin önceki dönemlere kıyasla arttığının kanıtıdır.

Tanzimat dönemiyle birlikte gramercilik alanında hareketlilik başlamış ve 1900'lü yıllara gelindiğinde bu hareketlilik yoğunlaşmıştır. "1928 yılında yeni Türk alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte Türk gramerciliğinde yeni bir safha başlamıştır. Yeni Türk alfabesiyle ilk gramer denemesi, Türk Dili Encümeni'nce 1928 yılında hazırlanan *Muhtasar Türkçe Gramer* adlı eserdir." (Korkmaz 1996, 3). Günümüze kadar gramer çalışmalarına yenileri eklenmiş ve bu alanda çalışmalar devam etmektedir.

1997 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi'nde *Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları-Bibliyografya Denemesi-* adlı makalesinde Çimen Özçam Bergamalı Kadri Efendi'nin *Müyessiretü'l Ulûm* adlı eserinden başlayarak Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmalarını kronolojik olarak sıralamıştır. Bu çalışmada 1996 yılına kadar yazılmış 228 adet dil bilgisi kitabına yer verilmiştir.

Çalışmamıza benzer nitelikte ve yakın tarihte hazırlanmış çalışmalardan bazıları şunlardır:

1323 yılında ortaokullarda okutulmak üzere *İkinci Seneye Mahsus Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî* komisyon tarafından yazılmıştır. Kitap olarak Recep Topalı tarafından günümüz Türkçesine kazandırılmış sözlük ve gramer terimleri dizinine yer verilmiştir. Eser, 2003 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Manastırlı Mehmet Rıfat tarafından 19. yüzyılda kaleme alınan *Mükemmel Osmanlı Sarfı*, öğrencilere dil bilgisi kurallarını öğretmek amacıyla yazılmıştır. Eser Ferhat Tamkoç tarafından 2013 yılında latinize edilmiş ve dil bilgisi terimleri tespit edilip kitaplaştırılmıştır.

Kavâid-i Lisân-ı Türkî Tahir Kenan tarafından 1892 yılında yazılmış gramer kitabıdır. Eser, "Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi" kapsamında Leyla Karahan ve Ülkü Gürsoy tarafından Latin harflerine çevrilmiş; sözlük, terimler dizini ve tıpkı basım şeklinde hazırlanmıştır. 2004 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Nev-Usûl Sarf-ı Türkî Şemsettin Sami tarafından Tanzimat döneminde yazılmış önemli gramer kitaplarındandır. 1892'de yazılan bu eseri Furkan Hamit, Latin alfabesine aktararak terimler sözlüğü ve inceleme şeklinde hazırlamıştır. Bu çalışma 2018 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Tezimizde ele aldığımız Hakkı ATEŞ'in 1925 yılında kaleme aldığı *Türkçenin Sarfı* adlı dil bilgisi kitabının yukarıdaki eserlerle ortak özelliği okullarda okutulmak için yazılmış bir dil bilgisi kitabı olmasıdır. Eserimizin diğerlerinden farkı yazıldığı dönemdir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yazılmış daha yakın tarihli bir eserdir. *Türkçenin Sarfı* dönemin dil anlayışını yansıtır niteliktedir. Türkçeye dair bilinç kazandırılmaya çalışıldığını terimlerin bilinen Farsça tamlamalar ve Arapça karşılıklarının yanında Türkçelerinin kullanılmasına gayret edilmesi bu durumun kanıtıdır.

Meşrutiyet yıllarındaki kitaplara verilen adlar *Lehçe-i Osmani, Sarf-ı Osmanî* gibi isimler alırken kitap başlıklarının da Cumhuriyet döneminde değişmeye başladığını, dil bilincini yansıttığını ve Türkçenin vurgulandığını eserin başlığında görmekteyiz. Bunun yanı sıra Fransızca terimlerin de kullanıldığını ve o dönemin özelliklerini taşıdığını görmekteyiz. Ses voix kullanımı gibi. Amacımız, Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmış bu dil bilgisi kitabını günümüz dilinde anlaşılır hale getirerek, dilimize katkı sağlamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Türkçenin Sarfı İsimli Eserin Latin Harflerine Aktarılması

[1] (1) **TÜRKÇENİŊ SARFI**

(2) Küçük Bir Proje

1.1. [2] (1) Başlamazdan Evvel

(2) Türkçe; Türkleriŋ öz dilidir. Milyonlarca Türk bu dil ile konuşur.

(3) Yalŋız; şarktan garba doğru akın eden bir kısım Türkler, yolları üzerinde

(4) İran ve Arap medeniyetini bulmuşlar ve bu lisanlardan birçok kelimeler almışlardır.

(5) Anadolu'da hükûmet kuran bu kısım Türkler, Arapçayı din lisanı ve

(6) Farisî'yi hükûmet lisanı olarak kabul ettiklerinden bu lisanlar Türkçe ile

(7) karışarak halk lisanı olan Türkçeniŋ yanı başında edebiyat lisanı olarak

(8) bir de Osmanlıca meydana gelmiştir.

(9) Fakat bir lisanıŋ edebiyatı, yaşamak için; onu yaşatacak halka muhtaçtır.

(10) Osmanlıca ise halkıŋ mahdut bir kısmına münhasır kaldığından beklenilen terakkiyi

(11) gösterememiştir. Ve nihayet halkıŋ anlayamadığı Osmanlıca Osmanlılık ile

(12) birlikte tarihe karışmaya mahkumdur. Çünkü 'Türkçe Türkçedir.' ve

(13) kendisine mahsus kaideleri vardır. Osmanlıca ise üç muhtelif lisanın

(14) kelime ve kaidelerinden mürekkep suni bir lisandır. Suni lisanlar ise daima terk

(15) edilmeye mahkumdurlar.

(16) Hiçbir lisan yabancı kelimelere muhtaç olmaktan kurtulamaz. En müterakki

(17) lisanlardan biri olan Fransızcada bile akademiniŋ soŋ lügatine göre

(18) mevcut olan otuz iki biŋ kelimeden ancak on iki biŋi Fransızca

(19) olup diğerleri yabancı esaslardan alınmadırlar. Fakat yine hiçbir lisan

[3] (1) yabancı kaidelere muhtaç değildir. Çünkü her lisanıŋ kaideleri ancak

(2) kendi ihtiyacından doğar. Bunuŋ için Türkçe de kendisine lazım olan

(3) kelimeleri bulduğu lisanlardan alıp kendisine mal etmeye ve aynı zamanda

(4) kendisine yabancı olan kaideleri de sarfından çıkarmaya mecburdur.

(5) İşte Türkçeniŋ Sarfı bu esas üzerine yapılmış ilk tecrübedir.

(6) Ankara 11 Nisan 341

(7) H. Ateş

1.2. **[4]** (1) **Başlangıç**

(2) İnsanlar; zihin (beyin) ile duyarlar, aŋlarlar, düşünürler

(3) karar verirler ve düşündüklerini dil (lisan) ile bildirirler.

(4) His (duygu): A'zâdan herhangi biri ile zihne vasıl

(5) olan tesirdir.

(6) Fikir (aŋlama): Hislerden zihne hasıl olan şekil,

(7) çıkan manâdır.

(8) Düşünce: İki fikir arasındaki münasebeti ölçme, mukayese

(9) ve muhakemedir.

(10) Karar: Düşünmeniŋ soŋunda verilen hükümdür.

(11) Dil: Düşünce ve kararlarımızı bildirmek için kullandığımız

(12) yoldur.

(13) Dil üç türlüdür: İşaret, söz, yazı.

(14) Lisan: Bir millete mahsus söz ve yazılardır.

(15) Cümle: Lisanıŋ karar bildiren her parçasıdır.

(16) Kelime: Cümleniŋ fikir bildiren her parçasıdır.

(17) Sarf: Lisanları, kaideleri ve tarihte geçirdiği değişiklikleri

(18) itibarıyla tetkik ve münasebetlerine göre sınıflara ayırır.

(19) Bir lisanıŋ sarfı, yalŋız o lisana mahsus olanimlâ ve kaideleri

(20) gösterir.

[5] (1) İmlâ: Her lisanıŋ kendi lügatinde tespit edilen ve sarf kaideleri

(2) ile tayin edilen yazılıştır.

(3) Kaide: Her lisanıŋ kendi ihtiyacından doğan ve edipleri tarafından

(4) kabul edilen usullerdir.

(5) Türkçeniŋ Sarfı: Türkçeyi kaidesine muvafık veimlâsına mutabık

(6) bir surette söylemek ve yazmak yollarını gösterir.

1.3. (7) **Söz**

(8) Söz: Vücutta buŋa mahsus âzânıŋ hareketinden çıkan sesler

(9) ile söylenir.

(10) Fonetik (ilm-i mehâric): Sesleri sınıflara ayırır.

(11) Söylenen kelime ses ve katkılardan mürekkeptir.

(12) Ses (voix)[1]: Nefes borusunuŋ ihtizazından hasıl olan

[1] Metinde "ووايەل" şeklinde yazılmıştır.

(13) düz seslerdir.

(14) Katkı (konson): Ağız, burun ve boğazıŋ aldığı şekillerden

(15) hasıl olup başlarken veya biterken seslere katılan gürültülerdir.

(16) Sesler başlıca sekiz tanedir. Bunlar; kalın ve ince olmak üzere

(17) iki kısma ve her kısım, düz ve yuvarlak olmak üzere iki takıma ayrılırlar.

(18) Kalın sesler, düz: a*, al;* ı *kıl*, yuvarlak: o,

(19) *odun*; u, *uzun*.

[6] (1) İnce sesler, düz: e, *el*; i, *ip*; yuvarlak: ö, *ölüm*; ü, *üzüm*.

(2) Katkılar: Her lisanıŋ ihtiyacına göre az çok değişir ve başlıca

(3) şu yolda taksim edilir:

(4) Kapalı: Dudakla b (ب), p (پ). Dil ve diş ile t (ط), s (ص), t (ت)

(5) d (د), l (ل). Dil ve damak: c (ج), ç (چ), k (ك), y (ى). Boğazla: k (ق), g (غ).

(6) Sıkma: Dudak ve diş ile: t (ت), v (و). Dil ve diş ile: s (ص),

(7) s (س), s (ث), z (ذ). Boğazla: a (ع), h (ح), h (خ), h (ه).

(8) İhtizazlı: r (ر), z (ز), z (ظ). Hışıltılı: ş (ش), j (ژ): Burunla: n (ن) ve m (م).

(9) Fakat bunlar katı bir tasnif olmayıp daha birçok suretle

(10) ayrıldıkları vardır.

1.4. (11) Yazı

(12) Fikir ve düşüncelerimizi bildirmek için; taş, tahta, kâğıt

(13) gibi şeyler üzerine yaptığımız işaretlere yazı denir.

(14) Bu hususta her millet kendisine mahsus bir yol takip etmiştir.

(15) Mısırlılarıŋ ilk yazıları her şeyiŋ hakkedilen suretinden ibaret

(16) olan hiyeroglifi (hatt-ı mukaddes)'dir.

(17) Bu suretler zaman ile kelime, hece ve nihayet harf kıymetini almış

(18) ve böylece hiyeratik ve demotik denilen yazılar meydana gelmiştir.

(19) Fenikeliler bu soŋ yazılardan yirmi iki tane harf seçerek

[7] (1) lisanlarına mahsus bir elifbâ meydana getirmişler ve bu elifbâ önce Yunanlılar

(2) ve soŋra diğer milletler tarafından kendi lisanlarına tatbik edilmiştir.

(3) Yazılan kelimeler harflerden mürekkeptirler. Harfler iki türlüdür:

(4) Sesli harfler (sâite): Sesleri gösteren harflerdir.

(5) Sessiz harfler (sâmite): Seslerin değişikliklerini, katkıları

(6) gösteren harflerdir.

(7) Bugünkü mevcut harfler; yukarıdan aşağı yazılan Çin ve Japon,

(8) sağdan sola yazılan Amhari (Arap), İbrani harfler ile soldan
(9) sağa yazılan Latin, Siril, Gotik, Yunan, Ermeni, Gürcü
(10) harfleridir. Bunlarıŋ büyük, küçük, matbaa yazısı, el yazısı gibi
(11) muhtelif şekilleri vardır.
(12) Harfler sesleri temsil ettiklerinden ait oldukları lisana göre
(13) kıymetleri de izafidir.
(14) Eŋ çok kullanılan Latin harfleriniŋ bile Fransızca, İngilizce,
(15) İtalyanca, İspanyolca, Rumence ve Arnavutçadaki kıymetleri birbiriniŋ
(16) aynı değildir. Türkçeye de tatbik edilirse Türkçeniŋ ihtiyacına göre
(17) kıymetler alması lazımdır.

1.5. [8] (1) Lisanlarıŋ Tasnifi

(1) Lisanlar; biri asıllarına diğeri kaidelerine göre iki suretle
(2) ayrılırlar. Her iki suret de bir arada olmak üzere mevcut lisanları
(3) şöylece hülasa edebiliriz:
(4) 1- Tek heceli lisanlar: Kelimeler; tek hecelidirler ve hiç
(5) değişmezler.
(6) Çin, Siyam, Tibet lisanları gibi.
(7) 2- Bitişmeli lisanlar: Kelimeler; değişmeyen bir kök ve buŋa
(8) bitişen harf ve hecelerden mürekkeptir.
(9) A- Turan (Ural-Altay): 1) Türk: Türk,
(10) Uygur, Nogay, Türkmen, Yakut, Kırgız, Kumuk,
(11) Çuvaş. 2) Fin-Ugrı: Fin, İyon, Lapon,
(12) Mordav, Vogul, Macar. 3) Samoyed. 4) Mongol:
(13) Kalmuk, Buryat. 5) Tunguz, Mançu.
(14) B- Dravid (Hint): Telugu, Tamil, Tulu.
(15) C- Malaya-Polinezya: Malay, Cava; Malezya, Polinezya,
(16) D- Bantu (Cenubî Afrika): Kafr, Zambez, Herero.
(17) E- Amerika (Yerli). F- Avustralya. Z- Japon.
(18) H- Bask.
[9] (1) 3- Değişmeli Lisanlar: Kökleri de az çok değişen,
(2) öŋüne ve soŋuna harf ve hece alanlardır.
(3) 1- Ham Sam Lisanları: Mısır, Kıbt, Berber, Habeş.
(4) 2- Asuri, Necrânî (?), Fenike, Keldani, Arap, Amhar.

(5) Be- Hint- Avrupa Lisanları: 1- İran, Sanskrit,
(6) Pali, Prakrit, Parsî, Zend, Avesta. 2- Yunan
(7) 3- Latin; Salt, Latin, Golva, Gal, Breton.
(8) 4- Germen: Gotik, İsveç, Danimark, Alman, Flaman,
(9) Hollanda, İngiliz. 5- Balt-İslav: Eski Purus,
(10) Litvan, Let, İslav, Hırvat, İsloven, Rus,
(11) Çek, Sırp, Leh, Polap. 6- Arnavut. 7- Ermeni
(12) lisanlarıdır.
(13) Türkçe; bitişmeli lisanlarıŋ Turan sınıfınıŋ Türk şubesindendir.

1.6. [10] (1) Türkçeniŋ Elifbâsı

(2) Türkçeniŋ Kültegin abidelerinde izleri görülen harfleri unutulmuş
(3) ve yerine Arapçada kullanılan Amhari harfleri geçmiştir. Bugün kulla-
(4) nılan harfler şunlardır:
(5) elif=ا, be=ب, pe=پ, te=ت, se=ث, cim=ج, çim=چ, ha=ح, hı=خ dal=د, zel=ذ, re=ر, ze=ز, je=ژ, sin=س, şın=ش,
(6) sad=ص, dad=ض, tı=ط, zı=ظ, ayın=ع, gayın=غ, fe=ف, kaf=ق, kef=ك, gef=گ, nazal n=ڭ, lam=ل, mim=م, nun=ن, vav=و, he=ه, ye=ى.
(7) Bunlardan se=ث, hı=خ, zel=ذ, sad=ص, dad=ض, tı=ط, zı=ظ, ayın=ع, he=ه harfleri Türkçe
(8) için lüzumsuz oldukları halde Türkçeye lazım olan sesli harfler
(9) bu elifbâda yoktur.

1.7. (10) İmlâ İşaretleri

(11) Amhari harflerde sesli bulunmadığı için bunlarıŋ yerine hareke
(12) konur. Harekeler: Üstün, esre, ötre, med, cezm ile Türkçede kulla-
(13) nılmayan; iki üstün, iki esre, iki ötre ve şeddeden ibarettir.
(14) Türkçe bu harflerle yazılmaya başlandığı zaman *olup* اولوب / *olup* الب *gibi,*
(15) *gelip* كلوب / *gelip* كلب gibi şekillerde yazılmıştır. Fakat bu tarz lisanıŋ ihtiyacına
(16) kifayet etmediğinden soŋraları elif=ا, he=ه, vav=و, ye=ى harflerine kıymet verilerek
(17) sesli harf yerine kullanılmıştır. Bugün her kelime kabil olduğu kadar sesli
(18) harfler ile ve söylendiği gibi yazılmaya başlanmıştır.
[11] (1) Ma-mafih bu dört harf Türkçede bulunan sekiz sesi ifadeye
(2) kâfi değildir. Bunuŋ için hiç olmazsa dört türlü okunan vav=و
(3) harfi üzerine noktalar koymak suretiyle bu seslerin birbirinden ayrılması kalın
(4) ye=ى üzerine med konulması muvafık görülmektedir.

(5) Türkçede hafif bir aksan da var ise de bunuŋ işareti henüz yoktur.

1.8. (6) İştikâk (Bitişme)

(7) Bir kökten birtakım dallar ve her daldan birçok küçük dallar çıktı-
(8) ğı gibi kelimelerden de birinci ve ikinci derecede birçok kelimeler meydana gelir.
(9) Bu kelimelerde fikir aynıdır. Yalnız aynı fikir etrafında birtakım değişiklikler
(10) hasıl olmuştur.
(11) *çiçek, çiçeklik, çiçeklemek, çiçekçi, çiçekli, çiçeksiz, çiçekleŋmiş...* gibi.
(12) Kök: Kendisinden birçok kelimeler yapılabilen fakat hiçbir harf
(13) çıkarılamayan kelimelerdir.
(14) Dal (madde-i asliye): Kendisinden birçok kelime olduğu gibi
(15) kendisi de bir kökten gelen kelimelerdir.
(16) Edat: Bir kelimeden yeni kelimeler yapmak için ilave edilen hece veya harflerdir.
(17) kes- (kök): *kesmek, keser, keski, kesim, kesici, kesme.*
(18) kestir- (dal): kes*tirdim, kestiren, kestirecek, kestir-*
(19) *meklik*.
[12] (1) kesil- (dal): *kesilmiş, kesilecek, kesilir, kesilmedi…*
(2) kesiş- (dal): *kesişmek, kesişmeli, kesişeli, kesiştiler…*
(3) kesin- (dal): *kesinmiş, kesiniş, kesinmemiş, kesinmeyecek…*
(4) kestiril- (dal): *kestirilmek, kestirilmiş, kestirilecek…*
(5) Türkçede bu suretle yapılan kelimeler tasvir edilmeyecek kadar çoktur.
(6) Kes- kelimesinin bütün parçaları (60.000) altmış bini bulmaktadır.
(7) Böyle bir kökte yapılan kelimeleriŋ hepsine birden ‘‘kelime ailesi’’ yahut
(8) ‘‘bir kökten kelimeler’’ denir.
(9) Yazılışları bir manâları ayrı olan kelimelere ‘‘yazılışı bir kelimeler’’
(10) yazılışı ayrı manâları bir olanlara ‘’manâsı bir kelimeler’’ manâları da
(11) tamamiyle aksi olan kelimelere ‘’zıt kelimeler’’ denir.

1.9. (12) Ahenk

(13) Turan dilleriniŋ bir hâssası da sesler arasındaki uygunluk
(14) (ahenk)’tur.
(15) Türkçe kelimeler hangi kısımdan bir sesle başlarsa yine o kısımdan
(16) seslerle devam ederek nihayet bulurlar. Herhangi kelimeye ilave edilen
(17) edat da yine ancak bu kısma dahil olan sesleri alır.
(18) Edatlarıŋ harekesi iki kısımdır. Düz harekeli edatlar: Yalŋız

(19) a=ا veya e=ە alan;

(20) *gelen, giden, yazan, okuyan gibi…*

[13] (1) Takım harekeli edatlar: Ahenge göre hareke alan edatlardır.

(2) *aldığı, okuduğu, geldiği, gördüğü* gibi…

(3) Söylenirken bu edatlar ne kadar ahenge göre söylenmekte ise de

(4) yazılarımızda fark ettirilmediğiŋden ye=ى harfi ahenge göre lazım olan

(5) harekeniŋ yerini tutmakta ve çok vakit hiç konulmamaktadır.

(6) aldım=آلدم, okudum=اوقودم, aldığı=آلدىغى okuduğu=اوقودىغى, gördüğüm=كوردىكم … gibi.

(7) Lisana lazım olan sesli harfler tespit edilmedikçe bunlar için salim

(8) bir usul bulmak kabil değildir. Şu kadar var ki kök olan kelimeler bütün

(9) sesli harfleri ile yazılırsa edatlarıŋ harekesi ahenge göre belli

(10) olacağı tabiîdir.

(11) Ahenge uymayan kelimeler Türkçe değildir. Veyahut zaman ile telaffuzları

(12) bozulmuştur ki bunlar da nadirdir.

1.10. (13) **Nokta İşaretleri**

(14) Yazılan cümlelerde muhtelif kısımlar arasındaki durguları göstermek

(15) ve bunları birbirinden ayırmak için kullanılan işaretlerdir ki başlıca

(16) altı tanedir:

(17) Virgül: Küçük bir durgu işaret eder ve cümlelerde birbirine

(18) beŋzeyen ve bir rabtla birbirlerine bağlı olmayan isim, sıfat ve fiilleri

(19) cümlenin manâsına halel gelmeden çıkarmak kabil olan parçaları; hitapları

(20) ayırır.

[14] (1) Noktalı virgül: Virgülden fazla bir durgu işaret eder. Ve bir

(2) sözde birbirine yakın olan cümleleri ayırmak için kullanılır.

(3) İki nokta: Karar ile îzah veya birbirini tamamlayan iki cümle arasına

(4) konur.

(5) Nokta: Büyük bir durgu işaret eder ve sözüŋ nihayetine konur.

(6) İstifham: Sorgulu cümleleriŋ soŋuna konur.

(7) Nidâ: Nidâlarıŋ ve sonuç, acı, hayret ifade eden cümleleriŋ soŋuna

(8) konur.

(9) Bunlardan başka dört işaret daha vardır ki bunlardan:

(10) Giyme («»): Nakledilen bir ibareniŋ başına ve nihayetine veya her satırınıŋ

(11) başına ve nihayetine konur.

(12) Parantez (mûtarıza): Has isimleri ve fazla kelimeleri ayırmak için
(13) kullanılır.
(14) Çizgi: Muhâverelerde muhtelif kimselere ait sözleri birbirinden
(15) veîzah cümlelerini asıl cümleden ayırmak için kullanılır.
(16) Sıra nokta: Kesilme, vazgeçme, çekinme gibi herhangi bir sebeple cümleniŋ
(17) yarım kaldığını işaret eder.
[15] (1) **BİRİNCİ KISIM**

1.11. (2) **Kelime**

(3) Türkçede kelimeler sekize ayrılır:
(4) İsim, sıfat, zamir, fiil, kayd, nisbet, bağlaç, rabt, nidâ.

1.12. (5) **İsim**

(6) İsim: Bir kimse bir hayvan veya bir şeyiŋ adı olan kelimelerdir ve
(7) başlıca iki türlüdür:
(8) Müşterek isim (ism-i cins): Bir cinsten olan kimse veya şeylerde
(9) müşterek olan isimlerdir:
(10) *adam, at, taş, can, ordu, kuşkonmaz…* gibi.
(11) Has İsim (ism-i has): Yalŋız bir kimse bir hayvan veya bir şeye
(12) mahsus olan isimlerdir:
(13) *Mustafa, Ankara, Mestan…* gibi.
(14) Müşterek isimler birkaç kısma ayrılabilirler:
(15) Eşya ismi (ism-i ‘ayn): Kendi başına bir varlığı olan şeyleriŋ adıdır.
[16] (1) Manâ ismi (ism-i ma’nâ): Varlığı olan kimse veya şeylere mahsus
(2) hal isimleridir.
(3) Takım ismi (ism-i cem'): Birden ziyade ve toplu olan kimse veya
(4) şey ismidir.
(5) Mürekkep isim (ism-i mürekkeb): İki kelimeden mürekkep olan isimlerdir.
(6) Misaller: *İnsan, hayvan, su; akıl, can, şiir; ordu,*
(7) *sürü, demet; ağaçkakan, kuşkonmaz, sacayak…* gibi.
(8) Dönüm, ölçek, metre gibi mikyas isimlerine ölçü ismi
(9) denebilir.
(10) İsimlerde dört türlü değişiklik vardır: keyfiyyet, kemmiyyet, izâfet,
(11) hal.

(12) Keyfiyyet (ne kişilik): İsimlerin erkeklik veya dişilik bildirme-
(13) leridir.
(14) Türkçede keyfiyyet hakikidir. Bazı insan ve hayvan isimleri erkeklik
(15) bazıları dişilik bildirdiği gibi bazıları da erkek ve dişi için aynı
(16) olur ve insan ve hayvan isimlerinden başka isimlerde erkeklik ve dişilik
(17) yoktur.
(18) Erkeklik bildiren isimlere erkek (müzekker); dişilik bildiren isimlere dişi,
(19) erkeklik ve dişilik bildirmeyen isimlere düz (müstevi, bî-taraf) denir.
(20) *Baba, oğul, aygır* (erkek)*; ana, kız, kısrak* (dişi); *adam, çocuk*
(21) *at* (düz)'tır. Düz kelimelerin erkeklik veya dişiliğini bildirmek için
[17] (1) önüne, insanlarda: *erkek, kadın, kız, oğlan,* hayvanlarda: *erkek, dişi*
(2) kelimeleri getirilir.
(3) *Erkek aşçı, kadın aşçı; oğlan çocuk, kız çocuk; erkek*
(4) *arslan dişi arslan...* gibi.
(5) Hanım, hanın; begüm, begin kadınıdır. *Erkek incir, dişi anahtar*
(6) mürekkep isimdirler. Türkçeye göre keyfiyyeti tasriften addedilmemek daha
(7) doğrudur.
(8) Kemmiyyet (ne kadarlık): İsmin bir veya birden ziyadeyi gösterdiğine
(9) göre aldığı şekildir.
(10) Bir cinsten bir kimseyi veya bir şeyi bildiren ismi müfred (tek),
(11) birden ziyadesini bildiren isimlere cem' (çok) denir.
(12) İsimleri cem' yapmak için sonuna düz hareke ile -ler getirilir.
(13) *Adamlar, kurtlar, taşlar…* gibi.
(14) Mürekkep isimlerde yalnız son kelime edat alır. Has isimler
(15) cem'lenmezler.
(16) Has isimlerin sonuna -ler geldiği zaman müşterek isim olur. *İsmetler* gibi.
(17) Müfred isimler teklik çokluk aranmayan yerlerde bir parça, biraz, kaç
(18) manâsını verir. *Ekmek yedim, su içtim, para verdim...* gibi.
(19) İzafet:
(20) Bir ismin söyleyen şahsa, kendisine söylenen şahsa veya bunlardan
(21) başka bir üçüncü şahsa veya şeye ait olduğunu göstermek için aldığı
(22) şekillerdir.
[18] (1) Söyleyene izâfet *nem, kimim: başım, odam, soyum, gözlerim.*
(2) Söylenene izâfet *nen, kimin: başın, odan, soyun, gözlerin.*

(3) Üçüncü izâfet *nesi, kimi: başı, odası, soyu, gözleri.*

(4) Söyleyenlere izâfet *nemiz, kimimiz: başımız, odamız, soyumuz, gözlerimiz.*

(5) Söylenenlere izâfet *neŋiz, kimiŋiz: başıŋız, odaŋız, soyuŋuz, gözleriŋiz.*

(6) Hal: İsimleriŋ kendisinden soŋra gelen kelimeler ile münasebetini bildirmek

(7) üzere aldığı şekillerdir.

(8) İsimler hallerine göre altı halde bulunurlar:

(9) Kim, ne (mücerred, mef'ûlün-bih gayr-i sarîh): *Ahmet, oda, su.*

(10) Kimi, neyi (mef'ûlün-bîh sarîh): *Ahmet'i, odayı, suyu.*

(11) Kime, neye (mef'ûlün-ileyh): *Ahmet'e, odaya, suya.*

(12) Kimde, nede (mef'ûlün-fîh): *Ahmet'de, odada, suda.*

(13) Kimden, neden (mef'ûlün-'anh): *Ahmet'ten odadan sudan.*

(14) Kimiŋ, neniŋ, neyiŋ (muzâfun-ileyh): *Ahmet'iŋ, odanıŋ, suyuŋ.*

(15) Bunlardan başka olan münasebetler nisbet kelimeleri ile ifade edilirler.

(16) Bu tasriflerde kemmiyyet birinci, izâfet ikinci, hal üçüncü olarak gelir.

(17) Üçüncü şahsa izâfetten soŋra gelen kelimelerde i=ی ve si=سی den soŋra

(18) bir n=ن ilave edilir.

(19) *Kitap, kitaplar, kitaplarıŋ, kitaplarıŋızın, kitaplarınıŋ, kitaplarından…* gibi.

(20) kimi, neyi halindeki i=ی Türkçeye mahsus tarif edatıdır.

[19] (1) İsimleriŋ Mütemmimi (Tamamcıları)

(2) Bir ismin mütemmimi; öŋüne gelerek onu izâfet tayin, tavsif

(3) veya teşbih veyaîzah suretiyle tefrik eden isimlerdir. Mütemmimler dört şekilde

(4) bulunurlar.

(5) İzafet mütemmimi: İsmiŋ kime veya neye ait olduğunu bildiren

(6) mütemmimlerdir. Bu mütemmimler daima kimiŋ neniŋ halinde ve isim üçüncü izâfet

(7) şeklinde bulunur. Bu mütemmimler malum olup evvelce zikr edilmiş ise

(8) kaldırılmaları caizdir. Bu mütemmimler cem'lenebilirler.

(9) *Ahmet'iŋ kitabı, odanıŋ kapısı, odalarıŋ kapısı, kapısı…*

(10) İsimler birkaç, mütemmim bir ve mütemmim birkaç; isim bir tane olabilir.

(11) *Babanıŋ çocukları, çocukların babası, çocukların babaları;*

(12) *mektebiŋ pencereleri, kapıları... gülüŋ ve karanfiliŋ rengi ve kokusu* gibi.

(13) Ta'yîn mütemmimi: Bir ismi cinsi arasında daha küçük bir parçaya

(14) hasreden ve bu cinsi ta'yîn eden mütemmimlerdir. Bu mütemmimler daima kim halinde

(15) ve isim üçüncüye izâfet şeklinde bulunur. Bu mütemmimler ma'lum değildirler.

(16) *Mektep kapısı, bülbül sesi, gül kokusu, maarif güneşi, zafer tacı.*

(17) Bu mütemmimler ile isim mürekkep isim mahiyetindedirler ve bu mütemmimler cem'lenemezler.

(18) Tavsîf mütemmimi: Bir şeyiŋ neden yapıldığını veya neye benzediğini

(19) bildiren mütemmimlerdir. Bu mütemmimler ve tavsif ettikleri isimler her ikisi de

(20) kim, ne halde bulunurlar ve aralarında daima bir münasebet olup bu mütemmimler de

(21) cem'lenemezler.

(22) *gümüş saat, gümüşten saat; altın saç, altın gibi saç…*

[20] (1) İzah mütemmimi: İsmiŋ manâsını değiştirmeyen yalŋızîzah

(2) eden kelime ve terkiplerdir. Bunlar kaldırılırsa manâya halel gelmez.

(3) *Ankara; Türkiye'niŋ hükûmet merkezi birçok hükûmet*

(4) *merkezlerinden daha yüksektir...* gibi.

(5) Bu nevi mütemmimlerîzah etmezler de aynı fikri ifade ederlerse bunlara

(6) (te'kîd) denir. Rütbe isimleri ve lakapları bu kısma dahildirler.

(7) İsimler; kendisine söylenen şahsıŋ dikkatini celbetmek için

(8) kullanıldıkları zaman (hitap) olurlar: *Efendi dikkat et.* gibi…

(9) Mütemmim ile tamamladığı ismin ikisine birden terkip ve böyle iki isimden

(10) olan terkiplere isim terkibi (terkîb-i izafî) denir.

(11) İsimlerden yapılan diğer isimler:

(12) Bazı isimler soŋlarına edatlar alarak manâca az çok farklı

(13) diğer isimler yaparlar.

(14) -cek, -cağız, -cak, -ceğiz; küçültme, sevme, acıma

(15) bildirir.

(16) *Bahçecik, odacık, yavrucuk, kızcağız, evceğiz…*

(17) -lik, -lık: Bir şeye mahsus kap yer; bir şeyiŋ çok bulunduğu

(18) yer; azadan birine mahsus olan şey; hal veya duygu ismi olur:

(19) *Odunluk, kömürlük, tuzluk, biberlik, taşlık, çimenlik…*

(20) *Başlık, gözlük, şeytanlık, çocukluk, babalık, kardeşlik…*

1.13. [21] (1) Sıfat

(2) Sıfat, yalŋız başına bir şey bildirmeyip ancak kendisinden sonra

(3) gelen ismiŋ hal ve şe'nini, sahibini bildiren bir ismi saymaya, sormaya

(4) yarayan; işaretlerle veya başka bir suretle belli eden kelimelerdir. Sıfatlar

(5) gördükleri işe göre altıya ayrılabilirler:

(6) Vasıf, nisbet, izâfet, sayı, işaret sıfatları ile müphem

(7) sıfatlardır. Türkçede sıfatlar daima ismiŋ evvelinde bulunurlar ve tasrif

(8) edilemezler.

(9) Vasıf sıfatları: İsmin hal ve şe'nini bildiren sıfatlardır. Nasıl?

(10) su'âline cevap olurlar.

(11) *Yiğit arkadaş, kurnaz tilki, kırık küp, pembe çiçek...* gibi.

(12) Sıfatın halini bildirdiği isme mevsûf bir sıfat ile bir isimden

(13) olan terkibe sıfat terkibi (terkib-î vasfî) denir. Mevsûf kaldırılır

(14) ve sıfat ismiŋ yerini tutarsa isim gibi tasrif olunur.

(15) *Tok (adam) açıŋ (aç adamıŋ) halinden anlamaz...* gibi.

(16) İsimlerden soŋra gelen sıfatlar isim yerinde olurlar ve isimlerle birleşerek

(17) izâfet ta'yîn mütemmimleri alırlar.

(18) *İnsanıŋ güzeli, insan güzeli, yüzümüŋ karası, yüz karası...* gibi.

(19) Ta'yîn mütemmimi alan sıfatlar mürekkep sıfat gibi diğer bir ismi tavsif

(20) edebilirler:

[22] (1) *genç irisi çocuk, yüz karası evlat...* Bazen mütemmimi

(2) cem'lenir: *yüzler karası evlat* gibi... Bazı isim ve terkipler sıfat yerinde

(3) bulunurlar: *feylesof köylü* gibi.

(4) Sıfatlarıŋ Mütemmimleri

(5) Sıfatlarıŋ öŋüne gelerek onuîzah eden kelimelerdir.

(6) *Su dolu bardak, yüzü güzel insan, sahte muzır meyve...* gibi.

(7) Sıfat ile mütemmimi mürekkep sıfat telakki edilebilir.

(8) Nisbet sıfatları: İsimleri taraf, yer, miktar, zaman...

(9) gibi münasebetlerle ta'yîn eden ve isimlere çok yakın olan veya isimlerden yapılan

(10) sıfatlardır. (Bunlar bir nevi isim de telakkî edilebilir.)

(11) Taraf: *Alt, üst, orta, iç, dış…*

(12) Yer, zaman: *Yukarı,dün, karşı, öte, beri…*

(13) Miktar: *Çok, az, eksik, artık, ziyade...* gibi.

(14) İsimlerden yapılanlar:

(15) -lı, -sız: *akıllı, terbiyesiz, kulplu, cansız…*

(16) -lı: *Ankaralı, Amerikalı, dışarılıklı, yerli...*

(17) -cı: *demirci, üzümcü... kavgacı, halefçi…*

(18) -ca: *vücutça (bir rahatsızlık), insanca (bir muamele), Türkçe…*

(19) Yer gösteren nisbet sıfatları ile vakit isimleri ve kimde nede (nerede)

(20) halindeki isimler (ki) alarak sıfat olurlar:

[23] (1) *içeriki, öteki; geceki, dünki, evdeki (kitap)...* gibi.

(2) İsimlerden sıfat olduğu gibi bazı sıfatlar da edat alarak isim

(3) olurlar:

(4) *güzellik, beyazlık; akıllılık, terbiyesizlik, aşağılık; çokluk,*

(5) *demircilik, kavgacılık, halkçılık...* gibi.

(6) Nisbet sıfatları da mütemmim alırlar ve böylece bir terkîb-i sıfat olur:

(7) *tahta ayaklı, meşin kaplı, altın küpeli, cehennem suratlı…* gibi.

(8) Bu iki nev' sıfatlarıŋ soŋuna gelen bazı edatlar azlık bildirir:

(9) *güzelce, akıllıca, çokça, kırmızımtırak, ekşimtirek,*

(10) *sarışın...* gibi.

(11) Sayı sıfatları: Bir şeyiŋ sayısını bildiren kelimelerdir. Bunlar da

(12) üç türlüdür: Asıl sayı (a'dâd-ı asliyye): *bir, beş, yüz, bir milyon,*

(13) *beş yüz bin...*gibi.

(14) Bunlar ölçü isimleri ile birlikte mürekkep sıfat olurlar:

(15) *üç tane, dört dönüm, beş kilo, on metre...* gibi.

(16) Sayı sıfatlarınıŋ saydıkları isimler cem'lenemezler. Üç aylar mürekkep

(17) isimdir. Bu sıfatlar saydıkları ismiŋ yerini tuttukları, saatleri

(18) gösterdikleri zaman isim yerinde olurlar:

(19) *üçü, beşi, üçten beşe kadar, altıda…, yedi kilosu...* gibi.

(20) Sıra sayısı (a'dâd-ı rütbiyye): İsimleri sıra, derece üzerine

(21) ayıran sıfatlardır: *birinci, beşinci, yüzüncü...* gibi.

(22) Bu sıfatlarıŋ ta'yin ettiği kelimeler cem'lenebilirler: *beşinci sıralar...* gibi.

[24] (1) Pay sayısı (a'dadı tevzî'iyye): Müsâvi payları kaç parçadan

(2) olduğunu gösteren kelimelerdir: *birer, beşer, altışar, biner...* gibi.

(3) Bunlar da ölçü isimleri ile birlikte mürekkep sıfat yaparlar:

(4) *birer okka, beşer metre, yüzer dönüm...* gibi.

(5) Bu sayılardan başka bir de kesir sayısı vardır: *beşte bir hisse,*

(6) *biŋde bir ihtimal...* gibi.

(7) Asıl sayı sıfatları sonuna -lık, -lik alarak yine sıfat olurlar:

(8) *birlik cezve, beşlik altın, ellilik adam...* gibi.

(9) Bunlar tayin ettikleri ismiŋ yerini tutarlarsa isim yerinde olur: *birliği ver.*

(10) İşaret sıfatları: Bir isme işaretle tayin eden sıfatlardır. İşaret

(11) sıfatları: bu (yakın için), şu (biraz uzak), o (daha uzak

(12) ve ga'ib için); *bu kalem, şu ağaç, o çocuk, bu kitaplar...* gibi.

(13) Bunlarıŋ işaret ettikleri isim kaldırılır da sıfatlar isim yerinde
(14) olurlarsa isim gibi tasrif olunurlar ve bütün tasriflerinde edatlardan
(15) evvel bir n=ن alırlar.
(16) *Bunuŋ, şundan, onlarda, ona…* gibi.
(17) Bu sıfatlar soŋlarına ra=ا ر alarak isim olurlar. *Bura, şura, ora…*
(18) İzafet sıfatları: Bir ismiŋ söyleyen veya kendisine söylenen şahıs
(19) veya şahıslara ait olduğunu bildiren kelimelerdir:
(20) Söyleyen bir kişiye: benim; *benim kitap*, bir kişiden ziyade: bizim; *bizim kitap*,
(21) Söyleyen bir kişiye: seniŋ; *seniŋ kitap*, bir kişiden ziyade: siziŋ; *siziŋ kitap*
[25] (1) Üçüncü şahıs için ga'iba işaret sıfatı kullanılır ve izâfet
(2) terkibi yapar.
(3) *Onuŋ kitabı, onlarıŋ kalemleri, onuŋ kitapları...* gibi.
(4) Müphem sıfatlar: İsimleri müphem bir surette tayin eden sıfatlardır.
(5) Başlıcaları: *her, başka, bir, hep, bütün, bazı, aynı,*
(6) *öyle, böyle, hangi, kaç, nasıl, ne kadar...*
(7) Soŋ dört tanesine sormak için kullanıldığı zaman istifham
(8) sıfatı da denir. Bu sıfatlarıŋ bazıları birleşerek mürekkep sıfatlar yaparlar.
(9) *Herhangi, hangi bir, nasıl bir, her kaç…*
(10) Her, kaç, bir sıfatlarından soŋra gelen isimler cem'lenemezler.

1.14. [26] (1) Zamir

(2) Zamir: İsmiŋ yerini tutan kelimelerdir. Türkçede üç türlü
(3) zamir vardır.
(4) Şahıs zamirleri: Söyleyen veya kendisine söylenen şahısları ŋ
(5) yerini tutan zamirlerdir.
(6) Söyleyen, müfred: ben, biz: cem': biz, bizler.
(7) Söylenen, müfred: sen, siz: cem': siz, sizler.
(8) Üçüncü şahıs için ga'iba işaret sıfatı olan o kullanılır.
(9) Ayrıca işaret zamiri yoktur.
(10) Tevazu veya hürmet için ben ve sen yerine biz ve siz kullanılabilir
(11) ve bu suretle müfred yerine kullanılan bu kelimeler tekrar cem'inde -lar
(12) alırlar.
(13) Zamirler isim mahiyetinde olduğunda isim gibi tasrif edilirler.
(14) Yalŋız izâfet tasrifleri yoktur. Ben ve sen kime halinde baŋa ve saŋa

(15) (bana, sana) olur. Benlik, isim ve sıfat olur.

(16) İzafet zamirleri: İzafet sıfatlarınıŋ soŋuna -ki ilave olunursa

(17) isimleriŋ yerini tutarlar ve izâfet zamiri olurlar; izâfet terkibinde

(18) mütemmimler de (-ki) alarak ismiŋ yerini tutarlar.

[27] (1) *Benimki, seniŋki, bizimki, siziŋki, Ahmet'iŋki, odanıŋki,*

(2) *bunuŋki, onuŋki…*

(3) Müphem zamirler: Bir kimse veya bir şeyi müphem surette gösteren

(4) zamirlerdir.

(5) *Kimse, herkes, insan, kim, ne, nere…*

(6) Bunlardan soŋ üçü sormak için kullanıldıkları zaman istifham

(7) zamiri de denir.

(8) *Kim geldi? Ne var? Nereye gitti?...* gibi.

1.15. [28] (1) Fiil

(2) Fiil: Bir hal (sükûn) veya bir işten (harekette) olmak

(3) kararını bildiren kelimelerdir.

(4) Fiillerde başlıca beş değişiklik vardır:

(5) Şekil: Bir fiilin; ne şekilde olduğunu bildirmek için;

(6) Sîga: Kararıŋ ne tarafta olduğunu bildirmek için aldığı

(7) değişikliklerdir.

(8) Türkçede başlıca altı sîga vardır:

(9) Masdar, emir, vasıf, haber, şart, kayd.

(10) Zaman: Bir fiiliŋ; kararıŋ hangi zamana ait olduğunu bildirmek

(11) için aldığı değişikliklerdir. Başlıca üç zaman vardır:

(12) Geçmiş (mâzî), şimdi (hal), gelecek (müstakbel).

(13) Şahıs ve kemmiyyet: Fiiliŋ hangi şahıs veya şahıslara ait olduğunu

(14) gösteren değişikliklerdir.

(15) Tasrif: Bir fiili bütün sîga, zaman, şahıs ve kemmiyyetlerinde

(16) saymaktır.

(17) Eksik fiil: Bazı sîga, zaman veya şahısları olmayan

(18) fiillerdir.

[29] (1) Yardımcı fiil (öz fiil, fiil-i cevherî): Bütün fiilleri

(2) tasrife yardım eden ve her fiiliŋ esası olan (bir hal; sıfat veya

(3) vasıfta daim, sakin) olmak fiilidir.

(4) Olmak fiili: Üç manâ ifade eder ve manâsına göre üç şekilde

(5) tasrif edilir. Aşağıki misalde bu üç manâda kurulabilir:

(6) *Zengin (halde) olmak, parası (var) olmak; insanı bir gün*

(7) *yine fakir olmaktan kurtaramaz. Bunuŋ için zenginim param var;*

(8) *hiçbir zaman fakir olmayacağım dememelidir.*

(9) Yardımcı fiili: Emir sîgası; müstakbel zaman ve haber halinin üçüncü

(10) şahsı olmadığı için eksik fiildir.

(11) Yardımcı Fiil

(12) Masdar sîgası: (bir hal ve sıfatta veya vasıfta) Olmak.

(13) Vasıf sîgası: Mâzî vasfı: -idik. Nakil vasfı: -imiş.

(14) Haber sîgası, hal: -ım, -si*ŋ*, (-dır) :- iz,- si*ŋ*iz, (-dirler).

(15) Mâzî: -idim, -idi*ŋ*, -idi, -idik, -idi*ŋ*iz, -idiler.

(16) Şart sîgası: -isem, -ise*ŋ*, -ise, -isek, -ise*ŋ*iz, -iseler.

(17) Kayd sîgası: -iken.

(18) Diğer sîga ve zamanları olmak fiili ile olur.

[30] (1) Olmak fiili

(2) Masdar sîgası: Olmak, olma, olmalık, oluş.

(3) Emir sîgası: Ol, olaŋ, olsun, olalım, oluŋuz, olsunlar.

(4) Vasıf sîgası: Mâzî: Olduk, olan. Hal: Olmakta, oluyor.

(5) Müstakbel: olacak. Nakl: olmuş. Kabul: Olur, olucu. Lüzum:

(6) Olmalı. Temenni: Ola.

(7) Haber sîgası, mâzî: Oldum, olduŋ, oldu, olduk, olduŋuz,

(8) oldular.

(9) Şart sîgası: Olsam, olsaŋ, olsa, olsak, olsaŋız,

(10) olsalar.

(11) Kayd sîgası: Olup, olarak, olunca, olalı, olmaksızın.

(12) Var olmak fiili; olmak gibi tasrif edilir. Yalŋız hal vasfı,

(13) var menfisinde yok olur.

(14) Yardımcı fiiliŋ hal zamanınıŋ üçüncü şahsı yoktur ve bu mevkide

(15) sıfat veya vasıflar yalŋız başına karar ifade ederler. Tekîd icap ettiği

(16) zaman getirilen (-dır) durmak fiiliniŋ kabul vasfı olan (-durur) dan değişme

(17) olup devam ifade eder.

(18) Hal vasıflarında görülen (-yor) yormak fiiliniŋ kabul vasfı olan

(19) (-yorur) dan değişme olup harekette devam ifade eder. Ahenge

(20) uymaması da edat olmadığını ispat eder.

(21) Yardımcı fiil ile tasrif edilen mürekkep zamanlar:

[31] (1) Herhangi bir fiiliŋ vasıfları; yardımcı fiilin haber sîgasınıŋ hal

(2) zamanı ile tasrif edilirse vasfıŋ ifade ettiği tarz ve zamanıŋ

(3) haberi, mâzîsi ile tasrif edilirse hikayesi, şart sîgası ile

(4) tasrif edilirse şartı; aralarına (-imiş) girerse rivayetiniŋ haberi

(5) veya şartı; soŋuna -iken gelirse kayd olur.

(6)	Haber	Hikâye	Şart
(7) Hal:	olmakta-ım	olmakta-idim	olmakta-imiş
(8) Hal:	oluyor-ım	oluyor-idim	oluyor-isem
(9) Müstakbel:	olacak-ım	olacak-idim	olacak-isem
(10) Nakl:	olmuş-ım	olmuş-idim	olmuş-isem
(11) Kabul:	olur-ım	olur-idim	olur-isem
(12) Luzûm:	olmalı-ım	olmalı-idim	olmalı-isem
(13) Temenni:	ola-ım	ola-idim	ola-isem

(14)	Rivayetin haberi	şartı	kayd
(15) Hal:	olmakta -imiş-im	olmakta-imiş-isem	olmakta-iken
(16) Hal:	oluyor-imiş-im	oluyor-imiş-isem	oluyor-iken
(17) Müstakbel:	olacak-imiş-im	olacak-imiş-isem	olacak-iken
(18) Nakl:	olacak-imiş-im	olmuş-imiş-isem	olmuş-iken
(19) Kabul:	olur-imiş-im	olur-imiş-isem	olur-iken
(20) Lüzûm:	olmalı-imiş-im	olmalı-imiş-isem	olmalı-iken
(21) Temennî:	ola-imiş-im	ola-imiş-isem	

[32] (1) Bir fiiliŋ mâzîsinden ve şartından soŋra (-idi) gelirse hikâyesi;

(2) mâzîsinden soŋra (-ise) gelirse şartı, şartından soŋra (-imiş)

(3) gelirse şartıŋ rivâyeti olur. Bu hallerde fiiliŋ veya yardımcı fiiliŋ

(4) tasrif edilmesi caizdir.

(5) oldu-idim olsa-idim oldu-isem olsa-imiş-im

(6) oldum-idi olsam-idi oldum-ise olsam-imiş

(7) Emir sîgası yerine göre temennî ifade ettiğinden temennî sîgasınıŋ

(8) birinci cem’ şahsı yerinde emir sîgasınıŋ hep birlikte emir olan şahsı

(9) kullanılır. Olalım…

(10) Gelmek Fiili

(11)		hikâye	rivâyet
(12) Haber sîgası:	geliyor-ım	geliyor-idim	geliyor-imiş-im
(13)	gelmekte-im	gelmekte-idim	gelmekte-imiş-im
(14) Mâzî:	geldim	geldi-idim	geldim-idi
(15)	gelmiş-im	gelmiş-idim	gelmiş-imiş-im
(16) Müstakbel:	gelecek-im	gelecek-idim	gelecek-imiş-im
(17)	gelir-im	gelir-idim	gelir-imiş-im
(18)	gelmeli-im	gelmeli-idim	gelmeli-imişim
(19)	gele-im	gele-idim	gele-imiş-im
(20) Şart sîgası hal:	gelsem	gelse-idim, gelsem-idi	gelse-imiş-im
(21)	geliyor-isem	geliyor idi-isem,idim-ise	geliyor-imiş-ise
(22)	gelmekte-isem	gelmekte-idi-isem	gelmekte-imiş-ise

[33] (1)		hikâye	rivâyet
(2) Mâzî:	geldi-isem	geldi-idi	geldi-idim-ise
(3)	geldim-ise	geldim-idi-ise	
(4)	gelmiş-isem	gelmiş-idi-isem	gelmiş-imiş-isem
(5) Müstakbel:	gelecek-isem	gelecek-idi-isem/-idim-ise	gelecek-imiş-isem
(6)	gelir-isem	gelir-idi-isem/idim-ise	gelir-imiş-isem
(7)	gelmeli-isem	gelmeli-idi-isem/idim-ise	gelmeli-imiş-isem

(8) Emir sîgası:
(9) gel gelsin gelelim geliŋ geliŋiz gelsinler

(10) Masdar sîgası:
(11) gelmek gelme gelmeklik geliş

(12) Vasıf sîgası: Hal: gelen, gelici, geliyor, gelmekte. Mâzî: geldiŋ.
(13) gelmiş. Müstakbel: gelecek, gelir, gelmeli, gelen.

(14) Kayd sîgası: gelip, gelerek, gelince, geleli, gelmeksizin, geliyor-iken,
(15) gelmekte-iken, gelmiş-iken, gelecek-iken, gelir-iken, gelmeli-iken

(16) Temel, Vasıf, Mütemmim

(17) Temel (fâi'l, nâ'ib-i fâ'il, mübtedâ, müsnedün-ileyh): Bir fiiliŋ hal veya

[34] (1) hareket olduğunu veya hareketten müteessir bulunduğunu bildirdiği kimse

(2) veya şeydir. Bunlar; isim, isim yerinde olan bir kelime veya terkiptirler. Daima

(3) kim, ne halinde bulunurlar ve bu su'âllere cevap olurlar.

(4) Vasıf (haber, müsned): Temele isnat edilen hal veya iştir.

(5) Bunlar isim, sıfat, vasıf sîgasında bir fiil veya bir terkip olabilirler.

(6) Mütemmim (mef'ûl): Fiiliŋ verdiği fikriîzah eden kelime veya

(7) terkiplerdir.

(8) Bunlar da üç türlüdürler:

(9) Doğru mütemmim (mef'ûlün sarîh): Temeliŋ (fâi'liŋ) yaptığı

(10) hareketiŋ kimi, ne veya neyi müteessir ettiğiŋi bildiren, bu şekillerde bulunan;

(11) bu su'âllere cevap olan kelime veya terkiplerdir.

(12) Edatlı mütemmim (mef'ûlün gayr-i sarîh): Kimi, ne veya neyi halinden

(13) başka bir halde bulunan veya fiile bir edat ile bitişen mütemmimlerdir.

(14) Kayd mütemmimi: Fiile yer, zaman, sebep, tarz... gibi bir kayd ilâve

(15) eden ve nereye? nereden? nerede? ne vakit? ne için? nasıl? su'âllerine cevap

(16) olan mütemmimlerdir. Bunlar da edatlı veya edatsız olabilirler.

(17) Ben (temel) masanıŋ üstünde (edatlı kayd mütemmimi) duran kitabı

(18) (doğru mütemmim) size (edatlı mütemmim) gece (edatsız kayd mütemmimi)

(19) okumak için (edatlı kayd mütemmimi) getirmişidim (fiil).

[35] (1) Şekil

(2) Fiillerde; biri hareket, diğeri karar itibarıyla iki büyük

(3) değişiklik vardır.

(4) Hareket itibarıyla; fiiller ya ma'lûm veya meçhûl şekilde bulunurlar.

(5) Ma'lûm: Temeliŋ (fâ'iliŋ) yaptığı hareket bildiren fiillerdir.

(6) Bunlar da beş türlüdürler:

(7) Geçici fiil (müte'addî): Doğru veya edatlı mütemmim alan fiillerdir:

(8) *kırmak, dökmek, bakmak, görmek...* gibi.

(9) Kalıcı fiil (lâzım): Yalŋız kayd mütemmimi alan fiillerdir:

(10) *koşmak, ölmek, oturmak, üşümek...* gibi.

(11) Bu fiiller sade (mücerred) olup kendilerinden hiçbir harf

(12) çıkarılamaz.

(13) Sebepçi fiil: Hareketiŋ temele dolayısıyla raci' olduğunu bildiren

(14) fiillerdir. Bunlar sade fiillere (-r,-t,-dir) edatlarından bir veya birkaçınıŋ
(15) ilavesiyle yapılır:
(16) *kırdırmak, gördürmek, koşturtturmak...* gibi.
(17) Dönücü fiil (mutâva'at): Mütemmimi kendi olan fiillerdir. Bunlar
(18) bazı fiillere (-n) ilavesiyle yapılır:
(19) *dövünmek, didinmek, dikinmek...* gibi.
(20) Müşterek fiil (müşareket): Hareketiŋ temel ile bir veya daha ziyade
(21) kimseler tarafından birlikte veya birbirlerine karşı yapıldığını bildiren
[36] (1) fiillerdir. Bunlar da bazı fiillere (-ş) ilavesiyle yapılır:
(2) döğüşmek, bakışmak, koşuşmak... gibi.
(3) Meçhûl: Temel tarafından yapılmayan yalŋız temele tesir veya taalluk eden
(4) hareketleri bildiren fiillerdir. Bazı fiillere (-l,-n) edatlarından biri
(5) veya her ikisi ilave edilerek yapılır. Bunlarda fiil yapan ya mütemmim
(6) vaziyetinde veyahut büsbütün meçhûldür:
(7) *kırılmak, söylenilmek, bilinmek, üşünmek...* gibi.
(8) Bir fiil aynı zamanda bu şekilleriŋ birkaçında birden bulunabilir.
(9) Karar itibarıyla fiiller dört şekilde tasrif edilirler:
(10) Müspet: fiiliŋ, hareketiŋ vuku'nu bildiren düz şeklidir.
(11) Menfi: Fiiliŋ, hareketin vuku' bulmadığını bildiren aksi şeklidir.
(12) Bu da fiillere (-ma, -me) ilavesiyle olur. Yardımcı fiil kendisinden
(13) evvel (değil) kelimesini alarak menfi olur. Bu kelime menfi fiilden soŋra
(14) gelirse tasdik olur.
(15) İstanbul şivesinde, menfi şekilde; gelir/gelmez, gelirim/gelmem, geliriz/
(16) gelmeyiz… olur.
(17) İstifham (sorgu): Fiiliŋ, hareketiŋ vuku'nu sormak için
(18) olan şeklidir. Yardımcı fiilinden evvel diğer fiillerden soŋra (-mi)
(19) ilavesiyle olur. İstanbul şivesinde; gele-im, istifhamında; gele-im mi?
(20) olur.
(21) Menfi istifham: Fiiliŋ, hareketiŋ vuku' bulmadığını sormak için
[37] (1) olan şeklidir. Menfi, fiillerden soŋra (-mi) ilavesi ile yapılır.
(2) İstanbul şivesinde, gelmem menfi istifhamında; gelmez mi-im?;/zgelmeyiz:
(3) gelmez mi-iz?... olur.
(4) Mürekkep Fiiller
(5) Bazı fiiller diğer fiiller ile birleşerek manâsına bir fikir ilave ederler

(6) veyahut Türkçe ve yabancı vasıf ve sıfatlar veya masdarlar ile birleşerek
(7) yeŋi bir fiil yaparlar. Böyle birkaç kelimeden mürekkep olan fiillere mürekkep
(8) fiil denir.
(9) Fiillerin manâsını ta'dil eden başlıca fiiller:
(10) Bilmek (fiili iktidâri): Temennî ve sıfattan sonra gelerek iktidar
(11) manâsı verir:
(12) gelebilmek, okuyabilmek... gibi.
(13) Bunlarıŋ menfi şeklinde (bil-) kalkar:
(14) *gelememek, okuyamamak...* gibi.
(15) Vermek (fiili ta'cîli): Asli fiil (madde-i asliyye) den soŋra
(16) takım harekesi getirilerek ilave edilir:
(17) *gelivermek, okuyuvermek...* gibi.
(18) Bunlardan başka: *gelmek, yazmak, durmak, komak, kalmak...*
(19) gibi bazı fiiller de mürekkep fiil yaparlar.
(20) Vasıf sıfat veya masdarlar ile birleşen fiiller:
[38] (1) Olmak: *geliyor, gelmekte, gelmiş, gelir, gelecek...* olmak.
(2) *hasta, iyi, tatsız, sevimli, Ankaralı...*olmak.
(3) *vasıl, lazım, dahil, muhtaç, ıslah...* olmak.
(4) Etmek, eylemek: *aff, isal, tehdit, ta'dil...* etmek.
(5) Kılmak: *namaz kılmak, niyaz kılmak...*
(6) Bulmak: *vusul bulmak, vuku' bulmak...*
(7) *dayak yemek, azar işitmek, satın almak, soğuk almak…*
(8) Fiillerden yapılan isim ve sıfatlar
(9) Masdar sîgası isim mahiyetinden olmakla bu sîgada bulunan fiiller isim
(10) gibi tasrif olunurlar. Bunlardan başka fiillerden birçok isimler yapılır:
(11) *sarık, aksırık, yatak, konak, elek, ölçek, atkı, yaygı,*
(12) *burgu, sürgü, süpürüntü, döküntü, kesin, biçim, tarak,*
(13) *süzgeç, kazma…* gibi.
(14) Vasıf sıgasınıŋ birçok zamanları az veya çok sıfat olurlar:
(15) *bildik kimse, görülmedik şey, gelen haber, sönmeyen ateş, gelecek sene,*
(16) *olmayacak iş, yanardağ, görünmez kaza, kırıcı şey, sapa yol,*
(17) *geçmiş zaman, basılmış kitap, görüşülen mesele…* gibi.
(18) Mâzî ve hal vasıfları izâfetle tasrif edildikleri zaman yine sıfat
(19) halini muhafaza ederler:

(20) *bildiğim şey, okuduğuŋ ders, yazacağımız mektup, görmeyeceğimiz yer…*

[39] (1) Bunlar isim mevki'nde oldukları zaman tamamıyla isim gibi tasrif edilirler:

(2) *bildiklerim, arayanlarımıŋ, vermeyeceklerиŋi, gelirimiŋ, yazıcınıŋ,*

(3) yo*luŋ* sapası, geçmişlerimiz, görüşülenleri…

(4) Aşağıki kelimeler bulundukları yere göre hem sıfat hem isim olurlar:

(5) *kesik, kırık, yorgun, korkak, çalışkan, gülünç, kıskanç,*

(6) *yazma, basma...* gibi.

(7) Fiillerden isim ve sıfat olduğu gibi isim ve sıfatlardan da fiil yapılır:

(8) *adımlamak, demirlemek, yakalamak, acımak, kararmak, çoğalmak...* gibi.

1.16. [40] (1) Kayd (Zarf)

(2) Kayd; bir fiiliŋ, bir sıfatıŋ veya diğer bir kaydıŋ manâsını ta'dil eden

(3) kelimelerdir.

(4) Başlıca kaydlar şunlardır:

(5) Zaman: *şimdi, henüz, daima...*

(6) Miktar: *pek, daha, eŋ…*

(7) Tasdik: *evet, elbet, elbette, belki…*

(8) İnkâr: *hayır, değil, hiç…*

(9) İstifam: *niçin, mi? …*

(10) Tarz: *yavaş, çabuk…*

(11) Mübalağa (renkleriŋ öŋünde): *bem, sim, kap, kıp…*

(12) Sıfatlarıŋ ve fiilleriŋ manâsını ta'dil eden bütün sıfatlar kayd mevki'nde

(13) olurlar: *güzel yazmak, fena söylemek, çok görmek…*

(14) Zaman: *geç, erken, dün, yarın…*

(15) Yer: *aşağı, yukarı, içeri, dışarı…*

(16) İsimler ve sıfatlar soŋuna (-ca) edatı alarak kayd olurlar:

(17) *evce, ailece, güzelce, çokça, akıllıca…*

(18) Tekrarlanan kelimeler kayd olurlar:

[41] (1) *yer yer, baş başa, güzel güzel, yorgun argın, aşağı yukarı,*

(2) *alt alta, içeri dışarı, baka baka, bata çıka, gelir gelmez, teker meker,*

(3) *paldır küldür...* gibi.

(4) Bazı isimler (-layın, -yın) edatı alarak kayd olurlar:

(5) *geceleyin, akşamleyin, yazın, kışın…* gibi.

1.17. [42] (1) Nisbet (Mütemmim Edatları)

(2) Kelimeleri; aralarındaki münasebeti bildirerek birbirine rabt eden kelimelerdir.

(3) Her şeyi görmek (ile) olur. Ne kurt (gibi) yırtıcı ne de koyun

(4) (kadar) durgun olmalıdır.

(5) Türkçede isimlerin ve isim yerinde bulunan diğer kelimelerin münasebetleri

(6) hal tasrifi ile ifade edildiğinden münasebet göstermek için kullanılan

(7) kelimeler pek azdır. Başlıca nisbet bildiren kelimeler şunlardır:

(8) *ile, için, üzere, gibi, kadar, işte...*

(9) Kime ve kimden hallerinden sonra gelen bazı kelimeler bu hallerde bulunan

(10) kelimelerle birleşerek nisbet terkibi yaparlar:

(11) *kime, neye: dair, karşı, göre, doğru, rağmen, kadar…*

(12) *kimden, neden: dolayı, başka, ise, sonra, evvel, beri...*

1.18. [43] (1) Rabt (Âtıfe)

(2) Rabt; iki cümleyi veya cümlede aynı cinsten parçaları birbirine

(3) bağlayan kelimelerdir.

(4) Bir memleketi ziraat (vü) ticaret yaşatır (fakat) sefahat mahveder.

(5) Başlıca rabt edatları şunlardır:

(6) *ancak, fakat, zira, ama, lakin, ise, yoksa,*

(7) *ve, da, dahi, bile, hatta, yahut*

(8) *hem...hem, ha...ha, gerek...gerek, ister...ister, ister…isterse,*

(9) *yani, ki, eğer, şayet, bari…*

(10) ‘’gibi’’ ve ‘’ile’’ münasebet bildirmedikleri zaman rabt olurlar:

(11) *Ahmet ile Mehmet mektebe gittiler.*

(12) Sonunda (-ki) olan birçok kelimeler rabt terkibi yaparlar ve mürekkep rabt olurlar:

(13) *çünkü, halbuki, meğer ki, kaldı ki, demek ki, mademki, sanki…*

(14) Diğer mürekkep rabtlar:

(15) *mamafih, ile beraber, bununla beraber…*

1.19. [44] (1) Nidâ

(2) Gönülden kopan ve sevinç, acı, hayret, takdir… gibi

(3) duyguları ifade eden kelimelerdir.

(4) Başlıca nidâlar şunlardır:

(5) *ah!, ay!, oh!, of!, aman!, a!, ya! ,vah vah!, ey!, hey!, be hey!,*

(6) *hu!, yahu!, hişt!, pişt!, o!, yo!, eh!, peh!,*

(7) *aferin!, var da!, destur!, haydi!...*

(8) Bazı kelimeler nidâ makamında kullanılabilir:

(9) *ileri!, hücum!, koş!, yazık!, yarabbi!, daha neler!, peki!, kimdir o!,*

(10) *estağfurullah!, maşallah!...*

(11) Birden ziyade kelimede olan nidâlara mürekkep nidâ denir.

[45] (1) **İKİNCİ KISIM**

1.20. (2) **Tahlil**

(3) Tahlil bir sözü cüz'lerine ayırmak ve aralarındaki münasebeti göster-

(4) mektir. Üç türlü tahlil vardır:

(5) Kelime tahlili (tahlil-i sarfî): Bir cümlede bulunan kelimelerıŋ cins (isim, sıfat,

(6) zamir, fiil…) tasrif (kemmiyyet, keyfiyyet, izâfet, hal, sîga, zaman,

(7) şekil...) ve vazifelerini (itmam, tayin, tavsif) tefrik etmektir.

(8) Cümle tahlili (tahlil-i nahvî): Bir cümlede bulunan kelime veya terkiplerıŋ

(9) vazifelerini (temel, vasıf veya mütemmim) ayırmaktır.

(10) Söz tahlili: Bir sözde bulunan cümleleri ayırmaktır.

(11) Kelime tahliline lazım olan malumat birinci kısımdadır. Yardımcı fiil ile birlikte

(12) bulunan vasıf sîgaları vasfın ait olduğu fiilin bir zamanı telakki edilirler.

(13) Olmak fiili her üç manâsında da lazım bir fiildir. Mürekkep fiiller mürekkep olarak

(14) ayrılırlar.

(15) Cümle Tahlili

(16) Bir cümle ya temel ve fiilden (Ahmet geldi.) ya temel, vasıf ve yardımcı

[46] (1) fiilden (Hava güzeldi.) veya temel mütemmim ve fiilden (Ahmet kitabı getirdi.)

(2) mürekkep olur.

(3) Fiiller; birinci ve ikinci şahıslarında fa'îli de havi olduklarından

(4) yalnız fiil temel ve failden mürekkep bir cümlede telakki edilebilir: *geldim...* gibi.

(5) Temel, vasıf ve mütemmim; bir kelime veya terkip olduğu gibi bir veya birden ziyade

(6) olabilirler.

(7) Türkçede sırası ile; temel birinci (vasıf veya mütemmim) ikinci ve fiil

(8) eŋ soŋra gelir. Bu terkipte olan cümlelere (düz cümle) bundan başka

(9) bir terkipte olanlara (makûs cümle) bütün parçaları tamam olanlara

(10) (tam cümle) bir kısmı noksan olanlara (eksik cümle) ve aynı fikri

(11) ifade eden bir parçası tekrar eden cümlelere de (te'kidli cümle) denir.

(12) Ahmet kitabı okudu. Kitabı Ahmet okudu. (makûs)

(13) Ahmet okudu. Kitabı okudu. Okudu. (eksik)

(14) Afv etmek; bu benim elimde değildir.(te'kidli cümle)

(15) Söz Tahlili

(16) Bir sözde; ne kadar fiil varsa o kadar da cümle vardır.

(17) Cümleler üç türlüdürler:

(18) Müstakil cümle (kaziyye-i mutlaka): Manâsı başlı başına tamam olan cümlelerdir.

[47] (1) Baş cümle (cümle-i asliyye): Sözde başlıca fikri ifade eden;

(2) Tabi' cümle (cümle-i mütemmime): Baş cümleye tabi' olup onuŋ manâsını

(3) tamam eden cümlelerdir.

(4) Tabi' cümleler; şekil, vazife ve manâ itibarıyla tetkik edilirler.

(5) Şekil itibarıyla kayd, vasıf, şart veya temennî sîgalarınıŋ birinde olur.

(6) Vazife ve manâ itibarıyla; temel (fiil mütemmimi gibi) doğru ve edatlı

(7) mütemmim, kayd mütemmimi (isim mütemmimi gibi) tayin,îzah mütemmimi te'kid olurlar.

(8) Bir sözde aynı fikir etrafında aynı mahiyette birbirini takip eden

(9) müstakil veya tabi' cümlelere (sıra cümleleri) denir.

(10) *Hamdi Bey'i aradım, bulamadım, geldiğimi ve kendisini görmek istediğimi*

(11) *söyleyiniz…* gibi.

1.21. (12) **Hususiyet**

(13) Bir lisanıŋ kendisine mahsus olan ve herhangi bir lisana olduğu

(14) gibi tercümesi kabul olmayan ifadelerine hususiyet denir. Bunlar da bir-

(15) kaç türlüdür:

(16) Mecaz: Bir kelime, terkip veya cümleniŋ asıl manâsından başka bir

(17) mahalde kullanılmasıdır.

(18) *Hiddetlendim yerine; fes başımdan fırladı…* gibi.

(19) Resmiyet: Resmi muhâberelerde kullanılan bir nevi klişelerdir.

(20) *Size yerine; huzur-u alilerine, zat-ı samilerine...* gibi.

İKİNCİ BÖLÜM

Türkçenin Sarfı İsimli Eserin Dil İçi Çevirisi

[1] (1) **TÜRKÇENİN SARFI**

(2) Küçük Bir Proje

2.1. [2] (1) Başlamazdan Evvel [Başlamadan Önce]

(2) Türkçe; Türklerin öz dilidir. Milyonlarca Türk bu dil ile konuşur.

(3) Yalnız; doğudan batıya doğru göç eden bir kısım Türkler, yolları üzerinde

(4) İran ve Arap medeniyetiyle karşılaşmışlar ve bu dillerden birçok kelime almışlardır.

(5) Anadolu'da hükûmet kuran bu kısım Türkler, Arapça'yı din dili ve

(6) Farsça'yı hükûmet dili olarak kabul ettiklerinden bu diller Türkçe ile

(7) karışarak halk dili olan Türkçenin yanı sıra edebiyat dili olarak

(8) bir de Osmanlıca meydana gelmiştir.

(9) Fakat bir dilin edebiyatı, yaşamak için; onu yaşatacak halka muhtaçtır.

(10) Osmanlıca ise halkın sınırlı bir kısmına hitap ettiğinden beklenilen ilerlemeyi

(11) gösterememiştir. En sonunda halkın anlayamadığı Osmanlıca, Osmanlılık ile

(12) birlikte tarihe karışmaya mahkumdur. Çünkü 'Türkçe Türkçedir.' ve

(13) kendisine özgü kuralları vardır. Osmanlıca ise üç farklı dilin

(14) kelime ve kurallarından oluşan yapay bir dildir. Yapay diller ise daima terk

(15) edilmeye mahkumdur.

(16) Hiçbir dil yabancı kelimelere muhtaç olmaktan kurtulamaz. En ilerlemiş

(17) dillerden biri olan Fransızcada bile akademinin son sözlüğüne göre

(18) mevcut olan otuz iki bin kelimeden ancak on iki bini Fransızca

(19) olup diğerleri yabancı kaynaklardan alınmadırlar. Fakat yine hiçbir dil

[3] (1) yabancı kurallara muhtaç değildir. Çünkü her dilin kuralları ancak

(2) kendi ihtiyacından doğar. Bunun için Türkçe de kendisine lazım olan

(3) kelimeleri bulduğu dillerden alıp kendisine mal etmeye ve aynı zamanda

(4) kendisine yabancı olan kuralları da gramerinden çıkarmaya mecburdur.

(5) İşte Türkçenin Sarfı bu esas üzerine yapılmış ilk denemedir.

(6) Ankara 11 Nisan 341

(7) H. Ateş

2.2. **[4]** (1) **Başlangıç**

(2) İnsanlar; zihin (beyin) ile duyarlar, anlarlar, düşünürler,

(3) karar verirler ve düşündüklerini dil (lisan) ile bildirirler.

(4) His (duygu): Organlardan herhangi biri ile zihne ulaşan

(5) etkidir.

(6) Fikir (anlama): Hislerden dolayı zihinde ortaya çıkan şekil,

(7) oluşan anlamdır.

(8) Düşünce: İki fikir arasındaki ilişkiyi ölçme, karşılaştırma

(9) ve karara bağlamadır.

(10) Karar: Düşünmenin sonunda verilen hükümdür.

(11) Dil: Düşünce ve kararlarımızı bildirmek için kullandığımız

(12) yoldur.

(13) Dil üç türlüdür: İşaret, söz, yazı.

(14) Lisan [dil]: Bir millete özgü söz ve yazılardır.

(15) Cümle: Dilin karar bildiren her parçasıdır.

(16) Kelime: Cümlenin fikir bildiren her parçasıdır.

(17) Sarf [şekil bilgisi]: Dilleri; kuralları ve tarihte geçirdiği değişiklikleri

(18) itibarıyla inceler ve ilişkilerine göre sınıflara ayırır.

(19) Bir dilin şekil bilgisi, yalnız o dile özgü olan imlâ ve kuralları

(20) gösterir.

[5] (1) İmlâ [yazım]: Her dilin kendi sözlüğünde tespit edilen ve biçim bilgisi kuralları

(2) ile belirlenen yazılışıdır.

(3) Kaide [kural]: Her dilin kendi ihtiyacından doğan ve yazarları tarafından

(4) kabul edilen metotlardır.

(5) Türkçenin Sarfı, Türkçeyi kurallarına ve imlâsına uygun

(6) bir biçimde söyleme ve yazma yollarını gösterir.

2.3. (7) **Söz**

(8) Söz, vücutta buna özgü organın hareketinden çıkan sesler

(9) ile söylenir.

(10) Fonetik (ilm-i mehâric) [ses bilgisi]: Sesleri sınıflara ayırır.

(11) Söylenen kelime ses ve vokallerden oluşur.

(12) Ses (voix): Nefes borusunun titreşiminden oluşan

(13) düz seslerdir.

(14) Katkı (konson) [ünsüz]: Ağız, burun ve boğazın aldığı şekillerden

(15) ortaya çıkan başlarken veya biterken seslere katılan gürültülerdir.

(16) Sesler başlıca sekiz tanedir. Bunlar; kalın ve ince olmak üzere

(17) iki kısma ve her kısım, düz ve yuvarlak olmak üzere iki takıma ayrılırlar.

(18) Kalın sesler, düz: a*, al;* ı *kıl*, yuvarlak: o,

(19) *odun*; u, *uzun*.

[6] (1) İnce sesler: düz; e, *el*; i, *ip*, yuvarlak; ö, *ölüm*; ü, *üzüm*.

(2) Katkılar [ünsüzler]: Her dilin ihtiyacına göre az çok değişir ve başlıca

(3) şu şekilde sınıflandırılır:

(4) Kapalı: Dudakla b (ب), p (پ). Dil ve diş ile t (ط), s (ص), t (ت)

(5) d (د), l (ل). Dil ve damak: c (ج), ç (چ), k (ك), y (ى). Boğazla: k (ق), g (غ).

(6) Sıkma: Dudak ve diş ile: t (ت), v (و). Dil ve diş ile: s (ص),

(7) s (س), s (ث), z (ذ). Boğazla: a (ع), h (ح), h (خ), h (ه).

(8) İhtizazlı [titreşimli]: r (ر), z (ز), z (ظ). Hışıltılı: ş (ش), j (ژ): Burunla: n (ن) ve m (م).

(9) Fakat bunlar katı bir sınıflandırma olmayıp daha birçok şekilde

(10) ayrılabilirler.

2.4. (11) **Yazı**

(12) Fikir ve düşüncelerimizi bildirmek için; taş, tahta, kâğıt

(13) gibi şeyler üzerine yaptığımız işaretlere yazı denir.

(14) Bu konuda her millet kendisine özgü bir yol takip etmiştir.

(15) Mısırlıların ilk yazıları her şeyin kazınan görüntüsünden oluşan

(16) hiyeroglif (hatt-ı mukaddes)'dir.

(17) Bu resimler zaman ile kelime, hece ve nihayet harf değerini almış

(18) ve böylece hiyeratik ve demotik denilen yazılar meydana gelmiştir.

(19) Fenikeliler bu son yazılardan yirmi iki tane harf seçerek

[7] (1) dillerine özgü bir alfabe meydana getirmişler ve bu alfabe önce Yunanlılar

(2) ve sonra diğer milletler tarafından kendi dillerine uygulanmıştır.

(3) Yazılan kelimeler harflerden meydana gelir. Harfler iki türlüdür:

(4) Sesli harfler (sâite): Sesleri gösteren harflerdir.

(5) Sessiz harfler (sâmite): Seslerin değişikliklerini, ünsüzleri

(6) gösteren harflerdir.

(7) Bugünkü mevcut harfler; yukarıdan aşağı yazılan Çin ve Japon,

(8) sağdan sola yazılan Amhari (Arap), İbrani harfler ile soldan

(9) sağa yazılan Latin, Kiril, Gotik, Yunan, Ermeni, Gürcü
(10) harfleridir. Bunların büyük, küçük, matbaa yazısı, el yazısı gibi
(11) çeşitli şekilleri vardır.
(12) Harfler sesleri temsil ettiklerinden ait oldukları dillere göre
(13) karşılıkları da görecelidir.
(14) En çok kullanılan Latin harflerinin bile Fransızca, İngilizce,
(15) İtalyanca, İspanyolca, Rumence ve Arnavutçadaki karşılıkları birbirinin
(16) aynı değildir. Türkçeye uygulanırsa da Türkçenin ihtiyacına göre
(17) karşılık alması gerekir.

2.5. [8] (1) Lisanların Tasnifi [Dillerin Sınıflandırılması]

(1) Diller; biri kökenlerine diğeri kurallarına göre iki şekilde
(2) ayrılırlar. Her iki şekilde bir arada olmak üzere mevcut dilleri
(3) şöyle özetleyebiliriz:
(4) 1- Tek heceli diller: Kelimeler; tek hecelidirler ve hiç
(5) değişmezler.
(6) Çin, Siyam, Tibet dilleri gibi.
(7) 2- Bitişmeli lisanlar [eklemeli diller]: Kelimeler; değişmeyen bir kök ve buna
(8) bitişen harf ve hecelerden oluşur.
(9) A- Turan (Ural-Altay): 1) Türk: Türk,
(10) Uygur, Nogay, Türkmen, Yakut, Kırgız, Kumuk,
(11) Çuvaş. 2) Fin-Ugor: Fin, İyon, Lapon,
(12) Mordav, Vogul, Macar. 3) Samoyed. 4) Mongol:
(13) Kalmuk, Buryat. 5) Tunguz, Mançu.
(14) B- Dravid (Hint): Telugu, Tamil, Tulu.
(15) C- Malaya-Polinezya: Malay, Java; Malezya, Polinezya,
(16) D- Bantu (Cenubî Afrika): Kafr, Zambez, Herero.
(17) E- Amerika (Yerli). F- Avustralya. Z- Japon.
(18) H- Bask.
[9] (1) 3- Değişmeli Lisanlar [çekimli diller]: Kökleri de az çok değişen,
(2) önüne ve sonuna harf ve hece alanlardır.
(3) 1- Hami-Sami Lisanları: Mısır, Kıbt, Berber, Habeş.
(4) 2- Asuri, Necrânî (?), Fenike, Keldani, Arap, Amhar.
(5) Be- Hint- Avrupa Lisanları: 1- İran, Sanskrit,

(6) Pali, Prakrit, Farsça, Zend, Avesta. 2- Yunan
(7) 3- Latin; Salt, Latin, Golva, Gal, Breton.
(8) 4- Germen: Gotik, İsveç, Danimarka, Alman, Flaman,
(9) Hollanda, İngiliz. 5- Baltık-Slav: Eski Purus,
(10) Litvan, Let, Slav, Hırvat, Sloven, Rus,
(11) Çek, Sırp, Leh, Polap. 6- Arnavut. 7- Ermeni
(12) dilleridir.
(13) Türkçe; çekimli dillerin Turan sınıfının Türk kolundandır.

2.6. [10] (1) Türkçenin Elifbâsı [Türkçenin Alfabesi]

(2) Türkçenin Kül Tigin Abidelerinde izleri görülen harfleri unutulmuş
(3) ve yerine Arapçada kullanılan Amhari harfleri geçmiştir. Bugün kulla-
(4) nılan harfler şunlardır.
(5) Elif=ا, be=ب, pe=پ, te=ت, se=ث, cim=ج, çim=چ, ha=ح, hı=خ dal=د, zel=ذ, re=ر, ze=ز, je=ژ, sin=س, şın=ش,
(6) sad=ص, dad=ض, tı=ط, zı=ظ, ayın=ع, gayın=غ, fe=ف, kaf=ق, kef=ك, gef=گ, nazal n=ڭ, lam=ل, mim=م, nun=ن, vav=و, he=ه, ye=ى.
(7) Bunlardan se=ث, hı=خ, zel=ذ, sad=ص, dad=ض, tı=ط, zı=ظ, ayın=ع, he=ه harfleri Türkçe
(8) için gereksiz oldukları halde Türkçeye lazım olan sesli harfler
(9) bu alfabede yoktur.

2.7. (10) İmlâ İşaretleri [Sesletim İşaretleri]

(11) Amhari harflerde sesli bulunmadığı için bunların yerine hareke
(12) konur. Harekeler: üstün, esre, ötre, med, cezm ile Türkçede kulla-
(13) nılmayan iki üstün, iki esre, iki ötre ve şeddeden ibarettir.
(14) Türkçe bu harflerle yazılmaya başlandığı zaman *olup* اولوب / *olup* الب *gibi,*
(15) *gelip* كلوب / *gelip* كلب gibi şekillerde yazılmıştır. Fakat bu tarz, dilin ihtiyacı için
(16) yeterli olmadığından daha sonra elif=ا, he=ە, vav=و, ye=ى harflerine ünlü harf özelliği verilerek
(17) sesli harf yerine kullanılmıştır. Bugün her kelime elden geldiği kadar sesli
(18) harflerle ve söylendiği gibi yazılmaya başlanmıştır.
[11] (1) Durum böyleyken bu dört harf Türkçede bulunan sekiz sesi ifade etmek için
(2) yeterli değildir. Bunun için hiç olmazsa dört türlü okunan vav=و
(3) harfi üzerine noktalar koymak koşuluyla bu seslerin birbirinden ayrılması kalın
(4) ye=ى üzerine med konulması uygun görülmektedir.

(5) Türkçede hafif bir aksan var ise de bunun işareti henüz yoktur.

2.8. (6) **İştikâk (Bitişme) [Türeme]**

(7) Bir kökten birtakım dallar ve her daldan birçok küçük dallar çıktı-

(8) ğı gibi kelimelerden de birinci ve ikinci derecede birçok kelime meydana gelir.

(9) Bu kelimelerde fikir aynıdır. Yalnız aynı fikir etrafında birtakım değişiklikler

(10) meydana gelmiştir.

(11) *çiçek, çiçeklik, çiçeklemek, çiçekçi, çiçekli, çiçeksiz, çiçeklenmiş...* gibi.

(12) Kök: Kendisinden birçok kelime yapılabilen fakat hiçbir harf

(13) çıkarılamayan kelimelerdir.

(14) Dal (madde-i asliye) [gövde]: Kendisinden birçok kelime olduğu gibi

(15) kendisi de bir kökten gelen kelimelerdir.

(16) Edat [ek]: Bir kelimeden yeni kelimeler yapmak için ilave edilen hece veya harflerdir.

(17) kes- (kök): *kesmek, keser, keski, kesim, kesici, kesme.*

(18) kestir- (dal): kes*tirdim, kestiren, kestirecek, kestir-*

(19) *meklik*.

[12] (1) kesil- (dal): *kesilmiş, kesilecek, kesilir, kesilmedi...*

(2) kesiş- (dal): *kesişmek, kesişmeli, kesişeli, kesiştiler...*

(3) kesin- (dal): *kesinmiş, kesiniş, kesinmemiş, kesinmeyecek...*

(4) kestiril- (dal): *kestirilmek, kestirilmiş, kestirilecek...*

(5) Türkçede bu şekilde yapılan kelimeler anlatılamayacak kadar çoktur.

(6) Kes- kelimesinin bütün parçaları (60.000) altmış bini bulmaktadır.

(7) Böyle bir kökte yapılan kelimelerin hepsine birden ‘‘kelime ailesi’’ ya da

(8) ‘‘bir kökten kelimeler’’ denir.

(9) Yazılışları aynı, anlamları ayrı olan kelimelere ‘‘yazılışı bir kelimeler’’,

(10) yazılışı ayrı anlamları aynı olanlara ‘’manâsı bir kelimeler’’, anlamları da

(11) tamamıyla zıt olan kelimelere ‘’zıt kelimeler’’ denir.

2.9. (12) **Ahenk [Uyum]**

(13) Turan dillerinin bir özelliği de sesler arasındaki uyum

(14) (ahenk)’dur.

(15) Türkçe kelimeler hangi cinsten bir sesle başlarsa yine o cinsten

(16) seslerle devam ederek son bulurlar. Herhangi kelimeye ilave edilen

(17) ek de yine ancak bu kısma dahil olan sesleri alır.

(18) Eklerin ünlüleri iki kısımdır. Düz ünlülü ekler yalnız

(19) a=ا veya e=ە alan;

(20) *gelen, giden, yazan, okuyan gibi…*

[13] (1) Takım harekeli edatlar [takım harekeli ekler]: Uyuma göre ses alan eklerdir.

(2) *aldığı, okuduğu, geldiği, gördüğü* gibi…

(3) Söylenirken bu ekler ne kadar uyuma göre söylense de

(4) yazılarımızda fark edilmediğinden ye=ى harfi ahenge göre gerekli olan

(5) harekenin yerini tutmakta ve çoğu zaman hiç konulmamaktadır.

(6) aldım=آلدم, okudum=اوقودم, aldığı=آلدىغى okuduğu=اوقودىغى, gördüğüm=كوردىكم … gibi.

(7) Dile gereken sesli harfler tespit edilmedikçe bunlar için doğru

(8) bir yöntem bulmak mümkün değildir. Ancak kök olan kelimeler bütün

(9) sesli harfleri ile yazılırsa eklerin ünlüsü uyuma göre belli

(10) olacaktır.

(11) Ahenge uymayan kelimeler Türkçe değildir. Veyahut zaman ile telaffuzları

(12) bozulmuştur ki bunlar da nadirdir.

2.10. (13) **Noktalama İşaretleri**

(14) Yazılan cümlelerde çeşitli kısımlar arasındaki duraklamaları göstermek

(15) ve bunları birbirinden ayırmak için kullanılan işaretlerdir ve başlıca

(16) altı tanedir:

(17) Virgül: Küçük bir duraklama işaret eder. Cümlelerde birbirine

(18) benzeyen ve bir bağlaç ile birbirlerine bağlı olmayan isim, sıfat ve fiilleri

(19) cümlenin anlamını bozmadan; mümkün olan parçaları, hitapları

(20) ayırır.

[14] (1) Noktalı virgül: Virgülden fazla bir duraklama işaret eder. Ve bir

(2) metinde birbirine yakın olan cümleleri ayırmak için kullanılır.

(3) İki nokta: Karar ile açıklama veya birbirini tamamlayan iki cümle arasına

(4) konur.

(5) Nokta: Büyük bir duraklama işaret eder ve sözün sonuna konur.

(6) İstifham [soru işareti]: Soru anlamı taşıyan cümlelerin sonuna konur.

(7) Nidâ [ünlem]: Seslenmelerin ve sevinç, acı, hayret ifade eden cümlelerin sonuna

(8) konur.

(9) Bunların dışında dört işaret daha vardır:

(10) Giyme (“”) [tırnak işareti]: Alıntılanan bir sözün başına ve sonuna veya her satırının

(11) başına ve sonuna konur.

(12) Parantez (mûtarıza) [yay ayraç]: Özel isimleri ve eş anlamlı kelimeleri ayırmak için
(13) kullanılır.
(14) Çizgi [konuşma çizgisi]: Karşılıklı konuşmalarda farklı kişilere ait sözleri birbirinden
(15) ve açıklama cümlelerini asıl cümleden ayırmak için kullanılır.
(16) Sıra nokta [üç nokta]: Kesilme, vazgeçme, çekinme gibi herhangi bir sebeple cümlenin
(17) yarım kaldığını işaret eder.
[15] (1) **BİRİNCİ KISIM**

2.11. (2) **Kelime**

(3) Türkçede kelimeler sekize ayrılır:
(4) İsim, sıfat, zamir, fiil, kayd [zarf], nisbet [edat], rabt [bağlaç], nidâ [ünlem].

2.12. (5) **İsim**

(6) İsim: Bir kimse bir hayvan veya bir şeyin adı olan kelimelerdir ve
(7) başlıca iki türlüdür:
(8) Müşterek İsim (ism-i cins) [cins isim]: Bir cinsten olan kimse veya şeylerde
(9) ortak olan isimlerdir:
(10) *adam, at, taş, can, ordu, kuşkonmaz…* gibi.
(11) Has İsim (ism-i has) [özel isim]: Yalnızca bir kimse, bir hayvan veya bir şeye
(12) mahsus olan isimlerdir:
(13) *Mustafa, Ankara, Mestan…* gibi.
(14) Cins isimler birkaç kısma ayrılabilirler:
(15) Eşya İsmi (ism-i ‘ayn): Kendi başına bir varlığı olan şeylerin adıdır.
[16] (1) Manâ İsmi (ism-i ma’nâ) [soyut isim]: Varlığı olan kimse veya şeylere mahsus
(2) hal isimleridir.
(3) Takım İsmi (ism-i cem'): Birden fazla ve toplu olan kimse veya
(4) şey ismidir.
(5) Mürekkep İsim (ism-i mürekkeb) [birleşik isim]: İki kelimenin birleşmesiyle oluşan isimlerdir.
(6) Örnekler: *İnsan, hayvan, su; akıl, can, şiir; ordu,*
(7) *sürü, demet; ağaçkakan, kuşkonmaz, sacayak…* gibi.
(8) Dönüm, ölçek, metre gibi ölçü birimlerine ölçü ismi
(9) denebilir.
(10) İsimlerde dört türlü değişiklik vardır: keyfiyyet [cinsiyet], kemmiyyet [nicelik], izâfet [ilgi hali],

(11) hal.

(12) Keyfiyyet (ne kişilik) [cinsiyet]: İsimlerin erkeklik veya dişilik bildirme-

(13) leridir.

(14) Türkçede cinsiyet esastır. Bazı insan ve hayvan isimleri erkeklik

(15) bazıları dişilik bildirdiği gibi bazıları da erkek ve dişi için aynı

(16) olur ve insan ve hayvan isimlerinden başka isimlerde erkeklik ve dişilik

(17) yoktur.

(18) Erkeklik bildiren isimlere erkek (müzekker); dişilik bildiren isimlere dişi,

(19) erkeklik ve dişilik bildirmeyen isimlere düz (müstevi, bî-taraf) denir.

(20) *Baba, oğul, aygır* (erkek)*; ana, kız, kısrak* (dişi); *adam, çocuk*

(21) *at* (düz)'tır. Düz kelimelerin erkeklik veya dişiliğini bildirmek için

[17] (1) önüne, insanlarda: *erkek, kadın, kız, oğlan,* hayvanlarda: *erkek, dişi*

(2) kelimeleri getirilir.

(3) *Erkek aşçı, kadın aşçı; oğlan çocuk, kız çocuk; erkek*

(4) *arslan dişi arslan...* gibi.

(5) Hanım, hanın; begüm, beyin kadınıdır. *Erkek incir, dişi anahtar*

(6) mürekkep isimdirler. Türkçeye göre cinsiyeti çekimden saymamak daha

(7) doğrudur.

(8) Kemmiyyet (ne kadarlık) [nicelik]: İsmin bir veya birden fazla olanı gösterdiğine

(9) göre aldığı şekildir.

(10) Bir cinsten bir kimseyi veya bir şeyi bildiren ismi müfred (tek),

(11) birden ziyadesini bildiren isimlere cem' (çok) denir.

(12) İsimleri çoğul yapmak için sonuna düz hareke ile -ler getirilir:

(13) *adamlar, kurtlar, taşlar…* gibi.

(14) Birleşik isimlerde yalnız son kelime ek alır. Özel isimler

(15) çokluk eki almazlar.

(16) Has isimlerin sonuna -ler geldiği zaman müşterek isim olur. *İsmetler* gibi.

(17) Müfred isimler teklik çokluk aranmayan yerlerde bir parça, biraz, kaç

(18) manâsını verir. *Ekmek yedim, su içtim, para verdim...* gibi.

(19) İzafet:

(20) Bir ismin söyleyen şahsa, kendisine söylenen şahsa veya bunlardan

(21) başka bir üçüncü şahsa veya şeye ait olduğunu göstermek için aldığı

(22) şekillerdir.

[18] (1) Söyleyene izâfet nem*, kimim, başım, odam, soyum, gözlerim.*

(2) Söylenene izâfet *nen, kimin, başın, odan, soyun, gözlerin.*

(3) Üçüncü izâfet *nesi, kimi: Başı, odası, soyu, gözleri.*

(4) Söyleyenlere izâfet *nemiz, kimimiz: başımız, odamız, soyumuz, gözlerimiz.*

(5) Söylenenlere izâfet *neniz, kiminiz: başınız, odanız, soyunuz, gözleriniz.*

(6) Hal: İsimlerin kendisinden sonra gelen kelimeler ile münasebetini bildirmek

(7) üzere aldığı şekillerdir.

(8) İsimler hallerine göre altı halde bulunurlar:

(9) Kim, ne (mücerred, mef'ûlün-bih gayr-i sarîh) "yalın hal": *Ahmet, oda, su.*

(10) Kimi neyi (mef'ûlün-bîh sarîh) "yükleme hali": *Ahmet'i, odayı, suyu.*

(11) Kime, neye (mef'ûlün-ileyh) "yönelme hali": *Ahmet'e, odaya, suya.*

(12) Kimde, nede (mef'ûlün-fîh) "bulunma hali": *Ahmet'de, odada, suda.*

(13) Kimden, neden (mef'ûlün-'anh) "ayrılma hali": *Ahmet'ten odadan sudan.*

(14) Kimin, nenin, neyin (muzâfun-ileyh) "ilgi hali": *Ahmet'in, odanın, suyun.*

(15) Bunlardan başka olan münasebetler nisbet kelimeleri ile ifade edilirler.

(16) Bu çekimlerde kemmiyyet birinci, ilgi ikinci, hal eki üçüncü olarak gelir.

(17) Üçüncü şahsa izâfetten sonra gelen kelimelerde (i=ی ve si=سی(den sonra

(18) bir (n=ن) ilave edilir.

(19) *Kitap, kitaplar, kitapların, kitaplarınızın, kitaplarının, kitaplarından…* gibi

(20) kimi, neyi halindeki (i=ی) Türkçeye mahsus tarif ekidir.

[19] (1) İsimlerin Mütemmimi (Tamamcıları) [İsim Tamlamaları]

(2) Bir ismin tamamlayıcısı ismin önüne gelerek onu ilgi, isim tamlaması, sıfat,

(3) benzetme veya açıklama suretiyle ayıran isimlerdir. Tamamlayıcılar dört şekilde

(4) bulunurlar.

(5) İzafet mütemmimi [ilgi tamlaması]: İsmin kime veya neye ait olduğunu bildiren

(6) tamlamalardır. Bu tamlamalar daima kimin neyin halinde ve üçüncü teklik iyelik eki

(7) şeklinde kullanılır. Bu tamlayıcılar malum olup önceden söylenmiş ise

(8) kaldırılmaları doğrudur. Bu tamlamalar çokluk eki alabilirler.

(9) *Ahmet'in kitabı, odanın kapısı, odaların kapısı, kapısı...*

(10) Tamlamalarda isimler çokluk eki alabilir. Bir ya da birkaç tamlayan ve yahut bir tane isimden oluşabilir.

(11) *Babanın çocukları, çocukların babası, çocukların babaları;*

(12) *mektebin pencereleri, kapıları... gülün ve karanfilin rengi ve kokusu* gibi.

(13) Ta'yîn mütemmimi [belirtsiz isim tamlaması]: Bir ismi cinsi arasında daha küçük bir parçaya

(14) ayıran ve bu cinsi belirten tamlamalardır. Bu tamlamalar daima kim halinde
(15) ve isim üçüncü teklik iyelik şeklinde bulunur. Bu tamlamalar ma'lum değildirler:
(16) *mektep kapısı, bülbül sesi, gül kokusu, maarif güneşi, zafer tacı.*
(17) Bu tamlamalar sayesinde isim birleşik isim niteliğindedirler ve bu tamlamalar çokluk eki alamazlar.
(18) Tavsîf mütemmimi [takısız isim tamlaması]: Bir şeyin neden yapıldığını veya neye benzediğini
(19) bildiren tamlamalardır. Bu tamlamalar ve niteledikleri isimlerin her ikisi de
(20) kim, ne halinde bulunurlar ve aralarında daima bir münasebet olup bu tamlamalar da
(21) çokluk eki almazlar.
(22) *gümüş saat, gümüşten saat; altın saç, altın gibi saç…*
[20] (1) İzah mütemmimi [ara söz]: İsmin anlamını değiştirmeyen yalnız îzah
(2) eden kelime ve tamlamalardır. Bunlar kaldırılırsa anlam bozulmaz.
(3) *Ankara; Türkiye'nin hükûmet merkezi birçok hükûmet*
(4) *merkezlerinden daha yüksektir...* gibi.
(5) Bu gibi tamlamalar açıklamazlar da aynı fikri ifade ederlerse bunlara
(6) te'kîd "pekiştirme" denir. Rütbe isimleri ve lakapları bu kısma dahildirler.
(7) İsimler; kendisine söylenen şahsın dikkatini çekmek için
(8) kullanıldıkları zaman (hitap) olurlar: *Efendi dikkat et.* gibi...
(9) Tamamcı ile tamamladığı ismin ikisine birden tamlama ve böyle iki isimden
(10) olan tamlamalara isim tamlaması "terkîb-i izafî" denir.
(11) İsimlerden yapılan diğer isimler:
(12) Bazı isimler sonlarına ekler alarak anlamca az çok farklı
(13) diğer isimler yaparlar.
(14) -cek, -cağız, -cak, -ceğiz; küçültme, sevme, acıma
(15) bildirir.
(16) *Bahçecik, odacık, yavrucuk, kızcağız, evceğiz…*
(17) -lik, -lık: Bir şeye mahsus kap yer; bir şeyin çok bulunduğu
(18) yer; organlardan birine ait olan şey, hal veya duygu ismi olur:
(19) *Odunluk, kömürlük, tuzluk, biberlik, taşlık, çimenlik…*
(20) *Başlık, gözlük, şeytanlık, çocukluk, babalık, kardeşlik…*

2.13. [21] (1) Sıfat

(2) Sıfat, yalnız başına bir şey bildirmeyip ancak kendisinden sonra

(3) gelen ismin hal ve durumunu, sahibini belirten bir ismi saymaya, sormaya
(4) yarayan; işaretlerle veya başka bir şekilde belli eden kelimelerdir. Sıfatlar
(5) gördükleri işe göre altıya ayrılabilirler:
(6) Vasıf [niteleme], nisbet [yer-miktar-zaman], izâfet, sayı, işaret sıfatları ile müphem "belirsiz"
(7) sıfatlardır. Türkçede sıfatlar daima ismin önünde bulunurlar ve çekim-
(8) lenemezler.
(9) Vasıf sıfatları [niteleme sıfatları]: İsmin hal ve durumunu bildiren sıfatlardır. Nasıl?
(10) sorusuna cevap olurlar.
(11) *Yiğit arkadaş, kurnaz tilki, kırık küp, pembe çiçek* gibi.
(12) Sıfatın halini bildirdiği isme nitelenen bir sıfat ile bir isimden
(13) olan tamlamalara sıfat terkibi "terkib-î vasfî" denir. Nitelenen kaldırılır
(14) ve sıfat ismin yerini tutarsa isim gibi çekimlenmiş olur.
(15) *Tok (adam) açın (aç adamın) halinden anlamaz* gibi.
(16) İsimlerden sonra gelen sıfatlar isim yerine kullanılmış olurlar ve isimlerle birleşerek
(17) izâfet ta'yîn mütemmimleri [belirtisiz isim tamlaması] halini alırlar.
(18) *İnsanın güzeli, insan güzeli, yüzümün karası, yüz karası* gibi.
(19) Ta'yîn mütemmimi [belirtisiz isim tamlaması] alan sıfatlar birleşik sıfat gibi diğer bir ismi nitele-
(20) yebilirler:
[22] (1) *genç irisi çocuk, yüz karası evlat…* Bazen tamlayanı
(2) çokluk eki alabilir: *yüzler karası evlat* gibi... Bazı isim ve tamlamalar sıfat gibi
(3) kullanılırlar: *feylesof köylü* gibi.
(4) Sıfatların Tamamcıları [Sıfat Tamlamaları]
(5) Sıfatların önüne gelerek onu açıklayan kelimelerdir:
(6) *su dolu bardak, yüzü güzel insan, sahte muzır meyve...* gibi.
(7) Sıfat ile tamamcısı birleşik sıfat kabul edilebilir.
(8) Nisbet sıfatları [yer-miktar-zaman sıfatları]: İsimleri taraf, yer, miktar, zaman
(9) gibi ilişkilerle belirten ve isimlere çok yakın olan veya isimlerden yapılan
(10) sıfatlardır. (Bunlar bir nevi isim de kabul edilebilir.)
(11) Taraf: *Alt, üst, orta, iç, dış…*
(12) Yer, zaman: *Yukarı, dün, karşı, öte, beri…*
(13) Miktar: *Çok, az, eksik, artık, ziyade...* gibi.
(14) İsimlerden yapılanlar:

(15) -lı, -sız: *akıllı, terbiyesiz, kulplu, cansız…*

(16) -lı: *Ankaralı, Amerikalı, dışarılıklı, yerli…*

(17) -cı: *demirci, üzümcü... kavgacı, halefçi…*

(18) -ca: *vücutça (bir rahatsızlık), insanca (bir muamele), Türkçe…*

(19) Yer gösteren nisbet sıfatları ile vakit isimleri ve kimde nede (nerede)

(20) halindeki isimler -ki alarak sıfat olurlar:

[23] (1) *içeriki, öteki; geceki, dünki, evdeki (kitap)...* gibi.

(2) İsimlerden sıfat olduğu gibi bazı sıfatlar da ek alarak isim

(3) olurlar:

(4) *güzellik, beyazlık; akıllılık, terbiyesizlik, aşağılık; çokluk,*

(5) *demircilik, kavgacılık, halkçılık...* gibi.

(6) Nisbet sıfatları da tamlayan alırlar ve böylece bir sıfat tamlaması "terkîb-i sıfat" olur:

(7) *tahta ayaklı, meşin kaplı, altın küpeli, cehennem suratlı…* gibi.

(8) Bu iki nev' sıfatlarıŋ sonuna gelen bazı ekler azlık bildirir:

(9) *güzelce, akıllıca, çokça, kırmızımtırak, ekşimtirek,*

(10) *sarışın...* gibi.

(11) Sayı sıfatları: Bir şeyin sayısını bildiren kelimelerdir. Bunlar da

(12) üç türlüdür: Asıl sayı (a'dâd-ı asliyye): *bir, beş, yüz, bir milyon,*

(13) *beş yüz bin...*gibi.

(14) Bunlar ölçü isimleri ile birlikte mürekkep sıfat "birleşik sıfat" olurlar:

(15) *üç tane, dört dönüm, beş kilo, on metre...* gibi.

(16) Sayı sıfatlarının saydıkları isimler çokluk eki almazlar. Üç aylar birleşik

(17) isimdir. Bu sıfatlar saydıkları ismin yerini tuttukları, saatleri

(18) gösterdikleri zaman isim yerine kullanılırlar:

(19) *üçü, beşi, üçten beşe kadar, altıda…, yedi kilosu...* gibi.

(20) Sıra sayısı (a'dâd-ı rütbiyye): İsimleri sıra, derece üzerine

(21) ayıran sıfatlardır: *birinci, beşinci, yüzüncü...* gibi.

(22) Bu sıfatların oluşturduğu kelimeler çokluk eki alabilirler: *beşinci sıralar...* gibi.

[24] (1) Pay sayısı (a'dadı tevzî'iyye): Eşit payların kaç parçadan

(2) oluştuğunu gösteren kelimelerdir: *birer, beşer, altışar, biner...* gibi.

(3) Bunlar da ölçü isimleri ile birlikte mürekkep sıfat [birleşik sıfat] yaparlar:

(4) *birer okka, beşer metre, yüzer dönüm...* gibi.

(5) Bu sayılardan başka bir de kesir sayısı vardır: *beşte bir hisse,*

(6) *binde bir ihtimal...* gibi.

(7) Asıl sayı sıfatları sonuna -lık, -lik alarak yine sıfat olurlar:

(8) *birlik cezve, beşlik altın, ellilik adam...* gibi.

(9) Bunlar belirttikleri ismin yerini tutarlarsa isim olarak geçer: *birliği ver.*

(10) İşaret sıfatları: Bir ismi işaretle belli eden sıfatlardır. İşaret

(11) sıfatları: *bu, (yakın için) şu, (biraz uzak) o, (daha uzak*

(12) *ve ga'ib için) bu kalem, şu ağaç, o çocuk, bu kitaplar...* gibi.

(13) Bunların işaret ettikleri isim kaldırılır da sıfatlar isim yerinde

(14) kullanılırsa isim gibi çekimlenir ve bütün çekimlerinde eklerden

(15) önce bir n=ن alırlar.

(16) *Bunun, şundan, onlarda, ona…* gibi.

(17) Bu sıfatlar sonlarına ra=ر alarak isim olurlar. *Bura, şura, ora…*

(18) İzafet sıfatları: Bir ismin söyleyen veya kendisine söylenen şahıs

(19) veya şahıslara ait olduğunu bildiren kelimelerdir:

(20) Söyleyen bir kişiye: benim; *benim kitap*, bir kişiden ziyade: bizim; *bizim kitap*,

(21) Söyleyen bir kişiye: seni*n*; *senin kitap*, bir kişiden ziyade: sizi*n; sizin kitap*

[25] (1) Üçüncü şahıs için üçüncü şahıs işaret sıfatı kullanılır ve izâfet

(2) terkibi yapar.

(3) *Onun kitabı, onların kalemleri, onun kitapları...* gibi.

(4) Müphem sıfatlar [birleşik sıfatlar]: İsimleri birleşik bir şekilde sıfatlardır.

(5) Başlıcaları; *her, başka, bir, hep, bütün, bazı, aynı,*

(6) *öyle, böyle, hangi, kaç, nasıl, ne kadar...*

(7) Son dört tanesine sormak için kullanıldığı zaman istifham

(8) sıfatı [soru sıfatı] da denir. Bu sıfatların bazıları bir araya gelerek birleşik sıfatlar yaparlar.

(9) *Herhangi, hangi bir, nasıl bir, her kaç…*

(10) Her, kaç, bir sıfatlarından sonra gelen isimler çoğul eki almazlar.

2.14. [26] (1) **Zamir**

(2) Zamir: İsmin yerini tutan kelimelerdir. Türkçede üç türlü

(3) zamir vardır.

(4) Şahıs zamirleri: Söyleyen veya kendisine söylenen şahısların

(5) yerini tutan zamirlerdir.

(6) Söyleyen, müfred [tekil]: ben, biz: cem' [çoğul]: biz, bizler.

(7) Söylenen, müfred [tekil]: sen, siz: cem' [çoğul]: siz, sizler.

(8) Üçüncü şahıs için üçüncü şahıs işaret sıfatı olan "o" kullanılır.

(9) Ayrıca işaret zamiri yoktur.

(10) Tevazu veya hürmet için ben ve sen yerine biz ve siz kullanılabilir

(11) ve bu şekilde tekil yerine kullanılan bu kelimeler tekrar çoklukta -lar

(12) alırlar.

(13) Zamirler isim niteliğinde olduğunda isim gibi çekimlenirler.

(14) Yalnız izâfet çekimleri yoktur. Ben ve sen kime halinde

(15) bana, sana olur. Benlik, isim ve sıfat olur.

(16) İzafet zamirleri: İzafet sıfatlarının sonuna -ki ilave olunursa

(17) isimlerin yerini tutarlar ve izâfet zamiri olurlar; izâfet terkibinde

(18) tamamcılar da -ki alarak ismin yerini tutarlar.

[27] (1) *Benimki, seninki, bizimki, sizinki, Ahmet'inki, odanınki,*

(2) *bununki, onunki…*

(3) Müphem zamirler [belgisiz zamirler]: Bir kimse veya bir şeyi birleşik şekilde gösteren

(4) zamirlerdir.

(5) *Kimse, herkes, insan, kim, ne, nere…*

(6) Bunlardan son üçü soru sormak için kullanıldıkları zaman istifham

(7) zamiri [soru zamiri] de denir.

(8) *Kim geldi? Ne var? Nereye gitti?...* gibi.

2.15. [28] (1) **Fiil**

(2) Fiil: Bir hal (durum) veya bir işten (harekette) olmak

(3) kararını bildiren kelimelerdir.

(4) Fiillerde başlıca beş değişiklik vardır:

(5) Şekil: Bir fiilin; ne şekilde olduğunu bildirmek için;

(6) Sîga [kip]: Kararın ne tarafta olduğunu bildirmek için aldığı

(7) değişikliklerdir.

(8) Türkçede başlıca altı kip vardır:

(9) Masdar, emir, vasıf, haber, şart, kayd.

(10) Zaman: Bir fiilin; kararın hangi zamana ait olduğunu bildirmek

(11) için aldığı değişikliklerdir. Başlıca üç zaman vardır:

(12) Geçmiş (mâzî), şimdi (hal), gelecek (müstakbel).

(13) Şahıs ve kemmiyyet: Fiilin hangi şahıs veya şahıslara ait olduğunu

(14) gösteren değişikliklerdir.

(15) Tasrif [çekim]: Bir fiili bütün sîga, zaman, şahıs ve kemmiyyetlerinde

(16) saymaktır.

(17) Eksik fiil: Bazı kip, zaman veya şahısları olmayan

(18) fiillerdir.

[29] (1) Yardımcı fiil (öz fiil, fiil-i cevherî): Bütün fiilleri

(2) çekime yardım eden ve her fiilin ana unsuru olan (bir hal; sıfat veya

(3) vasıfta daim, sakin) olmak fiilidir.

(4) Olmak fiili: Üç anlam ifade eder ve anlamına göre üç şekilde

(5) çekimlenir. Aşağıdaki örnekte bu üç manada kurulabilir:

(6) *Zengin (halde) olmak, parası (var) olmak; insanı bir gün*

(7) *yine fakir olmaktan kurtaramaz. Bunun için zenginim param var;*

(8) *hiçbir zaman fakir olmayacağım dememelidir.*

(9) Yardımcı fiili: Emir kipi; müstakbel zaman ve haber halinin üçüncü

(10) şahsı olmadığı için eksik fiildir.

(11) Yardımcı Fiil

(12) Masdar sîgası: (bir hal ve sıfatta veya vasıfta) Olmak.

(13) Vasıf sîgası: Mâzî vasfı: -idik. Nakil vasfı: -imiş.

(14) Haber sîgası, hal: -ım, -si*n*, (-dır) :- iz,- si*n*iz, (-dirler).

(15) Mâzî: -idim, -idi*n*, -idi, -idik, -idi*n*iz, -idiler.

(16) Şart sîgası: -isem, -isen, -ise, -isek, -iseniz, -iseler.

(17) Kayd sîgası: -iken.

(18) Diğer kip ve zamanlar olmak fiili ile olur.

[30] (1) Olmak fiili

(2) Masdar sîgası: Olmak, olma, olmalık, oluş.

(3) Emir sîgası: Ol, olan, olsun, olalım, olunuz, olsunlar.

(4) Vasıf sîgası: Mâzî [geçmiş]: Olduk, olan. Hal [şimdi]: Olmakta, oluyor.

(5) Müstakbel [gelecek]: olacak. Nakl: olmuş. Kabul: Olur, olucu. Lüzum:

(6) Olmalı. Temenni: Ola.

(7) Haber sîgası, mâzî: Oldum, oldun, oldu, olduk, oldunuz,

(8) oldular.

(9) Şart sîgası: Olsam, olsan, olsa, olsak, olsanız,

(10) olsalar.

(11) Kayd sîgası: Olup, olarak, olunca, olalı, olmaksızın.

(12) Var olmak fiili; olmak gibi çekimlenir. Yalnız hal vasfı,

(13) var menfisinde yok olur.

(14) Yardımcı fiilin hal zamanının üçüncü şahsı yoktur ve bu şekilde

(15) sıfat veya vasıflar yalnız başına karar ifade ederler. Tekîd icap ettiği

(16) zaman getirilen (-dır) durmak fiilinin kabul vasfı olan (-durur) dan değişme

(17) olup devam ifade eder.

(18) Hal vasıflarında görülen (-yor) yormak fiilinin kabul vasfı olan

(19) (-yorur) dan değişme olup harekette devam ifade eder. Ahenge

(20) uymaması da ek olmadığını ispat eder.

(21) Yardımcı fiil ile çekimlenen birleşik zamanlar:

[31] (1) Herhangi bir fiilin vasıfları; yardımcı fiilin haber sîgasının hal

(2) zamanı ile çekimlenirse vasfın ifade ettiği tarz ve zamanın

(3) haberi, mâzîsi ile tasrif edilirse hikayesi, şart sîgası ile

(4) çekimlenirse şartı; aralarına (-imiş) girerse rivayetinin haberi

(5) veya şartı; sonuna -iken gelirse kayd olur.

(6)	Haber	Hikâye	Şart
(7) Hal:	olmakta-ım	olmakta-idim	olmakta-imiş
(8) Hal:	oluyor-ım	oluyor-idim	oluyor-isem
(9) Müstakbel:	olacak-ım	olacak-idim	olacak-isem
(10) Nakl:	olmuş-ım	olmuş-idim	olmuş-isem
(11) Kabul:	olur-ım	olur-idim	olur-isem
(12) Luzûm:	olmalı-ım	olmalı-idim	olmalı-isem
(13) Temenni:	ola-ım	ola-idim	ola-isem

(14)	Rivayetin haberi	şartı	kayd
(15) Hal:	olmakta -imiş-im	olmakta-imiş-isem	olmakta-iken
(16) Hal:	oluyor-imiş-im	oluyor-imiş-isem	oluyor-iken
(17) Müstakbel:	olacak-imiş-im	olacak-imiş-isem	olacak-iken
(18) Nakl:	olacak-imiş-im	olmuş-imiş-isem	olmuş-iken
(19) Kabul:	olur-imiş-im	olur-imiş-isem	olur-iken
(20) Lüzûm:	olmalı-imiş-im	olmalı-imiş-isem	olmalı-iken
(21) Temennî:	ola-imiş-im	ola-imiş-isem	

[32] (1) Bir fiilin mâzîsinden ve şartından sonra (-idi) gelirse hikâyesi;

(2) mâzîsinden soŋra (-ise) gelirse şartı, şartından sonra (-imiş)

(3) gelirse şartın rivâyeti olur. Bu hallerde fiilin veya yardımcı fiilin

(4) çekimlenmesi doğrudur.

(5) oldu-idim olsa-idim oldu-isem olsa-imiş-im

(6) oldum-idi olsam-idi oldum-ise olsam-imiş

(7) Emir sîgası yerine göre temennî ifade ettiğinden temennî sîgasının

(8) birinci çokluk şahsı yerine emir sîgasının hep birlikte emir olan şahsı

(9) kullanılır. Olalım…

(10) Gelmek Fiili

(11)		hikâye	rivâyet
(12) Haber sîgası:	geliyor-ım	geliyor-idim	geliyor-imiş-im
(13)	gelmekte-im	gelmekte-idim	gelmekte-imiş-im
(14) Mâzî:	geldim	geldi-idim	geldim-idi
(15)	gelmiş-im	gelmiş-idim	gelmiş-imiş-im
(16) Müstakbel:	gelecek-im	gelecek-idim	gelecek-imiş-im
(17)	gelir-im	gelir-idim	gelir-imiş-im
(18)	gelmeli-im	gelmeli-idim	gelmeli-imişim
(19)	gele-im	gele-idim	gele-imiş-im
(20) Şart sîgası hal:	gelsem	gelse-idim, gelsem-idi	gelse-imiş-im
(21)	geliyor-isem	geliyor idi-isem, idim-ise	geliyor-imiş-ise
(22)	gelmekte-isem	gelmekte-idi-isem	gelmekte-imiş-ise

[33] (1)		hikâye	rivâyet
(2) Mâzî:	geldi-isem	geldi-idi	geldi-idim-ise
(3)	geldim-ise	geldim-idi-ise	
(4)	gelmiş-isem	gelmiş-idi-isem	gelmiş-imiş-isem
(5) Müstakbel:	gelecek-isem	gelecek-idi-isem/-idim-ise	gelecek-imiş-isem
(6)	gelir-isem	gelir-idi-isem/idim-ise	gelir-imiş-isem
(7)	gelmeli-isem	gelmeli-idi-isem/idim-ise	gelmeli-imiş-isem

(8) Emir sîgası:
(9) gel gelsin gelelim geliŋ geliŋiz gelsinler

(10) Masdar sîgası:
(11) gelmek gelme gelmeklik geliş

(12) Vasıf sîgası: Hal: gelen, gelici, geliyor, gelmekte. Mâzî: geldiŋ.
(13) gelmiş. Müstakbel: gelecek, gelir, gelmeli, gelen.

(14) Kayd sîgası: gelip, gelerek, gelince, geleli, gelmeksizin, geliyor-iken,
(15) gelmekte-iken, gelmiş-iken, gelecek-iken, gelir-iken, gelmeli-iken

(16) Temel, Vasıf, Mütemmim

(17) Temel (fâi'l, nâ'ib-i fâ'il, mübtedâ, müsnedün-ileyh) [özne]: Bir fiilin hal veya

[34] (1) hareket olduğunu veya hareketin etkisi altında kaldığını bildirdiği kimse

(2) veya şeydir. Bunlar; isim, isim yerine kullanılan bir kelime veya çekimlerdir. Daima

(3) kim, ne halinde bulunurlar ve bu sorulara cevap olurlar.

(4) Vasıf (haber, müsned): Özneye isnat edilen hal veya iştir.

(5) Bunlar isim, sıfat, vasıf sîgasında bir fiil veya bir tamlama olabilirler.

(6) Mütemmim (mef'ûl) [tümleç]: Fiilin verdiği fikri açıklayan kelime veya

(7) çekimlerdir.

(8) Bunlar da üç türlüdürler:

(9) Doğru mütemmim (mef'ûlün sarîh) [belirtili nesne]: Öznenin (fâi'lin) yaptığı

(10) hareketin kimi, ne veya neyi etkilediğini bildiren, bu şekillerde bulunan;

(11) bu sorulara cevap olan kelime veya çekimlerdir.

(12) Edatlı mütemmim (mef'ûlün gayr-i sarîh) [dolaylı tümleç]: Kimi, ne veya neyi halinden

(13) başka bir halde bulunan veya fiile bir edat ile bitişen tümleçlerdir.

(14) Kayd mütemmimi [zarf tümleci]: Fiile yer, zaman, sebep, tarz... gibi bir kayd ilâve

(15) eden ve nereye? nereden? nerede? ne vakit? ne için? nasıl? sorularına cevap

(16) olan tümleçlerdir. Bunlar da edatlı veya edatsız olabilirler.

(17) Ben (temel) masanıŋ üstünde (edatlı kayd mütemmimi) duran kitabı

(18) (doğru mütemmim) size (edatlı mütemmim) gece (edatsız kayd mütemmimi)

(19) okumak için (edatlı kayd mütemmimi) getirmişidim (fiil).

[35] (1) Şekil

(2) Fiillerde; biri hareket, diğeri karar itibarıyla iki büyük

(3) değişiklik vardır.

(4) Hareket itibarıyla; fiiller ya ma'lûm veya meçhûl şekilde bulunurlar.

(5) Ma'lûm [etken fiil]: Öznenin (fâ'ilin) yaptığı hareket bildiren fiillerdir.

(6) Bunlar da beş türlüdürler:

(7) Geçici fiil (müte'addî) [geçişli fiil]: Doğru veya edatlı mütemmim alan fiillerdir:

(8) *kırmak, dökmek, bakmak, görmek...* gibi.

(9) Kalıcı fiil (lâzım) [geçişsiz fiil]: Yalnız kayd mütemmimi alan fiillerdir:

(10) *koşmak, ölmek, oturmak, üşümek...* gibi.

(11) Bu fiiller sade (mücerred) [yalın] halde olup kendilerinden hiçbir harf

(12) çıkarılamaz.

(13) Sebepçi fiil [oldurgan fiil]: Hareketin temele dolayısıyla raci' olduğunu bildiren

(14) fiillerdir. Bunlar sade fiillere (-r,-t,-dir) eklerinden bir veya birkaçının

(15) ilavesiyle yapılır:

(16) *kırdırmak, gördürmek, koşturtturmak...* gibi.

(17) Dönücü fiil (mutâva'at) [dönüşlü fiil]: Mütemmimi kendi olan fiillerdir. Bunlar

(18) bazı fiillere (-n) ilavesiyle yapılır:

(19) *dövünmek, didinmek, dikinmek...* gibi.

(20) Müşterek fiil (müşareket) [işteş fiil]: Hareketi özne ile bir veya daha fazla

(21) kişi tarafından birlikte veya birbirlerine karşı yapıldığını bildiren

[36] (1) fiillerdir. Bunlar da bazı fiillere (-ş) ilavesiyle yapılır:

(2) döğüşmek, bakışmak, koşuşmak... gibi.

(3) Meçhûl: Temel tarafından yapılmayan yalnız temele etki veya ait olan

(4) hareketleri bildiren fiillerdir. Bazı fiillere (-l,-n) eklerinden biri

(5) veya her ikisi ilave edilerek yapılır. Bunlarda fiil yapan ya mütemmim

(6) vaziyetinde veyahut büsbütün meçhûldür:

(7) *kırılmak, söylenilmek, bilinmek, üşünmek...* gibi.

(8) Bir fiil aynı zamanda bu şekillerin birkaçında birden bulunabilir.

(9) Karar itibarıyla fiiller dört şekilde tasrif edilirler:

(10) Müspet [olumlu]: fiilin, hareketin gerçekleştiğini bildiren düz şeklidir.

(11) Menfi [olumsuz]: Fiilin, hareketin gerçekleşmediğini bildiren aks i şeklidir.

(12) Bu da fiillere (-ma, -me) ilavesiyle olur. Yardımcı fiil kendisinden

(13) önce (değil) kelimesini alarak olumsuz cümle olur. Bu kelime olumsuz fiilden sonra

(14) gelirse tasdik "onaylama" olur.

(15) İstanbul şivesinde, olumsuz şekilde; gelir/gelmez, gelirim/gelmem, geliriz/

(16) gelmeyiz… olur.

(17) İstifham (sorgu) [soru]: Fiilin, hareketin durumunu sormak için

(18) olan şeklidir. Yardımcı fiilinden evvel diğer fiillerden sonra -mi

(19) ilavesiyle olur. İstanbul şivesinde; gele-im, sorusunda; gele-im mi?

(20) olur.

(21) Menfi istifham [olumsuz soru]: Fiilin, hareketin gerçekleşmediğini sormak için

[37] (1) olan şeklidir. Olumsuz fiillerden sonra -mi ilavesi ile yapılır.

(2) İstanbul şivesinde, gelmem olumsuz soru şeklinde; gelmez mi-im?;/gelmeyiz:

(3) gelmez mi-iz?... olur.

(4) Mürekkep Fiiller [Birleşik Filler]

(5) Bazı fiiller diğer fiiller ile birleşerek anlamına bir fikir ilave ederler

(6) veyahut Türkçe ve yabancı vasıf ve sıfatlar veya masdarlar ile birleşerek

(7) yeni bir fiil yaparlar. Böyle birkaç kelimeden birleşmiş olan fiillere mürekkep

(8) fiil [birleşik fiil] denir.

(9) Fiillerin anlamını değiştiren başlıca fiiller:

(10) Bilmek (fiili iktidâri): Temennî ve sıfattan sonra gelerek iktidar

(11) anlamı verir:

(12) gelebilmek, okuyabilmek... gibi.

(13) Bunların olumsuz şeklinde (bil-) kalkar:

(14) *gelememek, okuyamamak...* gibi.

(15) Vermek (fiili ta'cîli): Fiil kökünden (madde-i asliyye) den sonra

(16) takım harekesi getirilerek ilave edilir:

(17) *gelivermek, okuyuvermek...* gibi.

(18) Bunlardan başka: *gelmek, yazmak, durmak, komak, kalmak...*

(19) gibi bazı fiiller de birleşik fiil yaparlar.

(20) Vasıf sıfat veya masdarlar ile birleşen fiiller:

[38] (1) Olmak: *geliyor, gelmekte, gelmiş, gelir, gelecek...* olmak.

(2) *hasta, iyi, tatsız, sevimli, Ankaralı...*olmak.

(3) *vasıl, lazım, dahil, muhtaç, ıslah...* olmak.

(4) Etmek, eylemek: *aff, isal, tehdit, ta'dil...* etmek.

(5) Kılmak: *namaz kılmak, niyaz kılmak...*

(6) Bulmak: *vusul bulmak, vuku' bulmak...*

(7) *dayak yemek, azar işitmek, satın almak, soğuk almak…*

(8) Fiillerden yapılan isim ve sıfatlar

(9) Masdar sîgası isim mahiyetinden olmakla bu sîgada bulunan fiiller isim

(10) gibi çekimlenirler. Bunlardan başka fiillerden birçok isimler yapılır:

(11) *sarık, aksırık, yatak, konak, elek, ölçek, atkı, yaygı,*

(12) *burgu, sürgü, süpürüntü, döküntü, kesin, biçim, tarak,*

(13) *süzgeç, kazma…* gibi.

(14) Vasıf sîgasının birçok zamanları az veya çok sıfat olurlar:

(15) *bildik kimse, görülmedik şey, gelen haber, sönmeyen ateş, gelecek sene,*

(16) *olmayacak iş, yanardağ, görünmez kaza, kırıcı şey, sapa yol,*

(17) *geçmiş zaman, basılmış kitap, görüşülen mesele…* gibi.

(18) Mâzî ve hal vasıfları izâfetle tasrif edildikleri zaman yine sıfat

(19) halini muhafaza ederler:

(20) *bildiğim şey, okuduğun ders, yazacağımız mektup, görmeyeceğimiz yer…*

[39] (1) Bunlar isim durumunda oldukları zaman tamamıyla isim gibi çekimlenirler:

(2) *bildiklerim, arayanlarımın, vermeyeceklerini, gelirimin, yazıcının,*

(3) yo*lun* sapası, geçmişlerimiz, görüşülenleri…

(4) Aşağıdaki kelimeler bulundukları yere göre hem sıfat hem isim olurlar:

(5) *kesik, kırık, yorgun, korkak, çalışkan, gülünç, kıskanç,*

(6) *yazma, basma...* gibi.

(7) Fiillerden isim ve sıfat olduğu gibi isim ve sıfatlardan da fiil yapılır:

(8) *adımlamak, demirlemek, yakalamak, acımak, kararmak, çoğalmak...* gibi.

2.16. [40] (1) **Kayd (Zarf)**

(2) Kayd [zarf]; bir fiilin, bir sıfatın veya diğer bir zarfın anlamını güçlendiren

(3) kelimelerdir.

(4) Başlıca zarflar şunlardır:

(5) Zaman: *şimdi, henüz, daima...*

(6) Miktar: *pek, daha, en…*

(7) Tasdik [onay]: *evet, elbet, elbette, belki…*

(8) İnkar: *hayır, değil, hiç…*

(9) İstifam [soru]: *niçin, mi? …*

(10) Tarz: *yavaş, çabuk…*

(11) Mübalağa [abartma] (renklerin önünde): *bem, sim, kap, kıp…*

(12) Sıfatların ve fiillerin manâsını anlamını güçlendiren bütün sıfatlar zarf durumunda

(13) olurlar: *güzel yazmak, fena söylemek, çok görmek…*

(14) Zaman: *geç, erken, dün, yarın…*

(15) Yer: *aşağı, yukarı, içeri, dışarı…*

(16) İsimler ve sıfatlar sonuna -ca eki alarak zarf olurlar:

(17) *evce, ailece, güzelce, çokça, akıllıca…*

(18) Tekrarlanan kelimeler zarf olurlar:

[41] (1) *yer yer, baş başa, güzel güzel, yorgun argın, aşağı yukarı,*

(2) *alt alta, içeri dışarı, baka baka, bata çıka, gelir gelmez, teker meker,*

(3) *paldır küldür...* gibi.

(4) Bazı isimler -layın, -yın eki alarak zarf olurlar:

(5) *geceleyin, akşamleyin, yazın, kışın…* gibi.

2.17. [42] (1) Nisbet (Mütemmim Edatları) [Edat]

(2) Kelimeleri; aralarındaki ilişkiyi bildirerek birbirine bağlayan kelimelerdir.

(3) Her şeyi görmek (ile) olur. Ne kurt (gibi) yırtıcı ne de koyun

(4) (kadar) durgun olmalıdır.

(5) Türkçede isimlerin ve isim yerinde bulunan diğer kelimelerin ilişkileri

(6) hal çekimi ile ifade edildiğinden sebep göstermek için kullanılan

(7) kelimeler pek azdır. Başlıca nisbet bildiren kelimeler şunlardır:

(8) *ile, için, üzere, gibi, kadar, işte...*

(9) Kime ve kimden hallerinden sonra gelen bazı kelimeler bu hallerde bulunan

(10) kelimelerle birleşerek nisbet terkibi yaparlar:

(11) *kime, neye: dair, karşı, göre, doğru, rağmen, kadar…*

(12) *kimden, neden: dolayı, başka, ise, sonra, evvel, beri...*

2.18. [43] (1) Rabt (Âtıfe) [Bağlaç]

(2) Rabt [bağlaç]; iki cümleyi veya cümlede aynı cinsten parçaları birbirine

(3) bağlayan kelimelerdir.

(4) Bir memleketi ziraat (vü) ticaret yaşatır (fakat) sefahat mahveder.

(5) Başlıca bağlaç kelimeleri şunlardır:

(6) *ancak, fakat, zira, ama, lakin, ise, yoksa,*

(7) *ve, da, dahi, bile, hatta, yahut*

(8) *hem...hem, ha...ha, gerek...gerek, ister...ister, ister…isterse,*

(9) *yani, ki, eğer, şayet, bari…*

(10) “gibi’’ ve “ile’’ ilişki bildirmedikleri zaman bağlaç olurlar:

(11) *Ahmet ile Mehmet mektebe gittiler.*

(12) Sonunda -ki olan birçok kelimeler rabt terkibi [bağlaç tamlaması] yaparlar ve mürekkep rabt [birleşik bağlaçlar] olurlar:

(13) *çünkü, halbuki, meğer ki, kaldı ki, demek ki, mademki, sanki…*

(14) Diğer birleşik bağlaçlar:

(15) *mamafih, ile beraber, bununla beraber…*

2.19. [44] (1) **Nidâ [Ünlem]**

(2) Gönülden kopan ve sevinç, acı, hayret, takdir… gibi

(3) duyguları ifade eden kelimelerdir.

(4) Başlıca nidâlar şunlardır:

(5) *ah!, ay!, oh!, of!, aman!, a!, ya! ,vah vah!, ey!, hey!, be hey!,*

(6) *hu!, yahu!, hişt!, pişt!, o!, yo!, eh!, peh!,*

(7) *aferin!, var da!, destur!, haydi!...*

(8) Bazı kelimeler nidâ anlamında kullanılabilir:

(9) *ileri!, hücum!, koş!, yazık!, yarabbi!, daha neler!, peki!, kimdir o!,*

(10) *estağfurullah!, maşallah!...*

(11) Birden fazla kelimeden oluşan nidâlara birleşik nidâ [birleşik ünlem] denir.

[45] (1) **İKİNCİ KISIM**

2.20. (2) **Tahlil [Çözümleme]**

(3) Tahlil [çözümleme] bir sözü bölümlerine ayırmak ve aralarındaki ilişkiyi göster-

(4) mektir. Üç türlü çözümleme vardır:

(5) Kelime tahlili (tahlil-i sarfî): Bir cümlede bulunan kelimelerin cins (isim, sıfat,

(6) zamir, fiil…) çekim (kemmiyyet, keyfiyyet, izâfet, hal, sîga, zaman,

(7) şekil...) ve görevlerini (itmam, tayin, tavsif) ayırt etmektir.

(8) Cümle tahlili (tahlil-i nahvî): Bir cümlede bulunan kelime veya tamlamaların

(9) görevlerini (temel, vasıf veya mütemmim) ayırmaktır.

(10) Söz tahlili: Bir sözde bulunan cümleleri ayırmaktır.

(11) Kelime tahlili için gerekli olan bilgi birinci kısımdadır. Yardımcı fiil ile birlikte

(12) bulunan vasıf sîgaları vasfın ait olduğu fiilin bir zamanı kabul edilirler.

(13) Olmak fiili her üç anlamında da lazım bir fiildir. Birleşik fiiller birleşik olarak

(14) ayrılırlar.

(15) Cümle Tahlili

(16) Bir cümle ya özne ve fiilden (Ahmet geldi.) ya özne, vasıf ve yardımcı

[46] (1) fiilden (Hava güzeldi.) veya özne tamlama ve fiilden (Ahmet kitabı getirdi.)

(2) meydana gelir.

(3) Fiiller; birinci ve ikinci şahıslarında fa'îli de havi olduklarından

(4) yalnız fiil, özne ve yapan kişiden birleşik bir cümlede telakki edilebilir: *geldim...* gibi.

(5) Temel, vasıf ve mütemmim; bir kelime veya terkip olduğu gibi bir veya birden fazla

(6) olabilirler.

(7) Türkçede sırası ile; özne birinci, vasıf veya mütemmim ikinci ve fiil
(8) en son gelir. Bu terkipte olan cümlelere düz cümle bundan başka
(9) bir tamlamada olanlara makûs cümle [ters cümle] bütün parçaları tamam olanlara
(10) tam cümle bir kısmı eksik olanlara eksik cümle ve aynı fikri
(11) ifade eden bir parçası tekrar eden cümlelere de te'kidli cümle [pekiştirmeli cümle] denir.
(12) Ahmet kitabı okudu. Kitabı Ahmet okudu. (makûs) [ters]
(13) Ahmet okudu. Kitabı okudu. Okudu. (eksik)
(14) Affetmek; bu benim elimde değildir. (te'kidli cümle) [pekiştirmeli cümle]
(15) Söz Tahlili
(16) Bir sözde; ne kadar fiil varsa o kadar da cümle vardır.
(17) Cümleler üç türlüdürler:
(18) Müstakil cümle (kaziyye-i mutlaka): Anlamı başlı başına tamam olan cümlelerdir.
[47] (1) Baş cümle (cümle-i asliyye) [temel cümle]: Sözde başlıca fikri ifade eden;
(2) Tabi' cümle (cümle-i mütemmime) [yan cümle]: Baş cümleye tabi' olup onun anlamını
(3) tamam eden cümlelerdir.
(4) Tabi' cümleler; şekil, görev ve anlam bakımından incelenirler.
(5) Şekil itibarıyla zarf, vasıf, şart veya istek kiplerinin birinde olur.
(6) Görev ve anlam itibarıyla; özne (fiil mütemmimi gibi) doğru ve edatlı
(7) mütemmim, kayd mütemmimi (isim mütemmimi gibi) tayin, îzah mütemmimi te'kid [pekiştirme] olurlar.
(8) Bir sözde aynı fikir etrafında aynı mahiyette birbirini takip eden
(9) müstakil veya tabi' cümlelere sıra cümleleri denir.
(10) *Hamdi Bey'i aradım, bulamadım, geldiğimi ve kendisini görmek istediğimi*
(11) *söyleyiniz…* gibi.

2.21. (12) **Hususiyet [Özgünlük]**

(13) Bir dilin kendisine özgü olan ve herhangi bir dile olduğu
(14) gibi çevirisi mümkün olmayan ifadelerine hususiyet [özgünlük] denir. Bunlar da bir-
(15) kaç türlüdür:
(16) Mecaz: Bir kelime, terkip veya cümlenin asıl anlamından başka bir
(17) şekilde kullanılmasıdır.
(18) *Hiddetlendim yerine; fes başımdan fırladı…* gibi.
(19) Resmiyet: Resmi mektuplaşmalarda kullanılan bir nevi klişelerdir.
(20) *Size yerine; huzur-u alilerine, zat-ı samilerine...* gibi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkçenin Sarfı İsimli Eserin Terimler Dizini

3.1. Osmanlıca- Türkçe Dizin ve Sözlük

Sıra: a b c ç d e f g h ı i k l m n o ö p r s ş t u ü v y z

ad (T.): Canlı ve cansız varlıkları, kavramları, durumları karşılayan kelime. krş: isim.

a.+ı 15/6

a.+ıdır 15/15

[=2]

a'dâd-ı asliyye (Far. Ar.): Bir ismi sayı kavramı bakımından belirten sıfat, sıfat-ı adediyye. Asıl, kesirli, sıra ve üleştirme sayı sıfatları olmak üzere dörde ayrılır. krş: asıl sayı, asıl sayı sıfatları.

a. 23/12

[=1]

a'dâd-ı rütbiyye (Far. Ar.): İsimleri sıra, derece üzerine ayıran sıfatlar: *birinci, beşinci, yüzüncü* gibi. krş: sıra sayısı.

a. 23/20

[=1]

a'dâd-ı tevzîiyye (Far. Ar.): Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını bildiren sıfatlar, üleştirme sayı sıfatları: *birer, beşer, altışar, biner* gibi. krş: pay sayısı.

a. 24/1

[=1]

ağız (T.): Hayvan ve insanda yüzün ön aşağı kısmında yer alan, yemeye, içmeye, nefes alıp vermeye, ses çıkarmaya, konuşmaya yarayan ve sindirim borusunun giriş deliği olan boşluk, bir ses organı.

a. 5/14

[=1]

âhenk (Far.): Ünlü ve ünsüz uyumu, ses uyumu. krş: uygunluk.

a. 12/12

a.+e 13/1, 13/11, 13/3, 13/4, 13/9, 30/19

a.+tir 12/14

[=8]

aksan (Fr.): Bir hece veya kelimenin diğer hece veya kelimelerden daha baskılı söylenişi, vurgu.

a. 11/5

[=1]

asıl (Ar.): Bir şeyin ilk olarak ortaya çıktığı yer, kaynak, köken.

a.+larına 8/2

[=1]

asıl cümle (T.): Bir eylem, düşünce ve duyguyu bir hüküm hâlinde anlatan ve içinde çekimli bir fiil veya sonuna cevher fiil getirilmiş bir isim bulunan kelime dizisi, tümce, temel cümle. krş: baş cümle, cümle-i asliyye.

a.+den 14/15

[=1]

asıl manâ (Ar. T.): Bir kelimenin karşıladığı ilk kavram, temel anlam.

a.+sından 47/16

[=1]

asıl sayı (Ar. T.): Nesnelerin sayılarını göstermek üzere kullanılan kelimeler: *bir, beş, yüz, bir milyon, beş yüz bin* gibi. krş: a'dâd-ı asliyye, asıl sayı sıfatları.

a. 23/12

[=1]

asıl sayı sıfatları (Ar. T.): Nesnelerin sayılarını gösteren sıfat: *birlik cezve, beşlik altın, ellilik adam* gibi. krş: a'dâd-ı asliyye, asıl sayı.

a. 24/7

[=1]

aslî fiil (Ar. T.): Fiil kökü. krş: madde-i asliyye.

a. 37/15

[=1]

âtıfe (Ar.): İki cümleyi veya cümlede aynı cinsten parçaları birbirine bağlayan kelimeler, bağlaç. *ancak, fakat, zira, ama, lakin, ise, yoksa, ve, da, dahi, bile, hatta, yahut hem...hem, ha...ha, gerek...gerek, ister...ister, ister…isterse, yani, ki, eğer, şayet, bari* gibi. krş: bağlaç, rabt.

a. 43/1

[=1]

âza (Ar.): Organ.

a.+dan 4/4, 20/18

a.+nın 5/8

[=3]

azlık (T.): Miktarı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün altında bulunma, çok olmama, az olma.

a. 23/8

[=1]

bağlaç (T.): Eş görevli kelimeleri veya söz dizimi unsurlarını birbirine bağlayan kelime türü. krş: âtıfe, rabt.

b. 15/4

[=1]

bağlı ol- (T.): İki cümle veya iki kelime bir bağlaçla birbirine tutturulmak.

b. 13/18

[=1]

baş cümle (Ar. T.): Bir eylem, düşünce ve duyguyu bir hüküm hâlinde anlatan ve içinde çekimli bir fiil veya sonuna cevher fiil getirilmiş bir isim bulunan kelime dizisi, tümce. krş: asıl cümle, cümle-i asliyye.

b. 47/1

b.+ye 47/2

[=2]

ben (T.) Teklik birinci kişiyi gösteren söz.

b. 26/10, 26/14, 26/6, 34/17

b.+a 26/14, 26/15

b.+im 24/20, 24/20, 46/14

[=9]

birinci cem şahıs (Ar. T.): Çokluk birinci kişiyi gösteren söz.

b.+ı 32/8

[=1]

beyin (T.): Sinir sisteminin merkezi durumunda olup kafatasının içinde yer alan, yumuşakça, beyazımsı, üç tabakadan meydana gelmiş, kalın bir zarla örtülü organ, dimağ.

b. 4/2

[=1]

bî-taraf (Ar . Far.)**:** Erkeklik ve dişilik bildirmeyen isimler; tarafsız. krş: düz, müstevî.

b. 16/19

[=1]

bitiş- (T.): Birbirine eklenmek.

b.-en 8/8, 34/13

b.-me 11/6

[=3]

bitişmeli lisanlar (Ar. T.): Kelimeleri kök veya gövdesini değiştirmeksizin türeten veya çekimleyen dil, iltisaki dil, eklemeli dil.

b. 8/8

b.+ın 9/13

[=2]

biz : Çokluk birinci kişiyi gösteren söz.

b. 26/10, 26/6, 26/6

b.+im 24/20, 24/20

b.+imki 27/1

b.+ler 26/6

[=7]

boğaz : Konuşma cihazının gırtlak ile dil kökü ve geniz boşluğu arasında kalan ve konuşma sırasında içinden geçen seslere türlü renkler veren boru parçası şeklindeki kısmı.

b.+ın 5/14

b.+la 6/5, 6/7

[=3]

burun : Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı; koku alma organı.

b. 5/14

b.+la 6/8

[=2]

cem' (Ar.): İsimlerin, zamirlerin, iyelik eklerinin ve fiil çekimlerinin belirli dil bilgisel yollarla birden çok varlığı veya kişiyi bildirme biçimi; çoğul: *adamlar, kurtlar, taşlar* gibi.

c. 17/11, 17/12, 26/6, 26/7

c.+inde 26/11

[=5]

cemlen- (Ar. T.): Çoğul yapılmak.

c.-emezler 19/17, 19/21, 23/16, 25/10

c.-ir 22/2

c.-mezler 17/15

[=6]

cemlenebil- (Ar. T.): Çoğul yapılabilme özelliği taşımak.

c.-irler 19/8, 23/22

[=2]

cezm (Ar.): Yönsüz olarak yalın bir şekilde okutan harfin üstüne konan, yuvarlak, küçük bir şekil (ْ).

c. 10/12

[=1]

cins (Ar.): Başlıca nitelikleri aynı olan ve aralarında çok yakın benzerlikler bulunan varlık veya nesneler topluluğu, tür, nevi.

c. 45/5

c.+i 19/13, 19/14

c.+ten 15/8, 17/10, 43/2

[=6]

cümle (Ar.): Bir fikri, duyguyu, düşünceyi, oluşu veya kılışı bir yargı hâlinde anlatmak için çekimli fiille kullanılan kelimeler dizisi veya tek başına kullanılan çekimli fiil; tümce.

c. 4/15, 14/3, 45/16, 46/16

c.+de 43/2, 45/5, 45/8, 46/4

c.+ler 46/17

c.+lerde 13/14, 13/17

c.+lerdir 46/18, 47/3

c.+lere 46/11, 46/8

c.+leri 14/2, 45/10

c.+lerin 14/7

c.+nin 4/16, 13/19, 14/16, 47/16

c.+yi 43/2

[=23]

cümle-i asliyye (Ar. Far.): Bir eylem, düşünce ve duyguyu bir hüküm hâlinde anlatan ve içinde çekimli bir fiil veya sonuna cevher fiil getirilmiş bir isim bulunan kelime dizisi, tümce. krş: asıl cümle, baş cümle.

c. 47/1

[=1]

cümle-i mütemmime (Ar. Far.): Yüklemine fiilimsi, soru eki, ki bağlacı, dilek kipi veya şartlı birleşik zaman eki getirilerek oluşturulan ve temel cümleye bağlanan cümle; yan tümce, yan cümle. krş: tabi' cümle.

c. 47/2

[=1]

cümle tahlili (Ar. T.): Bir cümlede bulunan kelime veya tamlamaların görevlerini belirlemek. krş: tahlil-i nahvî.

c. 45/15, 45/8

[=2]

cüz (Ar.): Bir bütünü oluşturan bölümlerden her biri.

c.+lerine 45/3

[=1]

çizgi (T.): Konuşmalarda farklı kişilere ait sözleri birbirinden veîzah cümlelerini asıl cümleden ayırmak için kullanılan işaret.

ç. 14/14

[=1]

çokluk (T.): İsimlerin, zamirlerin, iyelik eklerinin ve fiil çekimlerinin belirli dil bilgisel yollarla birden çok varlığı veya kişiyi bildirme biçimi; çoğul. krş: cem'.

ç. 17/17, 23/4

[=2]

dal (T.): Ad ve fiil köklerinden eklerle türetilmiş kelime; gövde. krş: madde-i asliyye.

d. 11/14, 11/18, 12/1, 12/2, 12/3, 12/4

[=6]

damak (T.) Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen ve belirli seslerin oluşmasında görev alan kubbemsi yer.

d. 6/5

[=1]

değişmeli lisanlar (Ar. T.): Kökleri de az çok değişen, önüne ve sonuna harf ve hece alan diller, çekimli diller, bükümlü diller:

1- Ham Sam Lisanları: Mısır, Kıbt, Berber, Habeş.
2- Asuri, Necrânî (?), Fenike, Keldani, Arap, Amhar,
Hint- Avrupa:Lisanları 1- İran, Sanskrit,
Pali, Prakrit, Parsî, Zend, Avesta 2- Yunan
3- Latin; Salt, Latin, Golva, Gal, Breton,
4- Germen: Gotik, İsveç, Danimark, Alman, Flaman,
Hollanda, İngiliz, 5- Balt-İslav:Eski Purus,
Litvan, Let, İslav, Hırvat, İsloven, Rus,
Çek, Sırp, Leh, Polap, 6- Arnavut. 7- Ermeni lisanlarıdır.

d.-en 9/1

[=1]

demotik (Yun.): Antik Mısır'da, halkın günlük yaşamda kullandığı basit ve kolay anlaşılır bir yazı sistemi.

d. 6/18

[=1]

dil (T.): İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemi; zeban. krş: lisan.

d. 2/2, 4/3, 4/11, 4/13, 6/4, 6/5

d.+idir 2/2

[=7]

diş (T.)**:** Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.

d. 6/4, 6/6

[=2]

dişilik (T.): Cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde dişi cinsten sayılan kelimenin aldığı biçim.

d. 16/12, 16/15, 16/16, 16/18, 16/19

d.+ini 16/21

[=6]

doğru mütemmim (Ar. T.): Belirtme durumu eki almış, geçişli fiil durumunda olan yüklemle ilgili kelime veya kelime grubu; belirtili nesne. krş: mef'ûlün sarîh, mef'ûlün bih sarîh.

d. 34/9, 34/18, 35/7, 47/6

[=4]

durgu (T.): Bir sözcüğün, sözcük grubunun veya cümlenin akıcılığını sağlayan ve seslerin doğru bir şekilde söylenmesini sağlayan duraklama veya durma eylemi.

d. 13/17, 14/1, 14/4

d.+ları 13/14

[=4]

duygu (T.): Duyularla algılama. krş: his.

d. 4/4

d.+ları 44/3

[=2]

düz (T.): Erkeklik ve dişilik bildirmeyen isimler; tarafsız. krş: bî-taraf, müstevî.

d. 16/19, 16/21

d.+tır 16/21

[=3]

düz cümle (Ar. T.): Yüklemi sonunda olan cümle; kurallı tümce, kurallı cümle.

d. 46/8

[=1]

düz hareke (Ar. T.): Yuvarlak olmayan, düz ünlüler (a,e,ı,i).

d. 17/12

[=1]

düz sesler (Ar. T.): Sesin üretildiği sırasında dilin ve diğer dil organlarının nispeten sabit bir konumda olduğu sesler, düz sesler: a, e, ı, i.

d. 5/17, 5/18, 6/1

d.+dir 5/13

[=4]

dönücü fiil (Ar. T.): Etkisi özneye yönelen ve çoğu kez -n- bazen de -l- veya -ş- çatı ekleriyle kurulan fiil, dönüşlü fiil: *dövünmek, didinmek, dikinmek* gibi. krş: mutâva'at.

d. 35/17

[=1]

dudak (T.): Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri; lep.

d. 6/6

d.+la 6/4

[=2]

düşünce (T.): Zihnin bir şey hakkında edindiği düşünme ürünü olan kavram; fikir.

d. 4/11, 4/8

[=2]

düşünme (T.): Bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi.

d.-nin 4/10

[=1]

düz harekeli edatlar (Ar. T.): Dudakların düz ve yayvan duruma getirilmesiyle oluşan ünlülü ekler; düz ünlülü ekler: *gelen, giden, yazan, okuyan* gibi.

d. 12/18

[=1]

edat (Ar.): Bir kelimeden yeni kelimeler yapmak için ilave edilen hece veya harf; ek.

e. 11/16, 12/17, 17/14, 23/2, 30/20, 34/13

e.+ı 40/16, 41/4

e.+lar 13/3, 20/12, 23/8

e.+lardan 24/14, 35/14

e.+lardır 13/1

e.+ların 12/18, 13/9

e.+larından 36/4

[=17]

edatlı kayd mütemmimi (Ar. T.): Ek alan yer tamlayıcısı, ek/ilgeç alan zarf tümleci. krş: edatlı mütemmim, mef'ûlün gayr-i sarîh.

e. 34/16, 34/17, 34/19

[=3]

edatlı mütemmim (Ar. T.): Ek alan yer tamlayıcısı, ek/ilgeç alan zarf tümleci. krş: edatlı kayd mütemmimi, mef'ûlün gayr-i sarîh.

e. 34/12, 34/18, 35/7, 47/6

[=4]

edatsız kayd mütemmimi (Ar. T.): Ek almayan yer tamlayıcısı, ek/ilgeç almayanan zarf tümleci.

e. 34/16, 34/18

[=2]

edebiyat (Ar.): Duygu, düşünce ve hayallerin sözlü veya yazılı olarak güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı, yazın.

e.+ı 2/9

[=1]

edebiyat lisanı (Ar. T.): Edebî eserlerde kullanılan dil, edebî dil.

e. 2/7

[=1]

edip (Ar.): Edebiyatla uğraşan, edebî eser veren kimse; yazar.

e.+leri 5/3

[=1]

eksik cümle (Ar. T.): Bazı ögeleri atılarak kısaltılan cümle; eksiltili cümle: *Ahmet okudu. Kitabı okudu. Okudu.* gibi.

e. 46/10, 46/13

[=2]

eksik fiil (Ar. T.): Bazı kip, zaman veya şahısları olmayan fiiller.

e. 28/17

e.+dir 29/10

[=2]

elifbâ (Ar.): Türkler'in Araplar'dan aldıkları ve 1928'de Latin asıllı harflerin kabûlüne kadar 9-10 asır boyunca kullanılmış oldukları alfabeye verilen isim.

e. 7/1, 7/1

e.+da 10/9

e.+sı 10/1

[=4]

el yazısı (T.): Kalemle yazılan yazı.

e. 7/10

[=1]

emir (Ar.): Bir şeyin yapılması veya yapılmaması husûsunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk.

e. 28/9,

[=2]

emir sîgası (Ar. T.): Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın gerçekleşmesinin emredildiğini veya istendiğini belirten ve her şahıs için farklı çekimleri bulunan kip; buyurma kipi: *ol, olan, olsun, olalım, olunuz, olsunlar* gibi.

e. 29/9, 30/3, 32/7, 33/7

e.+nın

[=5]

erkek (T.): Erkeklik bildiren isimler; eril. Gramer bakımından cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde, kelimenin erkek cinsten sayılması durumu,erkeklik bildiren isimler; eril. Bu durum, birçok halde, gerçek cinsiyete dayanan bir ayrıma değil, dildeki saymaca bir ayrıma dayanır: *baba, oğul, aygır* gibi. krş: müzekker.

e. 16/15, 16/18, 16/20, 17/1, 17/1, 17/3, 17/3, 17/5

[=8]

erkeklik (T.): Erkek olma durumu.

e. 16/12, 16/14, 16/16, 16/18, 16/19, 16/21

[=6]

esre (Ar.): Arap harfli metinlerde bir ünsüzün ı, i seslerinden biriyle okunacağını gösteren işaret; kesre.

e. 10/12

[=1]

eşya ismi (Ar. T.): Belirli bir varlığın veya nesnenin adı. krş: ism-i ‘ayn.

e. 15/15

[=1]

fâ’il (Ar.) **:** Bir fiilin ifade ettiği işi yapan veya bildirdiği durumu yüklenen kimse veya şey, özne. krş: temel, nâ’ib-i fâ’il, mübtedâ, müsnedün-ileyh.

f. 33/16

f.+den 46/4

f.+i 46/3

f.+in 34/9, 35/5

[=5]

fiil (Ar.): Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan, zaman ve kiplerle çekimlenebilen, -ma- ekiyle olumsuz biçimi yapılabilen kelime türü; eylem.

f. 15/4, 28/1, 28/2, 34/19, 34/5, 36/5, 36/8, 37/7, 39/7, 45/6, 46/16, 46/4, 46/7

f.+den 36/13, 45/16, 46/1

f.+dir 45/13

f.+e 34/13, 34/14

f.+i 28/15, 29/4, 30/1, 30/12, 32/10, 45/13

f.+idir 29/3

f.+in 28/10, 28/13, 28/5, 29/2, 31/1, 32/1, 32/3, 33/16, 34/6, 36/17, 36/21, 40/2, 45/12

f.+inin 30/16, 30/18

f.+ler 35/11, 35/4, 36/9, 37/5, 37/5, 37/9, 38/9, 46/3

f.+lerde 28/4, 35/2, 37/19

f.+lerden 36/18, 38/10, 38/8, 39/7

f.+lerdir 28/18, 35/14, 35/17, 35/5, 35/7, 35/9, 36/1, 36/4

f.+lere 35/14, 35/18, 36/1, 36/12, 36/4, 37/7

f.+leri 13/18, 29/1

f.+lerin 37/9, 40/12

[=74]

fiil-i cevherî (Ar. Far.): Ad soylu kelimelerle veya bazı fiilimsilerle birleşik fiil kuran etmek, eylemek, kılmak, olmak vb. fiiller. krş: öz fiil, yardımcı fiil.

f. 29/1

[=1]

fiil-i iktidâri (Ar. Far.): Yeterlik, ihtimal vb. kavramları kazandırmak üzere bir fiile -e zarf-fiil eki ve bilmek fiili getirilerek, oluşturulan tasvir fiili, yeterlik fiili: *gelebilmek, okuyabilmek* gibi.

f. 37/10

[=1]

fiil-i ta'cîli (Ar. Far.): Çabukluk, kolaylık vb. kavramları kazandırmak üzere bir fiile -i zarf-fiil eki ve vermek fiili getirilerek oluşturulan tasvir fiili; tezlik fiili: *gelivermek, okuyuvermek* gibi.

f. 37/15

[=1]

fiil mütemmimi (Ar. T.): Fiil tamamlayıcısı.

f. 47/6

[=1]

fonetik (Fr.): Bir dilin seslerini; oluşumları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişmeler açısından inceleyen gramer dalı; ses bilgisi. krş: ilm-i mehâric.

f. 5/10

[=1]

ga'ib (Ar.): Fiil çekiminde teklik ve çokluk üçüncü şahıs biçimi.

g. 24/12

g.+a 25/1, 26/8

[=3]

geçici fiil (Ar. T.) Nesne alan fiil, geçişli fiil. *kırmak, dökmek, bakmak, görmek* gibi. krş: müte'addî.

g. 35/7

[=1]

geçmiş (T.): Fiilin belirttiği kavramın içinde bulunulan zamandan önceye ait olduğunu gösteren, belirli geçmiş zaman veya duyulan geçmiş zaman olarak iki kullanımı bulunan zaman. krş: mâzî.

g. 28/12

[=1]

gelecek (T.): Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşecek olduğunu bildiren ve -acak ekiyle kurulan zaman. krş: müstakbel.

g. 28/12

[=1]

giyme (T.): Metinde alıntıları veya özellikle vurgulanmak istenen ifadeleri göstermek üzere kullanılan noktalama işaretinin adı, ("..."); tırnak, çift tırnak işareti.

g. 14/10

[=1]

gürültü (T.): Titreşim.

g.+lerdir 5/15

[=1]

haber (Ar.): Cümlenin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren, fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlenin bütünün bağlı olduğu temel öğe, yüklem. krş: müsned, vasıf (II).

h. 28/9, 31/6, 34/4, 38/15

h.+i 31/3

[=5]

haber hali (Ar. T.): Çekimli fiilin karşıladığı kılış veya oluşun içinde geçtiği dil bilgisel zaman dilimini gösteren kategori; bildirme kipi, haber kipi: *geldi, gelmiş, geliyor, gelecek, gelir* gibi. krş: haber sîgası.

h.+nin 29/9

[=1]

haber sîgası (Ar. T.): Çekimli fiilin karşıladığı kılış veya oluşun içinde geçtiği dil bilgisel zaman dilimini gösteren kategori; bildirme kipi, haber kipi: *geldi, gelmiş, geliyor, gelecek, gelir* gibi. krş: haber hali.

h. 29/14, 30/7, 32/12

h.+ nın hal zamanı 31/1

[=4]

hakk edil- (Ar. T.): Maden, taş veya tahta üzerine bir yazı veya şekil kazılmak, oyulmak.

h. 6/15

[=1]

hal (I) (Ar.): Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere yalın olarak veya ek alarak girdiği durum.

h. 16/11, 18/16, 18/6, 20/18, 21/3, 21/9, 29/12, 29/2, 31/15, 31/16, 31/7, 31/8, 32/20, 33/11, 33/16, 34/4, 42/6, 45/6

h.+de 18/8, 19/20, 34/13

h.+inde 19/14

h.+ini 21/12, 38/19

h.+lerde 32/3, 42/9

h.+lerine 18/8

[=34]

hal (II) (Ar.): Şimdiki zaman.

h. 28/12, 29/14, 30/4

[=3]

halk lisanı (Ar. T.): Bir dilin ses, şekil ve anlam bakımından, ağızlardan da etkilenerek yazı diline oranla bazı değişiklikler gösteren ve halk tarafından konuşulan şekli.

h. 2/7

[=1]

hal vasfı (Ar. T.): Şimdiki zaman.

h. 30/12, 38/18

h.+nda 30/18

[=3]

hal zamanı (Ar. T.): Şimdiki zaman.

h.+nın 30/14

[=1]

hareke (Ar.)**:** Arap alfabesiyle yazılmış metinlerde üstüne ve altına konulduğu ünsüzlerin birer ünlü ile okunmasını sağlayan işaret.

h. 10/11

h.+ler 10/12

h.+nin 13/5

h.+si 12/18, 13/9

[=5]

hareke al- (Ar. T.): Arap harfleriyle yazılmış bir yazının doğru okunabilmesi için harflerin üstüne veya altına gerekli harekeleri almak.

h. 13/1

[=1]

harf (Ar.): Bir dilin alfabesini oluşturan ve tek başına veya başka ögelerle birlikte o dildeki sesleri göstermek üzere kullanılan işaretlerden her biri.

h. 6/17, 6/19, 8/8, 9/2, 11/1, 11/12, 35/11

h.+i 11/3, 13/4

h.+ler 7/12, 7/3, 7/7, 7/8, 10/17, 10/4

h.+lerden 7/3

h.+lerdir 7/4, 7/6, 11/16

h.+leri 10/2, 10/7

h.+leridir 7/10

h.+lerine 10/16

h.+lerle 10/14

[=24]

has isim (Ar. T.): Belirli bir kişiyi, benzerlerinden farklı özellik taşıyan bir varlığı veya topluluğu gösteren kelime; özel isim: Mustafa, Ankara, Mestan gibi. krş: ism-i has.

h. 15/11, 17/14

h.+i 14/12

h.+in 17/16

[=4]

hatt-ı mukaddes (Ar. Far.): Eski çağlarda, bazı uygar ulusların özellikle Mısırlıların kullandığı nesnelerin yalınlaştırılmış resimlerine dayanan yazı; resim yazı. krş: hiyeroglif.

h.+dir 6/16

[=1]

hece (Ar.): Bir soluk hamlesiyle çıkarılan ses veya ses birliği; seslem.

h. 6/17, 9/2, 11/16

h.+lerden 8/8

[=4]

hışıltılı (T.): Çıkış yerleri diş eti ve diş eti-damak arası olan ş, j ünsüzleri.

h. 6/8

[=1]

hikâye (Ar.): Geçmiş, şimdiki, geniş, gelecek zamanla veya dilek, gereklilik kipleriyle çekimlenmiş bir fiile ek-fiilin -dı çekimi eklenerek yapılan ve fiilin geçmişte yapıldığını bildiren zaman: *olmakta-idim, oluyor-idim, olacak-idim, olmuş-idim, olur-idim, olmalı-idim, ola-idim* gibi.

h. 31/6, 32/11, 33/1

h.+si 31/3, 32/1

[=5]

his (Ar.): Duyularla algılama. krş: duygu.

h. 4/4

h.+lerden 4/6

[=2]

hitap (Ar.): Sözü birine veya birilerine yöneltme; seslenme.

h. 20/8

h.+ları 13/19

[=2]

hiyeratik (Yun.): Mısır'da kullanılan bir yazı biçimi.

h. 6/18

[=1]

hiyeroglif (Fr.): Eski Mısırlılar'ın birtakım resim ve şekillerden meydana gelen yazısı, resim yazı. krş: hatt-ı mukaddes.

h.+i 6/16

[=1]

hüküm (Ar.): Yüklemin bir duygu, düşünce, arzu, karar bildirmesi: gelecek, okuyacağız, alsın, çalış. vb.

h.+dür 4/10

[=1]

ibare (Ar.): Bir düşünceyi anlatan bir veya birkaç cümlelik söz.

i.+nin 14/10

[=1]

ihtizaz (Ar.): Küçük ve hızlı salınım; titreşim.

i.+ından 5/12

[=1]

ihtizazlı (Ar. T.): Titreşimli ses. *r, z* gibi.

i. 6/8

[=1]

iki esre (Ar. T.): Kelimenin sonunu ‘’-ın/-in’’ okutan işaret.

i. 10/13

[=1]

iki nokta (Ar. T.): Kendisinden sonra örnek verilecek veya açıklama yapılacak cümlenin sonuna konulan noktalama işareti (:).

i. 14/3

[=1]

iki ötre (Ar. T.): Kelimenin sonunu ‘’-un/-ün’’ okutan işaret.

i. 10/13

[=1]

iki üstün (Ar. T.): Kelimenin sonunu ‘’-an/-en’’ okutan işaret.

i. 10/13

[=1]

iktidar (Ar.): Yeterlilik.

i. 37/10

[=1]

ilm-i mehâric (Ar. Far.): Bir dilin seslerini; oluşumları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişmeler açısından inceleyen gramer dalı; ses bilgisi. krş: fonetik.

i. 5/10

[=1]

imlâ (Ar.): Bir dilin söz varlığını o dilde yürürlükte olan ses, şekil, köken vb. kurallara uygun olarak yazıya geçirme; dildeki kelimeleri kurallarına uygun olarak yazma.

i. 4/19, 5/1

i.+sına 5/5

[=3]

imlâ işaretleri (Ar. T.): Arapçada ünlüleri seslendirmede kullanılan harfler.

i. 10/10

[=1]

ince (T.): Dilin ileriye sürülmüş durumunda ve ağız boşluğunun ön tarafında boğumlanan e, i, ö, ü, ünlülerinden her biri. düz: e, el; i, ip; yuvarlak: ö, ölüm; ü, üzüm. krş: ince ses.

i. 5/16

[=1]

ince ses (T.): Dilin ileriye sürülmüş durumunda ve ağız boşluğunun ön tarafında boğumlanan e, i, ö, ü, ünlülerinden her biri. düz: e, *el*; i, *ip*; yuvarlak: ö, *ölüm*; ü, *üzüm*. krş: ince.

i.+ler 6/1

[=1]

inkâr (Ar.): Kabul etmeme ve ret bildirme içeren zarf: *hayır, değil, hiç* gibi.

i. 40/8

[=1]

isim (Ar.): Canlı ve cansız varlıkları, kavramları, durumları karşılayan kelime. krş: ad.

i. 13/18, 15/4, 15/5, 15/6, 19/10, 19/15, 19/17, 19/6, 21/14, 21/16, 22/10, 22/2, 23/18, 23/2, 24/13, 24/13, 24/14, 24/17, 24/9, 26/13, 26/13, 26/15, 34/2, 34/2, 38/8, 38/9, 38/9, 39/1, 39/1, 39/4, 39/7, 39/7, 42/5

i.+den 20/9, 21/12

i.+e 21/12, 24/10

i.+i 17/10, 19/13, 21/19, 21/3

i.+idir 16/4

i.+in 17/20, 17/8, 19/2, 19/5, 20/1, 20/9, 21/14, 21/3, 21/7, 21/9, 23/17, 24/18, 24/9, 26/18, 26/2

i.+ler 18/8, 19/10, 19/19, 20/11, 20/12, 20/13, 20/7, 22/20, 23/16, 25/10, 38/10, 40/16, 41/4

i.+lerde 16/10, 16/16

i.+lerden 20/11, 21/16, 22/14, 22/9

i.+lerdir 15/12, 15/9, 16/5, 19/3

i.+lere 16/18, 16/18, 16/19, 17/11, 22/9

i.+leri 16/14, 17/12, 22/8, 23/20, 25/4

i.+lerin 16/12, 18/6, 19/1, 26/17, 42/5

i.+lerinden 16/16

i.+lerle 21/16

[=97]

isim mütemmimi (Ar. T.): İsimlerin tümleç hali almış şekli; isim tamamlayıcısı.

i. 47/7

[=1]

isim sîgası (Ar. T.): İsim kategorisi: ad, sıfat, zamir, zarf.

i. 34/5

[=1]

isim terkibi (Ar. T.): İyelik ilgisi ile birbirine bağlanmış, iki veya daha çok kelime ile kurulmuş, belirtili veya belirtisiz biçimleri olan tamlama; isim tamlaması, ad tamlaması. krş: terkîb-i izafî.

i. 20/10

[=1]

ism-i ‘ayn (Ar. Far.): Belirli bir varlığın veya nesnenin adı. krş: eşya ismi.

i. 15/15

[=1]

ism-i cem’ (Ar. Far.)**:** Birden fazla ve toplu olan kimse veya şey ismi. krş: takım ismi.

i. 16/3

[=1]

ism-i cins (Ar. Far.): Adların bir varlığı, duyguyu, düşünceyi veya durumu genel anlamda gösteren alt sınıfı; cins ismi: *adam, at, taş, can, ordu, kuşkonmaz* gibi. krş: müşterek isim.

i. 15/8

[=1]

ism-i has (Ar. Far.): Belirli bir kişiyi, benzerlerinden farklı özellik taşıyan bir varlığı veya topluluğu gösteren kelime; özel isim: Mustafa, Ankara, Mestan gibi. krş: has isim.

i. 15/11

[=1]

ism-i ma'nâ (Ar. Far.): Düşünce yoluyla algılanabilen varlığın adı; soyut isim: *akıl, can, şiir* gibi.

i. 16/1

[=1]

ism-i mürekkeb (Ar. Far.): Birden fazla kelimeden oluşan ve yeni bir kavramı veya nesneyi karşılayan ad; birleşik isim: *ağaçkakan, kuşkonmaz, sacayak* gibi. krş: mürekkep isim.

i. 16/5

[=1]

istifham (Ar.): Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı; soru. krş: sorgu, su'âl.

i. 14/5, 36/17, 40/9

i.+ında 36/19, 37/2

[=5]

istifham sıfatı (Ar. T.): Adın yerini, sayısını, durumunu soru yoluyla belirten sıfat, soru sıfatı. *herhangi, hangi bir, nasıl bir, her kaç* gibi.

i. 25/7

[=1]

istifham zamiri (Ar. T.): Yerini tuttuğu varlığı veya kavramı soru yoluyla temsil eden zamir, soru zamiri. *kim geldi? Ne var? Nereye gitti?* gibi.

i. 27/6

[=1]

işaret (Ar.): Bir anlam yükletilen ve bir şeyi bildirmeye, anlatmaya yarayan şekil, anlam taşıyan iz, im.

i. 4/13, 14/9

i.+i 11/5

i.+le 24/10

i.+lerdir 13/15

i.+lere 6/13

i.+lerle 21/4

[=7]

işaret et- (Ar. T.): Bir şeyi, bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek.

i. 13/17, 14/1, 14/17, 14/4, 24/13

[=5]

işaret sıfatı (Ar. T.): Adları gösterme yoluyla belirten sıfat; gösterme sıfatı: *bu kalem, şu ağaç, o çocuk, bu kitaplar* gibi.

i. 25/1, 26/8

i.+ları 21/6, 24/10, 24/10

[=5]

işaret zamiri (Ar. T.): Adları gösterme yoluyla belirten zamir; gösterme zamiri.

i. 26/9

[=1]

iştikâk (Ar.)**:** Bir kökten gelme, aynı kökten türeme, türeme: *çiçek, çiçeklik, çiçeklemek, çiçekçi, çiçekli, çiçeksiz, çiçekleŋmiş* gibi.

i. 11/6

[=1]

izâfet (Ar.): Bir ismin söyleyen şahsa, kendisine söylenen şahsa veya bunlardan başka bir üçüncü şahsa veya şeye ait olduğunu göstermek için aldığı şekiller; ilgi hali.

i. 16/10, 17/19, 18/16, 19/15, 19/2, 19/6, 26/14, 45/6

i.+le 38/18

i.+ten 18/17

[=10]

izâfet mütemmimi (Ar. T.): Daima kimin neyin halinde bulunan tamlamalar; ilgi hali tamlaması: *Ahmet'in kitabı, odanın kapısı, odaların kapısı, kapısı* gibi.

i. 19/5

[=1]

izâfet sıfatları (Ar. T.): Bir ismin söyleyen veya kendisine söylenen şahıs veya şahıslara ait olduğunu bildiren kelimeler; takısız isim tamlaması. Söyleyen bir kişiye: benim; *benim kitap*, bir kişiden ziyade: bizim; *bizim kitap.* Söyleyen bir kişiye: senin; *senin kitap*, bir kişiden ziyade: sizin; *sizin kitap.*

i. 21/6, 24/18

i.+nın 26/16

[=3]

izâfet tayin mütemmimleri (Ar. T.): Belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki kelimeler: *insanın güzeli, insan güzeli, yüzümün karası, yüz karası* gibi.

i. 21/17

[=1]

izâfet terkibi (Ar. T.): İyelik ilgisi ile birbirine bağlanmış, iki veya daha çok kelime ile kurulmuş, belirtili veya belirtisiz biçimleri olan tamlama; isim tamlaması.

i. 25/1

i.+nde 26/17

[=2]

izâfet zamiri (Ar. T.): İlgi hali ve aitlik eki -ki almış sözcükler: *benimki, seninki, bizimki, sizinki, Ahmet'inki, odanınki, bununki, onunki* gibi.

i. 26/17

i.+leri 26/16

[=2]

îzah cümleleri (Ar. T.)**:** Açıklama içeren yan/yardımcı cümle.

i.+ni 14/15

[=1]

îzah mütemmimi (Ar. T.): Cümlede anlamı açıklamak, anlatıma zenginlik katmak için araya giren, konuşanın ifade edilen bilgi karşısındaki tutumunu anlatan, çıkarıldığında anlamı bozmayan, yazılırken iki virgül veya iki kısa çizgi arasında verilen cümle; ara cümle, ara tümce: *Ankara; Türkiye'nin hükûmet merkezi birçok hükûmet merkezlerinden daha yüksektir.* gibi.

i. 20/1, 47/7

[=2]

kabul (Ar.): Geniş zaman çekimli fiil: *olur, olucu* gibi. krş: kabul vasfı.

k. 30/5, 31/11, 31/19

[=2]

kabul vasfı (Ar. T.) : Geniş zaman çekimli fiil: *olur, olucu* gibi. krş: kabul.

k. 30/16, 30/18

[=1]

kalıcı fiil (Ar. T.): Nesne almayan fiil; lâzım fiil, geçişsiz fiil: *koşmak, ölmek, oturmak, üşümek* gibi.

k. 35/9

[=1]

kalın (T.): Dilin, ağız boşluğunun arka bölümünde tümseklenmesi ile boğumlanan a / ı /o/ u ünlülerinden her biri. düz: a*, al;* ı *kıl*, yuvarlak: o, *odun*; u, *uzun*. krş:kalın ses.

k. 5/16, 11/3

[=2]

kalın ses (T.): Dilin, ağız boşluğunun arka bölümünde tümseklenmesi ile boğumlanan a / ı /o/ u ünlülerinden her biri. düz: a*, al;* ı *kıl*, yuvarlak: o, *odun*; u, *uzun*. krş:kalın.

k.+ler 5/18

[=1]

kapalı (T.)**:** Ses yolunun bir parçası olan dudakların kapanmasıyla oluşan ses: *b, p.*

k. 6/4

[=1]

katkı (T.): Akciğerlerden gelen havanın ses yolundaki bir engelle karşılaşması sonucu oluşan ses; sessiz, konsonant. krş: konson. sâmite, sessiz harfler.

k. 5/14

k.+lar 6/2

k.+lardan 5/11

k.+ları 7/5

[=4]

kayd (Ar.): Fiilin, sıfatın veya zarfın anlamını zaman, durum, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından belirleyen veya sınırlayan kelime; belirteç. krş: zarf.

k. 15/4, 28/9, 31/14, 31/5, 34/14, 40/1, 40/12, 40/16, 40/18, 40/2, 41/4, 47/5

k.+ın 40/2

k.+lar 40/4

[=14]

kayd mütemmimi (Ar. T.): Yüklemin anlamını zaman, durum, sebep, ölçü, araç, şart, yer, yön vb. bakımlardan belirleyen veya sınırlayan tümleç, zarf tümleci.

k. 34/14, 35/9, 47/7

[=3]

kayd sîgası (Ar. T.): -iken zarf fiili.

k. 29/17, 30/11, 33/13

[=3]

kaziyye-i mutlaka (Ar. Far.): Anlamı başlı başına tamam olan cümleler. krş: müstakil cümle.

k. 46/18

[=1]

kelime (Ar.): Bir veya birkaç heceden oluşan, anlamlı ses birliği; söz, sözcük, lügat.

k. 2/14, 4/16, 5/11, 6/17, 10/17, 11/14, 15/2, 17/14, 20/2, 34/11, 34/2, 34/6, 36/13, 45/11, 45/8, 46/5, 47/16

k.+de 44/11

k.+den 2/18, 11/16, 16/5, 37/7

k.+ler 2/4, 7/3, 8/5, 8/8, 11/12, 11/16, 11/8, 12/15, 12/5, 13/11, 13/8, 15/3, 18/6, 23/22, 26/11, 39/4, 40/18, 42/7, 42/7, 42/9, 43/12, 44/8

k.+lerde 11/9, 18/17

k.+lerden 11/8

k.+lerdir 11/13, 11/15, 15/6, 21/4, 22/5, 23/11, 24/19, 24/2, 26/2, 28/3, 40/3, 42/2, 43/3, 44/3

k.+lere 2/16, 12/11, 12/9

k.+leri 3/3, 14/12, 17/2, 42/2

k.+lerin 12/7, 42/5, 45/5

k.+lerle 42/10

k.+sini 36/13

k.+sinin 12/6

k.+ye 12/16

[=75]

kelime ailesi (Ar. T.): Bir kökten türetilen kelimelerin hepsi. krş: kökten kelime.

k. 12/7

[=1]

kelime tahlili (Ar. T.): Bir cümlede bulunan kelimelerin türünü, şekil bilgisi özelliklerini ve görevlerini belirlemek. krş: tahlil-i sarfî.

k. 45/5

[=1]

kemmiyyet (Ar.) : Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu; miktar, kantite.

k. 16/10, 17/8

k.+te 18/16

k. 28/13, 45/6

k.+lerinde 28/15

[=6]

kendisine söylenen şahıs (Ar. T.): Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse, ikinci kişi, muhatap.

k. 24/18

k.+ın 20/7

k.+ların 26/4

[=3]

kesir sayısı (Ar. T.): Nesnelerin sayıca bir parçasını belirten sıfatlar; tam sayıların bir parçasını, kesirli sayıları gösteren sayı sıfatları. *beşte bir hisse, binde bir ihtimal* gibi.

k. 24/5

[=1]

keyfiyyet (Ar.): İsimlerin erkeklik veya dişilik bildirmeleri; cins, cinsiyet. krş: ne kişilik.

k. 16/10, 16/12, 16/14, 45/6

k.+i 17/6

[=5]

kim (T.): Adın, fiile veya ada eksiz olarak bağlanması durumu; yalın hal, nominatif. krş: kim ne hali, mücerred, mef'ûlün-bih gayr-i sarîh.

k. 18/9, 19/14, 19/20, 27/5, 27/8

k.+de 18/12

k.+den 18/13

k.+e 18/11, 19/5

k.+i 18/10, 18/3, 34/10

k.+in 18/14, 18/2

k.+iniz 18/5

[=17]

kimden (T.): Adın fiile -dan eki aracılığıyla bağlandığı durum; ayrılma durumu, uzaklaşma durumu, ablatif. krş: kimden hali, mef'ûlün anh.

k. 42/12

[=1]

kimden hali (Ar. T.): Adın fiile -dan eki aracılığıyla bağlandığı durum; ayrılma durumu, uzaklaşma durumu, ablatif. krş: kimden, mef'ûlün anh.

k.+nden 42/9

[=1]

kimde nede nerede hali (Ar. T.): Adın fiile -da eki aracılığıyla bağlandığı durum; kalma durumu, lokatif.

k.+ndeki 22/19

[=1]

kime (T.): Ad soyundan bir sözü yönelme kavramıyla fiile veya bir edata bağlayan -a / -e ekiyle kurulan durum; yönelme hâli, datif. krş: kime hali.

k. 42/11

[=1]

kime hali (Ar. T.): Ad soyundan bir sözü yönelme kavramıyla fiile veya bir edata bağlayan -a / -e ekiyle kurulan durum; yönelme hâli, datif. krş: kime.

k. 42/9

k.+nde 26/14

[=2]

kimi neyi hali (Ar. T.): Adın fiile -ı eki aracılığıyla bağlandığı durumu; yükleme durumu, yükleme hâli, akuzatif: *Ahmet'i, odayı, suyu.* krş: mef'ûlün-bîh sarîh.

k.+nden 34/12

k.+ndeki 18/20 ,

[=2]

kimin nenin neyin hali (Ar. T.): Ad görevindeki sözün taşıdığı kavramı başka bir kavrama -(n)ın ekiyle bağlayan durum; tamlayan durumu, genitif, İlgi hali. krş: muzâfun-ileyh.

k.+nde 19/6

[=1]

kim ne hali (Ar. T.): Adın, fiile veya ada eksiz olarak bağlanması durumu; yalın hal, nominatif: *Ahmet, oda, su.* krş: mücerred, mef'ûlün-bih gayr-i sarîh.

k.+nde 34/3

k.+nden 34/12

[=2]

kişi (T.): Çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık; şahıs. Ben (tekil kişi), sen (tekil kişi), o (tekil kişi); biz (çoğul kişi.) siz (çoğul kişi), onlar (çoğul kişi).

k.+den 24/20

k.+ye 24/20, 24/21

[=3]

klişe (Fr.)**:** Kalıp söz: *size yerine; huzur-u alilerine, zat-ı samilerine* gibi.

k.+lerdir 47/19

[=1]

konson (Fr.): Akciğerlerden gelen havanın ses yolundaki bir engelle karşılaşması sonucu oluşan ses; sessiz, konsonant, ünsüz. krş: katkı, sâmite, sessiz harfler.

k. 5/14

[=1]

kök (T.): Kelimenin ekleri çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümü.

k. 8/8, 11/12, 11/17, 13/8

k.+leri 9/1

k.+te 12/7

k.+ten 11/15, 11/7

[=8]

kökten kelimeler (Ar. T.): Bir kökten türetilen kelimelerin hepsi. krş:kelime ailesi.

k. 12/8

[=1]

küçültme (T.): Kelimelerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, acıma kavramları katan - ce, -ceğiz, -cek, -cik, -imsi, -imtırak, -rek, ekleri.

k. 20/14

[=1]

latin harfleri (Ar. T.)**:** 1928'de kabul ettiğimiz ve bugün kullanmakta olduğumuz alfabe, yeni yazı.

l.+nin 7/14

[=1]

lisan (Ar.)**:** İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemi; zeban. krş: dil.

l. 2/16, 2/19, 4/14, 4/3

l.+a 4/19, 7/12, 13/7, 47/13

l.+dır 2/14

l.+ı 2/5, 2/6

l.+ın 2/13, 2/9, 3/1, 4/15, 4/19, 5/1, 5/3, 6/2, 10/15, 47/13

l.+lar 2/6, 8/2

l.+lardan 2/17, 2/4, 3/3

l.+ları 4/17, 8/3

l.+larıdır 9/12

l.+ların 8/1

l.+larına 7/1, 7/2

[=32]

lügat (Ar.): Bir dilin bütün zamanlarda veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini, kelime gruplarını deyim ve atasözlerini genellikle alfabe sırasına göre alarak sözcük türünü, okunuşunu, yabancı kökenli ise hangi dilden geldiğini, kullanım alanlarını gösterip tanımlarını yapan, varsa başka dillerdeki karşılıklarını veya Türkçe karşılıklarını veren, örnek cümlelerle destekleyen eser; kamus, sözlük.

l.+inde 5/1

l.+ine 2/17

[=2]

madde-i asliye (Ar. Far.)**:** Ad ve fiil köklerinden eklerle türetilmiş kelime; gövde. krş: dal.

m. 11/14, 37/15

[=2]

makus cümle (Ar. T.)**:** Yüklemi sonda olmayan cümle; devrik tümce.

m. 46/12, 46/9

[=2]

ma'lûm (Ar.): Doğrudan doğruya öznenin yaptığı işi anlatan, öznesi belli olan fiil; aktif fiil, etken fiil.

m. 19/15, 35/4, 35/5

[=4]

manâ (Ar.): Kelimenin tek başına veya söz dizimindeki öteki ögelerle bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri; anlam, deme, meal, mazmun, medlul.

m. 29/4, 47/4, 47/6

m.+ca 20/12

m.+da 29/5

m.+dır 4/7

m.+ları 12/10, 12/10, 12/9

m.+sı 37/11, 46/18

m.+sına 13/19, 29/4, 37/5

m.+sında 45/13

m.+sını 17/18, 20/1, 37/9, 40/12, 40/2, 47/2

m.+ya 20/2

[=22]

manâ ismi (Ar. T.): Düşünce yoluyla algılanabilen varlığın adı; soyut isim: *akıl, can, şiir* gibi.

krş: ism-i ma'nâ.

m. 16/1

[=1]

manâsı bir kelimeler (Ar. T.): Yazılışı ayrı anlamları bir olan kelimeler.

m. 12/10

[=1]

masdar (Ar.): Fiilden -mak, -ma veya -ış ekleriyle yapılan geçici ad; ad-eylem, eylemlik, isim-fiil.

m. 28/9

m.+lar 37/20, 37/6

[=3]

masdar sîgası (Ar. T.): Fiilin zaman ve şahıs belirtmeden oluş ve kılış anlatan isim şekli, fiil ismi; -mak / -mek ekiyle yapılır.

m. 29/12, 30/2, 33/9, 38/9

[=4]

matbaa yazısı (Ar. T.): Basım işleri yapan kurumda, basım evinde makine ile yazılmış olan.

m. 7/10

[=1]

mâzî (Ar.): Fiilin belirttiği kavramın içinde bulunulan zamandan önceye ait olduğunu gösteren, belirli geçmiş zaman veya duyulan geçmiş zaman olarak iki kullanımı bulunan zaman. krş: geçmiş.

m. 28/12, 29/15, 30/4, 30/7, 32/14, 33/11, 33/2

m.+si 31/3

m.+sinden 32/1, 32/2

[=10]

mâzî vasfı (Ar. T.): Ek fiilin hikâye işlevi: -idik.

m. 29/13

m.+ları 38/18

[=2]

mecaz (Ar.): Bir kelime, tamlama veya cümlenin asıl manâsından başka bir anlamda kullanılması: *hiddetlendim, yerine; fes başımdan fırladı.* gibi.

m. 47/16

[=1]

meçhûl (Ar.): Geçişsiz fiillere -l- veya -n- eki getirilerek kurulan, gerçek öznesi belli olmayan fiil; edilgen fiil.

m. 35/4, 36/3

m.+dur 36/6

[=3]

med (Ar.)**:** Bir hecenin bir harfini, bilhassa elif sesini uzatarak telaffuz etme, uzatma, çekme.

m. 10/12, 11/4

[=2]

mef'ûl (Ar.) **:** Yüklemin anlamını çeşitli açılardan tamamlamak, belirginleştirmek, pekiştirmek için kullanılan kelime veya kelime öbeği, tamlayıcı, tümleç. Tümleç cümle içinde nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci şeklinde bulunur. krş: mütemmim, tamamcı.

m. 34/6

[=1]

mef'ûlün anh (Ar. Far.): Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklemin belirttiği işin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifâde eden hâli, çıkma durumu, uzaklaşma hâli, ayrılma hâli, ayrılma durumu, -den hâli. krş: kimde, kimden hali.

m. 18/13

[=1]

mef'ûlün bih gayri sarîh (Ar. Far.): Fiilin tam belirtilmemiş bir kimse veya şeyi etkilemesiyle ortaya çıkan ve yükleme hâli eki almamış olan nesne, belirtisiz nesne, belgisiz nesne.

m. 18/9

[=1]

mef'ûlün bih sarîh (Ar. Far.): Belirtme durumu eki almış, geçişli fiil durumunda olan yüklemle ilgili kelime veya kelime grubu; belirtili nesne. krş: doğru mütemmim, mef'ûlün sarîh.

m. 18/10

[=1]

mef'ûlün fîh (Ar. Far.): Cümlede fiilin belirttiği işin gerçekleştiği yeri gösteren isim hâli, bulunma durumu, -de hâli, kalma hâli, lokatif.

m. 18/12

[=1]

mef'ûlün gayr-i sarîh (Ar. Far.): Kimi, ne veya neyi halinden başka bir halde bulunan veya fiile bir edat ile bitişen mütemmimler. krş: edatlı mütemmim, edatlı kayd mütemmimi.

m. 34/12

[=1]

mef'ûlün ileyh (Ar. Far.): Cümlede yükleme bağlı olarak isim soylu kelimelerin gösterdiği nesneye veya şahsa ya da belirttiği kavrama yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme vb. bildiren hal, yaklaşma hâli, datif.

m. 18/11

[=1]

mef'ûlün sarîh (Ar. Far.): Belirtme durumu eki almış, geçişli fiil durumunda olan yüklemle ilgili kelime veya kelime grubu; belirtili nesne. krş: doğru mütemmim, mef'ûlün bih sarih.

m. 34/9

[=1]

menfî (Ar.)**:** Olumsuz.

m. 36/11, 36/13, 36/15, 37/13, 37/2

m.+sinde 30/13

[=6]

menfî istifham (Ar. T.): Fiilin, hareketin gerçekleşmediğini sormak için olan şekli. Olumsuz fiillerden sonra (-mi) ilavesi ile yapılır: *gelmem menfi istifhamında; gelmez mi-im?; / gelmeyiz: gelmez mi-iz?* gibi.

m. 36/21

[=1]

menfî fiil (Ar. T.): Bir işin olmadığını veya olmaması gerektiğini ifâde eden fiil; fiil-i menfî (-me- ekiyle yapılır): *menfi şekilde; gelir/gelmez, gelirim/gelmem, geliriz/gelmeyiz* gibi.

m. 36/13

m.+lerden 37/1

[=2]

mevsûf (Ar.): Nitelenen isim.

m. 21/12, 21/13

[=2]

miktar (Ar.): Nicelik. *Çok, az, eksik, artık, ziyâde,pek, daha, eŋ…*

m. 22/13, 22/8, 40/6

[=3]

mikyas isimleri (Ar. T.): Ölçü, nispet, derece isimleri.

m.+ne 16/8

[=1]

muhâvere (Ar.): İki kişi arasında karşılıklı olarak yapılan konuşma.

m.+lerde 14/14

[=1]

mûtarıza (Ar.): Özel adları ve ara sözleri göstermek için kullanılan işaret; yay ayraç. krş: parantez.

m. 14/12

[=1]

mutâva'at (Ar.)**:** Etkisi özneye yönelen ve çoğu kez -n- bazen de -l- veya -ş- çatı ekleriyle kurulan fiil; dönüşlü fiil: *dövünmek, didinmek, dikinmek* gibi. krş: dönücü fiil.

m. 35/17

[=1]

muzâfun ileyh (Ar. Far.): Ad görevindeki sözün taşıdığı kavramı başka bir kavrama -(n)ın ekiyle bağlayan durum; tamlayan durumu, genitif, İlgi hali. krş: kimin nenin neyin hali.

m. 18/14

[=1]

mübalağa (Ar.):Bir fikir veya duyguyu etkisini arttırmak için abartarak ifâde etme sanatı.

m. 40/11

[=1]

mübtedâ (Ar.): İsim cümlelerinde özne durumunda bulunan kelime veya kelime öbeği. krş: fâi'l, nâ'ib-i fâ'il, müsnedün-ileyh.

m. 33/16

[=1]

mücerred (Ar.)**:** Adın, fiile veya ada eksiz olarak bağlanması durumu; yalın hal, nominatif. krş: kim, kim ne hali, mef'ûlün-bih gayr-i sarîh.

m. 18/9, 35/11

[=2]

müfred (Ar.)**:** Tekil, birinci tekil şahıs. krş: tek.

m. 17/10, 17/17, 26/11

[=3]

müphem (Ar.): Belirsiz, örtülü.

m. 25/4, 27/3

[=2]

müphem sıfatlar (Ar. T.): Bir ismi tam belirlenmemiş bir niteliğiyle gösteren sıfat, belgisiz sıfat, sıfat-ı mübheme: *herhangi, hangi bir, nasıl bir, her kaç* gibi.

m. 25/4

m.+dır 21/6

[=2]

müphem zamirler (Ar. T.): Adın yerini yaklaşık olarak tutan zamir; belgisiz zamir.

m. 27/3

[=1]

mürekkep (Ar.): Birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik.

m. 2/14, 45/13, 46/2, 46/4

m.+tir 5/11, 8/8

m.+tirler 7/3

[=7]

mürekkep fiil (Ar. T.): Bir yardımcı fiille bir isim veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime öbeği, birleşik fiil, fiil-i mürekkep.

m. 37/19, 37/7

m.+ler 37/4, 45/13

[=4]

mürekkep isim (Ar. T.): İki veya daha çok ismin birleşip yeni bir anlam ifâde etmek üzere kalıplaşmasından meydana gelen kelime öbeği, birleşik isim, ism-i mürekkep.

m. 16/5, 19/17

m.+lerde 17/14

m.+dir 23/16

m.+dirler 17/6

[=5]

mürekkep nidâ (Ar. T.): Birden fazla kelimeden meydana gelen nida.

m. 44/11

[=1]

mürekkep rabt (Ar. T.): Sonunda -ki olan bağlaçlar: ç*ünkü, halbuki, meğer ki, kaldı ki, demek ki, mademki, sanki* gibi.

m. 43/12

m.+lar 43/14

[=2]

mürekkep sıfat (Ar. T.): Birden çok kelimenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve sıfat olarak kullanılan kelime öbeği, sıfat-ı mürekkebe.

m. 21/19, 22/7, 23/14, 24/3

m.+lar 25/8

[=5]

mürekkep zaman (Ar. T.): Basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra cevher fiilinin -di, -miş, -se şekillerinden birinin getirilmesiyle oluşturulan zaman, mürekkep zaman, sîga-yı mürekkebe, birleşik zaman.

m.+lar 30/21

[=1]

müspet (Ar.): Yüklemi olumlu bir fiil olan cümle.

m. 36/10

[=1]

müsned (Ar.): Cümlenin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren, fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlenin bütünün bağlı olduğu temel öğe, yüklem. krş: haber, vasıf (II).

m. 34/4

[=1]

müsnedün-ileyh (Ar. Far.) : Bir fiilin ifade ettiği işi yapan veya bildirdiği durumu yüklenen kimse veya şey, özne. krş: temel, fâ'il, nâ'ib-i fâ'il, mübtedâ.

m. 33/17

[=1]

müstakbel (Ar.): Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşecek olduğunu bildiren ve -acak ekiyle kurulan zaman. krş: gelecek.

m. 28/12, 30/5, 31/17, 31/9, 32/16, 33/12, 33/5

[=7]

müstakbel zaman (Ar. T.): Gelecek zaman.

m. 29/9

[=1]

müstakil cümle (Ar. T.): Anlamı başlı başına tamam olan cümlelerdir. krş: kaziyye-i mutlaka.

m. 46/18, 47/9

[=2]

müstevî (Ar.): Erkeklik ve dişilik bildirmeyen isimler; tarafsız. krş: bî-taraf, düz.

m. 16/19

[=1]

müşareket (Ar.): Fiilin karşılıklı veya toplu olarak birden çok özne tarafından yapıldığını bildiren ve -ş- ekiyle kurulan çatı; işteş çatı: *dövüşmek, bakışmak, koşuşmak* gibi. krş: müşterek fiil.

m. 35/20

[=1]

müşterek fiil (Ar. T.): Fiilin karşılıklı veya toplu olarak birden çok özne tarafından yapıldığını bildiren ve -ş- ekiyle kurulan çatı, işteş çatı: *dövüşmek, bakışmak, koşuşmak* gibi. krş: müşareket.

m. 35/20

[=1]

müşterek isim (Ar. T.): Adların bir varlığı, duyguyu, düşünceyi veya durumu genel anlamda gösteren alt sınıfı; cins ismi: *adam, at, taş, can, ordu, kuşkonmaz* gibi. krş: ism-i cins.

m. 15/8, 15/14, 17/16

[=3]

müte'addî (Ar.): Nesne alan fiil, geçişli fiil. *kırmak, dökmek, bakmak, görmek* gibi. krş: geçici fiil.

m. 35/7

[=1]

mütemmim (Ar.): Yüklemin anlamını çeşitli açılardan tamamlamak, belirginleştirmek, pekiştirmek için kullanılan kelime veya kelime öbeği, tamlayıcı, tümleç. Tümleç cümle içinde nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci şeklinde bulunur. krş: mef'ul, tamamcı.

m. 19/10, 19/10, 19/14, 20/9, 23/6, 33/15, 34/6, 36/5, 45/9, 46/1, 46/5, 46/7

m.+i 19/1, 19/2, 22/1, 22/7, 35/17

m.+ler 19/15, 19/17, 19/17, 19/19, 19/20, 19/3, 19/6, 19/7, 19/8, 20/5, 26/18

m.+lerdir 19/14, 19/19, 19/6, 34/13, 34/16

m.+leri 22/4

[=34]

mütemmim edatları (Ar. T.): Birlikte kullanıldığı sözler arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı yalnızca bağlamla belirginleşen kelime türü; edat, ilgeç: *Her şeyi görmek (ile) olur. Ne kurt (gibi) yırtıcı ne de koyun (kadar) durgun olmalıdır.* gibi. krş: nisbet.

m. 42/1

[=1]

müzekker (Ar.): Erkeklik bildiren isimler, eril. Gramer bakımından cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde, kelimenin erkek cinsten sayılması durumu,erkeklik bildiren isimler; eril. Bu durum, birçok halde, gerçek cinsiyete dayanan bir ayrıma değil, dildeki saymaca bir ayrıma dayanır: *baba, oğul, aygır* gibi. krş: erkek.

m. 16/18

[=1]

nâ'ib-i fâil (Ar. Far.): Bir fiilin ifade ettiği işi yapan veya bildirdiği durumu yüklenen kimse veya şey, özne. krş: temel, fâ'il,mübtedâ, müsnedün-ileyh.

n. 33/17

[=1]

ne kişilik (T.): İsimlerin erkeklik veya dişilik bildirmeleri; cins, cinsiyet. krş: keyfiyyet.

n. 16/12

[=1]

nidâ (Ar.): Ünlem.

n. 15/4, 44/8

n.+lar 44/4

n.+lara 44/11

[=4]

nisbet (Ar.): Birlikte kullanıldığı sözler arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı yalnızca bağlamla belirginleşen kelime türü; edat, ilgeç: *Her şeyi görmek (ile) olur. Ne kurt (gibi) yırtıcı ne de koyun (kadar) durgun olmalıdır.* gibi. krş: mütemmim edatları. krş: edatlı mütemmim.

n. 15/4, 42/1, 42/7

[=3]

nisbet kelimeleri (Ar. T.): İlgi ve bağ kurmaya yarayan sözcükler.

n. 18/15

[=1]

nisbet sıfatları (Ar. T.): İsimleri taraf, yer, miktar, zaman... gibi münasebetlerle niteleyen sıfatlar.

n. 21/6, 22/19

[=2]

nisbet terkibi (Ar. T.): Edat grubu.

n. 42/10

[=1]

nokta (Ar.): Bazı harflerin okunuşunu netleştirmek amacıyla üzerine konulan işaret.

n.+lar 11/3

[=1]

nokta işaretleri (Ar. T.): Cümledeki unsurları birbirinden ayırmaya yarayan; nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru işareti, ünlem işareti, parantez vb. işaretlerden her biri; noktalama işaretleri.

n. 13/13

[=1]

nakil vasfı (Ar. T.): Ek fiilin rivayet işlevi; -imiş.

n. 29/13

[=1]

nakl (Ar.):Duyulan geçmiş zaman. *olmuş-ım, olmuş-idim, olmuş-isem/ olacak-imiş-im, olmuş-imiş-isem, olmuş-iken.*

n. 30/5, 31/10, 31/18

[=3]

nefes borusu (Ar. T.): Gırtlakla bronşlar arasında bulunan, yaklaşık 12 santimetre uzunluğunda, havanın akciğerlere girip çıkmasını sağlayan borusu, soluk borusu.

n.+nun 5/12

[=1]

noktalı virgül (Ar. T.): Unsurları arasında virgül bulunan sıralı cümleleri veya cümle içinde virgülle ayrılmış türleri birbirinden ayırmak için kullanılan noktalama işaretinin adı (;).

n. 14/1

[=1]

ölçek (T.): Bir şeyi ölçmek için birim kabul edilen ölçü.

ö. 16/8, 38/11

[=2]

ölçü isimleri (Ar. T.): Dönüm, ölçek, metre gibi mikyas isimleri.

ö. 16/8, 23/14, 24/3

[=3]

ötre (Ar.): Zamme denilen ve o, ö, u, ü, okutan hareke.

ö. 10/12

[=1]

öz (T.): İçine yabancı bir unsur karışmamış olan, arı, saf, hâlis.

ö. 2/2

[=1]

öz fiil (Ar. T.): Ad soylu kelimelerle veya bazı fiilimsilerle birleşik fiil kuran etmek, eylemek, kılmak, olmak vb. fiiller, yardımcı eylem. krş: fiil-i cevherî, yardımcı fiil.

ö. 29/1

[=1]

parantez (Fr.): Özel adları ve ara sözleri göstermek için kullanılan işaret; yay ayraç. krş: mûtarıza.

p. 14/12

[=1]

pay sayısı (T.): Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını bildiren sıfatlar, üleştirme sayı sıfatları: *birer, beşer, altışar, biner* gibi. krş: a'dâd-ı tevzîiyye.

p. 24/1

[=1]

rabt (Ar.): İki cümleyi veya cümlede aynı cinsten parçaları birbirine bağlayan kelimeler, bağlaç. *ancak, fakat, zira, ama, lakin, ise, yoksa, ve, da, dahi, bile, hatta, yahut hem...hem, ha...ha, gerek...gerek, ister...ister, ister…isterse, yani, ki, eğer, şayet, bari* gibi. krş: âtıfe, bağlaç.

r. 15/4, 43/1, 43/2, 43/10

r.+la 13/18

[=5]

rabt et- (Ar. T.): Bağlayan.

r.+en 42/2

[=1]

rabt edatları (Ar. T.): İki cümleyi veya cümlede aynı cinsten parçaları birbirine bağlayan kelimeler, bağlaç. *ancak, fakat, zira, ama, lakin, ise, yoksa, ve, da, dahi, bile, hatta, yahut hem...hem, ha...ha, gerek...gerek, ister...ister, ister…isterse, yani, ki, eğer, şayet, bari* gibi. krş: âtıfe, bağlaç, rabt.

r. 43/5

[=1]

rabt terkibi (Ar. T.): Bağlama grubu.

r. 43/12

[=1]

resmiyet (Ar.): Resmi yazışmalarda kullanılan bir tür kalıp söz: *size yerine; huzur-u alilerine, zat-ı samilerine* gibi.

r. 47/19

[=1]

rivâyet (Ar.): Birleşik kipli fiillerde rivayet çekimine verilen isim: *geliyor-imiş-im, gelecek-imiş-im* gibi.

r. 32/11, 33/1

[=2]

rivâyetin haberi (Ar. T.): Yüklemin rivayet kipinde olması durumu.

r. 31/14

r.nin 31/4

[=2]

rivâyetin şartı (Ar. T.): Ek fiilin rivayet çekimine şart ekinin getirilmesi: *olmakta-imiş-isem, oluyor-imiş-isem* gibi.

r. 31/14, 31/5

[=2]

rütbe isimleri (Ar. T.): Resmi ünvan.

r. 20/6

[=1]

sâite (Ar.): Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir engelle karşılaşmadan ses tellerini titreştirmesi sonucu oluşan ses; sesli, vokal: a, e, ı, i, o, ö, u, ü. krş: sesli harfler.

s. 7/4

[=1]

sâmite (Ar.): Akciğerlerden gelen havanın ses yolundaki bir engelle karşılaşması sonucu oluşan ses; sessiz, konsonant. krş: konson, katkı, sessiz harfler.

s. 7/5

[=1]

sarf (Ar.) :Kelimelerin yapısını, türeme yollarını ve çekim biçimlerini içeren bilgi; şekil bilgisi, yapı bilgisi, morfoloji.

s. 4/17, 5/1

s.+ı 4/19

s.+ından 3/4

[=4]

satır (Ar.): Bir sayfa üzerine enine yazılan veya dizilen kelimelerin meydana getirdiği yazı sıralarından her biri.

s.+ının 14/10

[=1]

sayı sıfatları (Ar. T.): Bir adı miktar, sıra, üleştirme, topluluk vb. bakımlardan belirten sıfat.

s. 23/11, 24/7

s.+nın 23/16

[=3]

sebepçi fiil (Ar. T.): Geçişli değilken bir ekle geçişli duruma getirilen fiil; oldurgan fiil.

s. 35/13

[=1]

ses (T.): Ciğerlerden gelen havanın ses yolunun herhangi bir noktasındaki boğumlanması ile oluşan ve yayılarak kulakla algılanan titreşim.

s. 5/11, 5/12

s.+i 11/1, 19/16

s.+le 12/15

s.+ler 5/16, 5/8, 12/13

s.+lere 5/15

s.+leri 5/10, 7/12, 7/4, 12/17

s.+lerin 7/5, 11/3

s.+lerle 12/16

[=16]

sesli harfler (Ar. T.): Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir engelle karşılaşmadan ses tellerini titreştirmesi sonucu oluşan ses; sesli, vokal (II): a, e, ı, i, o, ö, u, ü. krş: sâite.

s. 7/4, 10/11, 10/17, 10/17, 13/7

s.+ler 10/8

s.+i 13/9

[=7]

sessiz harfler (Ar. T.): Akciğerlerden gelen havanın ses yolundaki bir engelle karşılaşması sonucu oluşan ses; sessiz, konsonant. krş: katkı, konson, sâmite.

s. 7/5

[=1]

sıfat (Ar.): Bir adın önüne gelerek o adı nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımlardan belirten kelime; ön ad. krş: vasıf.

s. 13/18, 15/4, 21/1, 21/12, 21/14, 21/2, 22/2, 22/20, 22/7, 23/2, 24/7, 26/15, 29/2, 30/15, 34/5, 37/20, 38/14, 38/18, 39/4, 39/7, 45/5

s.+ın 21/12, 40/2

s.+lar 21/16, 21/19, 21/4, 21/7, 23/17, 23/2, 24/13, 24/17, 37/6, 38/8, 40/12, 40/16

s.+lardan 39/7

s.+lardır 21/9, 22/10, 23/21, 24/10, 25/4

s.+ların 22/4, 22/5, 23/22, 23/8, 25/8, 40/12

s.+larından 25/10

s.+ta 29/12

s.+tan 37/10

[=50]

sıfat terkibi (Ar. T.): Tamlayanı sıfat olan tamlama. krş: terkîb-i vasfî.

s. 21/13ol-an

[=1]

sıkma (T.): Dudak ve diş ile: t (ت), v (و). Dil ve diş ile: s (ص), s (س), s (ث), z (ذ).

s. 6/6

[=1]

sıra cümleleri (Ar. T.): Tek başına yargı bildiren ve bir anlam bütünlüğü içinde yan yana sıralanan iki veya daha fazla cümlenin oluşturduğu cümleler topluluğu; sıralı tümce: *Hamdi Bey'i aradım, bulamadım, geldiğimi ve kendisini görmek istediğimi söyleyiniz* gibi.

s. 47/9

[=1]

sıra nokta (Ar. T.): Tam olmayan cümlelerin başına veya sonuna, alıntı cümlelerin içinden çıkarılan bölümlerinin yerine yan yana konulan noktalama işaretinin adı; üç nokta (...).

s. 14/16

[=1]

sıra sayısı (T.): İsimleri sıra, derece üzerine ayıran sıfatlar: *birinci, beşinci, yüzüncü* gibi. krş: a'dâd-ı rütbiyye.

s. 23/20

[=1]

sîga (Ar.): Çekimli fiilin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde, ne tarzda olacağını gösteren kategori; kip.

s. 28/15, 28/17, 28/6, 28/8, 29/18, 45/6

s.+da 38/9

s.+larının 47/5

[=8]

sorgu (T.): Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı; soru. krş: istifham, su'âl.

s. 36/17

[=1]

sorgulu cümle (Ar. T.): Soru anlamı içeren cümle; soru cümlesi.

s.+lerin 14/5

[=1]

söylenene izâfet (Ar. T.): İkinci teklik şahıs iyelik ekli yapılar: *nen, kimin; başın, odan, soyun, gözlerin* gibi.

s. 18/2

[=1]

söylenenlere izâfet (Ar. T.): Birinci çokluk şahıs iyelik ekli yapılar: *nemiz, kimimiz; başımız, odamız, soyumuz, gözlerimiz* gibi.

s. 18/5

[=1]

söylenen şahıs (Ar. T.): İkinci teklik veya çokluk şahıs.

s.+a 17/20

[=1]

söyleyen şahıs (Ar. T.): Söyleyen şahıs birinci teklik veya çokluk şahıs.

s. 24/18, 24/20, 24/21, 26/4, 26/6, 26/7

s.+a 17/20

[=7]

söyleyene izâfet (Ar. T.): Birinci teklik şahıs iyelik ekli yapılar: *nem, kimim; başım, odam, soyum, gözlerim* gibi.

s. 18/1

[=1]

söyleyenlere izâfet (Ar. T.): Birinci çokluk şahıs iyelik ekli yapılar. *nemiz, kimimiz: başımız, odamız, soyumuz, gözlerimiz.*

s. 18/4

[=1]

söz (T.): Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi.

s. 4/13, 4/14, 5/7, 5/8

s.+de 14/2, 45/10, 46/16, 47/1, 47/8

s.+leri 14/14

s.+ü 45/3

s.+ün 14/4

[=12]

söz tahlili (Ar. T.): Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisinde bulunan cümleleri ayırmaktır.

s. 45/10, 46/15

[=2]

su'âl (Ar.): Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı; soru. krş: sorgu, su'âl. krş: istifham, sorgu.

s.+ine 21/10

s.+lere 34/11, 34/3

s.+lerine 34/15

[=4]

suni lisan (Ar. T.): Tamamen insan eliyle yapılandırılmış olan dil; yapay dil.

s.+lar 2/14

[=1]

şahıs (Ar.): Çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık; şahıs: ben (tekil kişi), sen (tekil kişi), o (tekil kişi); biz (çoğul kişi.) siz (çoğul kişi), onlar (çoğul kişi).

ş. 28/13, 28/13, 28/15

ş.+lara 24/19, 28/13

ş.+ları 28/17

ş.+larında 46/3

[=7]

şahıs zamirleri (Ar. T.): Kişi adlarının yerini tutan zamir: ben, sen, o, biz, siz, onlar.

ş. 26/4

[=1]

şart (Ar.): Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey; koşul, kayıt.

ş. 28/9, 31/6, 47/5

ş.+ı 31/4, 32/2

ş.+ından 32/1, 32/2

[=7]

şartın rivayeti (Ar. T.): Bir fiilin şartından sonra (-imiş) gelmesi: *olsa-imiş-im, olsam-imiş* gibi.

ş. 32/3

[=1]

şart sîgası (Ar. T.): Bir oluş ve kılışın şart biçiminde düşünüldüğünü anlatan, dilek görevi de yapan tasarlama kipi; şart kipi.

ş. 29/16, 30/9, 31/3, 32/20

[=4]

şedde (Ar.): Harfi iki kere okutan işaret.

ş.+den 10/13

[=1]

şiir (Ar.) : Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi; manzume, nazım.

ş. 16/6

[=1]

tabi' cümle (Ar. T.): Yüklemine fiilimsi, soru eki, ki bağlacı, dilek kipi veya şartlı birleşik zaman eki getirilerek oluşturulan ve temel cümleye bağlanan cümle; yan tümce, yan cümle. krş: cümle-i mütemmime.

t. 47/2

t.ler 47/4

t.+lere 47/9

[=3]

tahlil (Ar.): Bir mesele, fikir, hareket veya sözü öğelerine ayırarak inceleme.

t. 45/2, 45/3, 45/4

t.+ini 45/11

[=4]

tahlîl-i nahvî (Ar. Far.): Bir cümlede bulunan kelime veya tamlamaların görevlerini belirlemek. krş: cümle tahlili.

t. 45/8

[=1]

tahlîl-i sarfî (Ar. Far.): Bir cümlede bulunan kelimelerin türünü, şekil bilgisi özelliklerini ve görevlerini belirlemek. krş: kelime tahlili.

t. 45/5

[=1]

takım harekeli edatlar (Ar. T.): Osmanlıcada ses uyumuna göre ünlü alan ekler: *aldığı, okuduğu, geldiği, gördüğü* gibi.

t. 13/1

[=1]

takım ismi (Ar. T.): Birden fazla ve toplu olan kimse veya şey ismi. krş: ism-i cem'.

t. 16/3

[=1]

tamamcı (T.): Yüklemin anlamını çeşitli açılardan tamamlamak, belirginleştirmek, pekiştirmek için kullanılan kelime veya kelime öbeği, tamlayıcı, tümleç. Tümleç cümle içinde nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci şeklinde bulunur. krş: mef'ul, mütemmim.

t.+ları 19/1

[=1]

tam cümle (Ar. T.): Bütün parçaları eksiksiz olan cümleler.

t. 46/10

[=1]

tarif edatı (Ar. T.): Kimi, neyi halindeki i=ی Türkçeye mahsus edat.

t.+dır 18/20

[=1]

tarz (Ar.): Yüklemin bildirdiği zamanı görülen geçmişe, duyulan geçmişe ve dilek şart kipine aktararak elde edilen birleşik fiil zamanı. bil-iyor-du, bil-iyormuş, bil-ir-se gibi. Bu örneklerde, fiildeki oluş ve kılışı şimdiki zamandan geçmiş zamana ve şarta aktararak fiilin tarzını oluşturan unsur eski er- fiilidir: bil-iyor er-di > bil-iyor-du, gel-miş er-di > gel-miş-ti, tut-ar er-se > tutar-sa vb.

t. 31/2

[=1]

tarz zarfı (Ar. T.): Belli bir nitelik kavramı içeren ve "nasıl, ne şekilde" gibi sorulara cevap veren zarf, tarz zarfı: *yavaş, çabuk* gibi.

t. 40/10

[=1]

tasdik (Ar.)**:** Onaylama sözü: *evet, elbet, elbette, belki* gibi

t. 36/14, 40/7

[=2]

tasnif (Ar.): Sınıflara ayırma, sınıflandırma, sıralama.

t.+i 8/1

[=1]

tasrif (Ar.): Fiillerin çeşitli zaman, şahıs ve kiplere, isimlerin ismin hallerine göre uğradığı değişiklikler, çekim, insiraf.

t. 18/16, 28/15, 45/6

t.+e 29/2

t.+i 42/6

t.+leri 26/14

t.+lerinde 24/14

t.+ten 17/6

[=8]

tasrif edil- (Ar. T.): Fiilin çekimi yapılmak.

t. 21/7, 26/13, 29/5, 30/12, 30/21, 31/2, 31/3, 31/4, 32/4, 38/18, 39/1, 36/9

[=12]

tasrif olun- (Ar. T.): Fiilin çekimi yapılmak.

t. 21/14, 24/14, 38/10

[=3]

tavsif (Ar.): Nitelendirme, niteliklerini söyleme.

t. 19/2

[=1]

tavsif et- (Ar. T.): Nitelemek.

t. 19/19, 45/7

[=2]

tavsif edebil- (Ar. T.): Nitelendirilmek.

t. 21/19

[=1]

tavsif mütemmimi (Ar. T.): Niteleme sıfatı: *gümüş saat, gümüşten saat; altın saç, altın gibi saç* gibi.

t. 19/18

[=1]

ta'yin (Ar.): Ayırarak belirleme, belirli duruma getirme.

t. 19/14, 19/2

[=2]

ta'yin mütemmimi (Ar. T.): Belirteni ilgi hali şeklinde olmayan, belirtileni ise üçüncü şahıs iyelik şeklindeki belirtme yapısı türü: *mektep kapısı, bülbül sesi, gül kokusu, maarif güneşi, zafer tacı* gibi.

t. 19/13, 21/19, 47/7

[=3]

tek (T.): Tekil, birinci tekil şahıs. krş: müfred.

t. 17/10, 17/17

[=2]

tek heceli (Ar. T.): Çekimli halleri bulunmayan ve cümlede değişikliğe uğramayan.

t.+dirler 8/5

[=1]

tek heceli lisanlar (Ar. T.): Tek heceli olup çekimli halleri bulunmayan ve cümle içinde değişikliğe uğramayan diller; tek heceli diller.

t. 8/5

[=1]

te'kid (Ar.)**:** Pekiştirme.

t. 20/6, 30/15, 47/7

[=3]

te'kidli cümle (Ar. T.): Pekiştirmeli cümle: *Afv etmek; bu benim elimde değildir.* gibi.

t. 46/11, 46/14

[=2]

teklik (T.): İsimlerde ve çekimli fiillerde nesne veya şahsın sayıca tek olması durumu.

t. 17/17

[=1]

tekrar (Ar.): Bir cümle içinde veya arka arkaya gelen cümlelerde bir kelimenin veya bir parçanın tekrarlanması; yineleme.

t. 26/11

[=1]

tekrar et- (Ar. T.): Yinelemek.

t. 46/11

[=1]

tekrarlan- (Ar. T.): Yinelenmek.

t.-an 40/18

[=1]

telaffuz (Ar.): Dil seslerinin çıkarılışları sırasında ses organlarının yaptığı hareketlerin bütünü; kelimelerin, seslerin boğumlanma hareketlerine bağlı söylenişi.

t.+ları 13/11

[=1]

temel (Rum.): Bir fiilin ifade ettiği işi yapan veya bildirdiği durumu yüklenen kimse veya şey, özne. krş: fâ'il, nâ'ib-i fâ'il, mübtedâ, müsnedün-ileyh.

t. 33/15, 33/16, 34/17, 35/20, 36/3, 45/16, 45/16, 45/9, 46/1, 46/4, 46/5, 46/7, 47/6

t.+e 34/4, 35/13, 36/3

t.+in 34/9, 35/5

[=18]

temenni (Ar.): Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın gerçekleşmesinin istendiğini -a, -a bilir mi, -sana vb. yapılarla kuran kip. krş: temenni sîgası.

t. 30/6, 31/13, 31/21, 32/7, 37/10, 47/5

[=6]

temenni sîgası (Ar. T.):Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın gerçekleşmesinin istendiğini -a, -a bilir mi, -sana vb. yapılarla kuran kip. krş: krş: temenni.

t.+nın 32/7

[=1]

tercüme (Ar.): Bir metin veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme; çeviri.

t.+si 47/14

[=1]

terkîb-i izafî (Ar. Far.)**:** İyelik ilgisi ile birbirine bağlanmış, iki veya daha çok kelime ile kurulmuş, belirtili veya belirtisiz biçimleri olan tamlama; isim tamlaması, ad tamlaması. krş: isim terkibi.

t. 20/10

[=1]

terkîb-i sıfat (Ar. Far.): Sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar: *tahta ayaklı, meşin kaplı, altın küpeli, cehennem suratlı* gibi.

t. 23/6

[=1]

terkîb-i vasfi (Ar. Far.): Tamlayanı sıfat olan tamlama. krş: sıfat terkibi.

t. 21/13

[=1]

terkip (Ar.): Bir tamlayan ile bir tamlanandan meydana gelen kelime öbeği, belirtme öbeği, terkip; tamlama. İsim ve sıfat tamlaması olarak ikiye ayrılır.

t. 20/9, 34/5, 46/5, 47/16

t.+e 21/13

t.+ler 22/2

t.+lerdir 20/2, 34/11, 34/7

t.+lere 20/10

t.+lerin 45/8

t.+te 46/8, 46/9

t.+tirler 34/2

[=14]

teşbih (Ar.): Anlamı güçlendirmek, anlatılanı daha ilgi çekici kılmak için aralarında ortak taraflar bulunan iki şeyden zayıfını kuvvetlisine benzetme sanatı; benzetme.

t. 19/3

[=1]

uygunluk (T.): Ünlü ve ünsüz uyumu, ses uyumu. krş: âhenk.

u. 12/13

[=1]

üçüncü izâfet (Ar. T.): Üçüncü teklik iyelik ekli yapılar: *nesi, kimi: başı, odası, soyu, gözleri* gibi.

ü. 18/3

[=1]

üçüncü şahıs (Ar. T.): Çekimli fiillerde veya zamirlerde hakkında konuşulana, adı geçene verilen isim. krş: ga'ip.

ü. 25/1, 26/8

ü.+a 17/21, 18/17

ü.+ı 29/9, 30/14

[=6]

üstün (T.): Arap ve Osmanlı alfabesinde, üstüne konduğu sessiz harfi kısa a veya e sesiyle beraber okutan hareke, fetha.

ü. 10/12

[=1]

vakit isimleri (Ar. T.): Zaman bildiren isimler.

v. 22/19

[=1]

vasıf (I) (Ar.): Bir adın önüne gelerek o adı nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımlardan belirten kelime; ön ad. krş: sıfat.

v. 33/15, 34/4, 37/20, 37/6, 45/16, 45/9, 46/5, 46/7, 47/5

v.+ın 31/2, 45/12

v.+lar 30/15

v.+ları 31/1

v.+ta 29/12, 29/3

[=15]

vasıf (II) (Ar): Cümlenin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren, fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlenin bütünün bağlı olduğu temel öğe, yüklem. krş: haber, müsned.

v. 34/4

[=1]

vasıf sıfatları (Ar. T.): Bir adı durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfat; niteleme sıfatları: *yiğit arkadaş, kurnaz tilki, kırık küp, pembe çiçek* gibi.

v. 21/6, 21/9

[=2]

vasıf sîgası (Ar. T.): Ek fiilin hikaye (-idik) ve rivayet (-imiş) çekimi.

v. 28/9, 29/13, 30/4, 33/11, 45/12

v.+nda 34/5

v.+nın 38/14

[=7]

virgül (Fr.): Yazılı cümlelerde birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime veya kelime gruplarının arası, sıralı cümlelerin arası vb. yerlerde kullanılan noktalama işaretinin adı (,).

v. 13/17

v.+den 14/1

[=2]

yardımcı fiil (Ar. T.): Ad soylu kelimelerle veya bazı fiilimsilerle birleşik fiil kuran etmek, eylemek, kılmak, olmak vb. fiiller, yardımcı eylem. krş: fiil-i cevherî, öz fiil.

y. 29/1, 29/11, 30/21, 36/12, 45/11

y.+den 45/16

y.+i 29/9

y.+in 30/14, 31/1, 32/3

y.+inden 36/18

[=11]

yazı (T.): Dilin seslerini göstermeye yarayan, harf veya şekillerden meydana gelen işâretler sistemi.

y. 4/13, 6/11, 6/13

y.+lar 6/18

y.+lardan 6/19

y.+lardır 4/14

y.+ları 6/15

y.+larımızda 13/4

[=8]

yazılış (T.): Yazılmak işi.

y.+ı 12/10

y.+ları 12/9

y.+tır 5/2

[=3]

yazılışı bir kelimeler (Ar. T.): Yazılışları aynı anlamları ayrı olan kelimeler; sesteş kelimeler.

y. 12/9

[=1]

yuvarlak (T.): Dudaklarda belli bir yuvarlaklaşma ile boğumlanan ünlü; yuvarlak ünlü: o, ö, u, ü ünlüleri.

y. 5/17, 5/18, 6/1

[=3]

zaman (Ar.): Bir fiilin; kararın hangi zamana ait olduğunu bildirmek için aldığı değişikliklerdir. Başlıca üç zaman vardır: geçmiş (mâzî), şimdi (hal), gelecek (müstakbel).

z. 22/12, 22/8, 28/10, 28/11, 28/15, 28/17, 34/14, 38/17, 40/14, 40/5, 43/10, 45/6

z.+a 28/10

z.+da 3/3, 36/8

z.+ı 45/12

z.+ın 31/2

z.+ları 29/18, 38/14

[=31]

zamir (Ar.): Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik anlamı vererek adların yerini tutan söz; adıl.

z. 15/4, 26/1, 26/2, 26/3, 45/6

z.+ler 26/13

z.+lerdir 26/5, 27/4

[=8]

zarf (Ar): Fiilin, sıfatın veya zarfın anlamını zaman, durum, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından belirleyen veya sınırlayan kelime; belirteç. krş: kayd.

z. 40/1

[=1]

zıt kelimeler (Ar. T.): Yazılışı ve anlamları tamamen karşıt olan kelimeler.

z. 12/11

[=1]

3.2. Türkçe-Osmanlıca Dizin

Sıra: a b c ç d e f g h ı i k l m n o ö p r s ş t u ü v y z

-idik: mâzî vasfı.

-iken zarf fiili: kayd sîgası.

abartma: mübalağa.

ad: isim.

anlam: mânâ.

ara cümle: îzah mütemmimi.

asıl cümle /baş cümle: cümle-i asliyye.

asıl sayı sıfatı: a‘dâd-ı asliyye.

aslî fiil: Fiil kökü. krş: madde-i asliyye.

ayırarak belirleme: ta’yin.

ayrılma durumu/kimde/ kimden hali: mef’ûlün anh.

bağlaç: âtıfe/rabt/rabt edatları.

bağlama grubu: rabt terkibi.

belgisiz sıfat: müphem sıfat.

belgisiz zamir: müphem zamir.

belirtili nesne/doğru mütemmim: mef’ûlün sarîh/ mef’ûlün bih sarîh.

belirtisiz isim tamlaması: izâfet tayin mütemmimi.

belirtisiz isim tamlaması: ta’yin mütemmimi.

belirtisiz nesne: mef’ûlün bih gayri sarîh.

benzetme: teşbih.

birinci çokluk şahıs iyelik eki: söylenenlere izâfet.

birinci çokluk şahıs iyelik eki: söyleyenlere izâfet.

birinci çokluk şahıs: birinci cem şahıs.

birinci tekil şahıs/tek: müfred.

birinci teklik şahıs iyelik eki: söyleyene izâfet.

birleşik bağlaç: mürekkep rabt.

birleşik fiil zamanı: tarz.

birleşik fiil: mürekkep fiil.

birleşik isim: ism-i mürekkeb/mürekkep isim.

birleşik isim: mürekkep isim.

birleşik sıfat: mürekkep sıfat.

birleşik ünlem: mürekkep nidâ.

birleşik zaman: mürekkep zaman.

bölüm: cüz.

bulunma hali: mef'ûlün fîh.

cins isim: ism-i cins/müşterek isim.

cinsiyet/ne kişilik: keyfiyyet.

cümle tahlili: tahlîl-i nahvî.

çekim: tasrif.

çeviri: tercüme.

çokluk üçüncü şahıs/üçüncü şahıs: ga'ib.

çokluk: cem'.

dal/gövde: madde-i asliyye.

devrik cümle: makus cümle.

dil: lisan.

dişi: müennes.

dönüşlü/dönücü fiil: mutava'at.

durum eki: hal eki.

duygu: his.

duyulan geçmiş zaman: nakl.

düz: bî-taraf/müstevî.

edat grubu: nisbet terkibi.

edat/ilgeç: mütemmim edatları/nisbet.

edebi dil: edebiyat lisanı.

edilgen fiil: meçhûl.

ek almayan zarf tümleci: edatsız kayd mütemmimi.

ek fiilin hikâye (-idik) ve rivayet (-imiş) çekimi: vasıf sîgası.

ek fiilin rivayet işlevi -imiş: nakil vasfı.

ek: edat

emir kipi: emir sîgası

emir kipi: emir sîgası.

erkek: müzekker.

erkeklik ve dişilik bildirmeyen isim/düz: bî-taraf/müstevî.

eşya ismi: ism-i 'ayn.

etken fiil: ma'lûm.

fiil tamamlayıcısı: fiil mütemmimi.

geçişli fiil/geçici fiil: müte'addî.

geçişsiz fiil: kalıcı fiil.

geçmiş: mâzî.

gelecek: müstakbel.

geniş zaman çekimli fiil: kabul/kabul vasfı.

halk dili: halk lisanı.

ikinci teklik şahıs iyelik eki: söylenene izâfet.

ilgi hali tamlaması: izâfet mütemmimi.

ilgi hali ve aitlik eki -ki almış zamir: izâfet zamiri.

ilgi hali: izâfet.

ilgi hali/kimin nenin neyin hali: muzâfun-ileyh.

inceleme: tahlil.

isim kategorisi (ad, sıfat, zamir, zarf): isim sîgası.

isim tamamlayıcısı: isim mütemmimi.

isim tamlaması: isim terkibi/terkîb-i izafî.

isim tamlaması: izâfet terkibi.

isim-fiil: masdar/masdar sîgası.

istek kipi: temenni/temenni sîgası.

işaret: hareke.

işteş çatı: müşareket/müşterek fiil.

kalıp söz: klişe.

karşılıklı konuşma: muhâvere.

kelime tahlili: tahlil-i sarfî.

kişi zamirleri: şahıs zamirleri.

kişi: şahıs.

miktar: kemmiyyet.

müstakil cümle: kaziyye-i mutlaka.

niteleme sıfatı: tavsif mütemmimi.

niteleme sıfatı: vasıf sıfatı.

nitelemek: tavsif.

olumlu fiil cümlesi: müspet.

olumsuz fiil: menfî fiil.

olumsuz soru şekli: menfî istifham.

olumsuz: menfî.

onaylama: tasdik.

organ: âza.

özel isim/has isim: ism-i has.

özne/temel: fâ'il, nâ'ib-i fâ'il, mübtedâ, müsnedün-ileyh.

parantez: mûtarıza.

pay sayı sıfatı: a'dâd-ı tevzîiyye.

pekiştirmeli cümle: te'kidli cümle.

resim yazı/ hiyeroglif: hatt-ı mukaddes.

ret bildiren zarf: inkâr.

ses bilgisi/fonetik: ilm-i mehâric.

sesli harfler: sâite.

sessiz harf/ katkı: konson/sâmite.

sıfat terkibi: terkîb-i vasfî.

sıfat: vasıf (I).

sınıflandırma: tasnif.

sıra sayı sıfatı: a'dâd-ı rütbiyye.

sîga: kip.

soru sıfatı: istifham sıfatı.

soru zamiri: istifham zamiri.

soru/sorgu: istifham/su'âl.

soyut isim: ism-i ma'nâ.

sözlük: lügat.

suni lisan: yapay dil.

şart kipi: şart sîgası.

şekil bilgisi: sarf.

şimdiki zaman: hal vasfı/hal zamanı.

şimdiki zaman: hal.

takım ismi: ism-i cem'.

takısız isim tamlaması: izâfet sıfatı.

tamamcı: mütemmim/mef'ûl.

tamlama: terkip.

tek heceli diller: tek heceli lisanlar.

tezlik fiili: fiil-i ta'cîli.

titreşim: ihtizaz.

türeme: iştikak.

uygunluk: ahenk.

uzatma: med.

üçüncü şahıs: ga'ip

üçüncü teklik iyelik: üçüncü izâfet.

ünlem: nidâ.

vurgu: aksan.

yaklaşma hali: mef'ûlün ileyh.

yalın hal/kim/kim ne hali: mücerred, mef'ûlün-bih gayr-i sarîh.

yan cümle: cümle-i mütemmime/ tabi' cümle.

yardımcı fiil/öz fiil: fiil-i cevherî.

yazar: edip.

yazın: edebiyat.

yer, miktar, zaman sıfatları: nisbet sıfatları.

yeterlik fiili: fiil-i iktidârî.

yeterlilik: iktidar.

yüklem: haber, müsned, vasıf (II).

yükleme hali/kimi/neyi hali: mef'ûlün-bîh sarîh.

zarf tümleci: edatlı mütemmim/edatlı kayd mütemmimi/edatsız kayd mütemmimi/mef'ûlün gayr-i sarîh.

zarf tümleci: kayd mütemmimi.

zarf: kayd.

3.3. Özel Adlar Dizini

Sıra: a b c ç d e f g h ı i k l m n o ö p r s ş t u ü v y z

Alman: Almanya'da yaşayan, Cermen soyundan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

a. 9/8

[=1]

Amerika: Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri.

a.+yerli 8/17

[=1]

Amerikalı: Amerika Birleşik Devletleri halkından olan kimse.

a. 22/16

[=1]

Amhar: Etiyopya'da bir kavim, Amhara.

a. 9/4

[=1]

Amharî: Etiyopya'da yaşayan Amhara kavminin dili.

a. 7/8

[=1]

Amharî harfleri: Etiyopya'da yaşayan Amhara kavminin kullandığı Amharî alfabesinde yer alan harfler.

a. 10/3

a.+de 10/11

[=2]

Anadolu: Ön Asya'nın bir parçası olarak Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan toprağı; Küçük Asya.

a.+da 2/5

[=1]

Arap: Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşayan halktan veya bu halkın soyundan olan kimse.

a. 2/4, 7/8, 9/4

[=3]

Arapça: Sami dil ailesinin güney grubuna giren, Araplar ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşayan bazı halklar tarafından kullanılan dil; Arabî.

a.+da 10/3

a.+yı 2/5

[=2]

Arnavut: Arnavutluk'ta yaşayan halktan veya bu halkın soyundan olan kimse.

a. 9/11

[=1]

Arnavutça: Hint-Avrupa dilleri ailesine giren, Arnavutların kullandığı dil.

a.+daki 7/15

[=1]

Âsurî: Âsur devleti halkından, Âsur ülkesinden olan kimse.

a. 9/4

[=1]

Avesta: Zerdüşt inancının kutsal metinlerinin yazıldığı eski bir İran dili, Avestan.

a. 9/6

[=1]

Avustralya: Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri.

a. 8/17

[=1]

Balt: Baltık Denizi kıyılarındaki bölgelerde yaşayan etnik bir grup.

b. 9/9

[=1]

Bantu: Orta ve Güney Afrika'da yaşayan kabilelerin konuştukları dilin bütününe verilen ad. krş: Cenubî Afrika.

b. 8/16

[=1]

Bask: Baskların konuştuğu izole dil.

b. 8/18

[=1]

Berber: Mısır dışındaki Kuzey Afrika bölgesinde yaşayan etnik grup, Kuzey Afrika halkı, Berberî.

b. 9/3

[=1]

Breton: Hint-Avrupa dil ailesinin Kelt koluna ait dil.

b. 9/7

[=1]

Buryat: Buryatların konuştuğu dil. Moğol dillerinden biri.

b. 8/13

[=1]

Cava: Cava Adası'nın orta ve batı kısımlarında konuşulan dil.

c. 8/15

[=1]

Cenubî Afrika: Orta ve Güney Afrika'da yaşayan kabilelerin konuştukları dilin bütününe verilen ad. krş: Bantu.

c. 8/16

[=1]

Çek: Çekya'da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

ç. 9/11

[=1]

Çin: Doğu Asya'da bulunan büyük ve nüfusu yoğun bir ülke.

ç. 7/7

[=1]

Çin lisanı: Çince yazılmış olan.

ç.+ları 8/7

[=1]

Çuvaş: Rusya Federasyonu'na bağlı Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk halkı ve bu halkın soyundan olan kimse.

ç. 8/11

[=1]

Danimark: Kuzey Avrupa'da yer alan bir ülke, Danimarka.

D. 9/8

[=1]

Dravid: Hint Alt kıtasında yaşayan ve Dravid dillerini konuşan etnik gruplar. krş: Hint.

D. 8/14

[=1]

Ermeni: Ermenistan'da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse; Ermenistanlı.

e. 7/9, 9/11

[=2]

Eski Purus: Orta Çağ'da Baltık Denizi kıyılarında bulunan ve Baltık Prusyası olarak da bilinen bir bölge.

e. 9/9

[=1]

Farisî: Farsça.

f.+yi 2/6

[=1]

Fenike: Tarihî olarak Fenikeliler tarafından kullanılmış bir Kuzeybatı Sami dili.

f. 9/4

[=1]

Fenikeli: Fenike dilini konuşan Antik Çağ'da yaşamış Akdenizli kavim.

f.+ler 6/19

[=1]

Fin: Finlandiya’da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

f. 8/11

[=1]

Fin-Ugrı: Fin ve Ugor halklarının dil ailesini ifade eder. Bu dil ailesine ait diller: Fin, Livon, Lapon, Mordav, Vogul, Macar.

f. 8/11

[=1]

Flaman: Hollanda, Fransa ve Belçika’nın bazı bölümlerinde yaşayan bir halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

f. 9/8

[=1]

Fransızca: Fransa ve Fransız uygarlığını benimsemiş ülkelerdeki halkın kullandığı dil; Frenkçe.

f. 2/18, 7/14

f.+da 2/17

[=3]

Gal: Kelt dillerinden biri olan Galce’yi konuşan ve İngiltere'nin Galler bölgesinde yaşayan halk.

g. 9/7

[=1]

garp: Doğu.

g.+a 2/3

[=1]

Germen: Bugünkü Almanya'yı, Bohemya’yı ve Polonya'nın batı bölümünü kapsayan Cermanya'da milattan önce III. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse: Gotik, İsveç, Danimark, Alman, Flaman, Hollanda, İngiliz,

g. 9/8

[=1]

Golva: Hint-Avrupa dillerinden biri.

g. 9/7

[=1]

Gotik: Gotça, Got’ların dili.

g. 7/9, 9/8

[=2]

Gürcü: Gürcistan'da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

g. 7/9

[=1]

Habeş: Etiyopyalı.

h. 9/3

[=1]

Ham-Sam Lisânları: Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmış çeşitli topluluklarca konuşulan dilleri ve lehçeleri içine alan dil ailesi.

h. 9/3

[=1]

Herero: Bantu ailesine ait bir Afrika dili.

h. 8/16

[=1]

Necrânî (?): Hami-Sami dillerinden biri.

h. 9/4

[=1]

Hırvat: Hırvatistan'da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

h. 9/10

[=1]

Hint: Hint Alt kıtasında yaşayan ve Dravid dillerini konuşan etnik gruplar. krş: Dravid.

h. 9/10

[=1]

Hint Avrupa Lisanları: Asya ve Avrupa'da konuşulan ve ortak bir köke bağlı olan diller:

1- İran, Sanskrit, Pali, Prakrit, Parsî, Zend, Avesta.

2- Yunan.

3- Latin; Salt, Latin, Golva, Gal, Breton.

4- Germen: Gotik, İsveç, Danimark, Alman, Flaman, Hollanda, İngiliz.

5- Balt-İslav: Eski Purus, Litvan, Let, İslav, Hırvat, İsloven, Rus,Çek, Sırp, Leh, Polap.

6- Arnavut.

7- Ermeni

h. 9/5

[=1]

Hollanda: Kuzey Avrupa'da bir ülke.

h. 9/9

[=1]

İbrani: Yahudilerin atalarının bağlı olduğu kavimler topluluğu.

i. 7/8

[=1]

İngiliz: İngiltere'de yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

i. 9/9

[=1]

İngilizce: Hint-Avrupa dil ailesinden, İngiltere'de, biraz farklı biçimiyle Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve İngilizlerin hâkim olduğu bölgelerde yaşayanlar tarafından kullanılan dil.

i. 7/14

[=1]

İran: Ortadoğu ile Orta Asya'nın yüksek düzlükleri arasında yer alan ülke.

i. 2/4, 9/5

[=2]

İslav: Rus, Beyaz Rus, Ukraynalı, Leh, Sırp, Hırvat, Sloven, Bulgar, Slovak ve Çek halklarına dillerindeki yakınlık dolayısıyla verilen ortak ad.

i. 9/10, 9/9

[=2]

İsloven: Slovenya'da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse; Slovenyalı, Sloven.

i. 9/10

[=1]

İspanyolca: İspanya'nın resmi dili olan bir Latin dili.

i. 7/15

[=1]

İsveç: Kuzey Avrupa'da bir ülke.

i. 9/8

[=1]

İtalyanca: Hint-Avrupa dil ailesinden olup yapı bakımından bükümlü diller grubuna giren, İtalyanların konuştuğu dil, İtalyan dili.

i. 7/15

[=1]

İyon: Fin-Ugor dillerinden biri.

l. 8/11

[=1]

Japon: Japonya'da yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

j. 7/7, 8/17

[=2]

Kafr: Bantu dil ailesine ailesine bağlı dil, Cafres.

k. 8/16

[=1]

Kalmuk: XV. yüzyılda büyük bir göçebe imparatorluğu kuran Moğol kabilesi.

k. 8/13

[=1]

Keldanî: Batı Sâmî kavimlerinden Aramilerin bir kolu olup isimlerini yaşadıkları Kalde bölgesinden alan kabileler topluluğu.

k. 9/4

[=1]

Kıbt: Mısır'ın eski halkının konuştuğu Hami-Sami dil ailesinin Sami olmayan kolundan bir dil.

k. 9/3

[=1]

Kırgız: Turan dillerini konuşan Orta Asya'da yaşayan büyük bir Türk boyu.

k. 8/10

[=1]

Kumuk: Kafkasya'da Azerilerin dışındaki en kalabalık Türk topluluğu.

k. 8/10

[=1]

Kültegin Abideleri: Orhun yazıtlarından birisi.

k.+nde 10/2

[=1]

Lapon: Kuzey İskandinavya'da yaşayan, kısa boylu, çıkık elmacık kemikli, basık ve geniş kafalı Moğol ırkı özelliklerine sâhip halk ve bu halkın soyundan gelen kimse.

l. 8/11

[=1]

Latin: İtalya'nın Latium bölgesi halkından olan kimse.

l. 7/9, 9/7, 9/7

[=3]

Leh: Polonyalı.

l. 9/11

[=1]

Let: Hint-Avrupa dillerinin Baltık koluna mensup olan ve Letonya'da yaşayan millet.

l. 9/10

[=1]

Litvan: Litvanya'nın yerlisi olan Baltık kökenli bir etnik grup.

l. 9/10

[=1]

Macar: Macaristan halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

m. 8/12

[=1]

Malay: Malay Yarımadası, Doğu Sumatra ve Borneo kıyılarında yaşayan ve Avustronezya halklarına mensup bir etnik grup.

m. 8/15

[=1]

Malaya-Polinezya: Malay, Cava, Malezya, Polinezya dilleri.

m. 8/15

[=1]

Malezya: Güneydoğu Asya'da bir ülke.

m. 8/15

[=1]

Mançu: Mançurya halkından olan kimse.

m. 8/13

[=1]

Mısır: Büyük bir kesimi Afrika'da, küçük bir kesimi (Sînâ yarımadası) Asya'da yer alan ülke.

m. 9/3

[=1]

Mısırlı: Mısır'da yaşayan halk.

m.+ların 6/15

[=1]

Mongol: Moğol.

m. 8/12

[=1]

Mordav: Fin-Ugor dillerinden biri.

m. 8/12

[=1]

Nogay: Asya'da Kırım, Astrakan bölgelerinde ve Don-Kuban ırmakları arasında yaşayan Türk kavmi.

N. 8/10

[=1]

Osmanlıca: Osmanlı Türkçesi'nin XV. yüzyıldan sonra Arapça ve Farsça'nın kuvvetle etkisinde kalarak klasik edebiyat dili biçiminde gelişmiş olan şekli.

o. 2/10, 2/11, 2/13, 2/8

[=4]

Osmanlılık: Osmanlı olma durumu.

o. 2/11

[=1]

Parsî: Farsça.

p. 9/6

[=1]

Pali: Hint-Avrupa dillerinden biri.

p. 9/6

[=1]

Polap: Hint-Avrupa dil ailesinin Balt-İslav kolundan bir dil.

p. 9/11

[=1]

Polinezya: Dravid dillerinden biri.

p. 8/15, 8/15

[=2]

Prakrit: Hint-Avrupa dillerinden biri.

p. 9/6

[=1]

Rumence: Hint-Avrupa dil âilesinin İtalik diller dalına, yapı bakımından bükümlü diller grubuna giren, Romanya'da kullanılan dil, Romanya'nın resmî ve edebî dili, Rumen dili.

r. 7/15

[=1]

Rus: Rusya halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

r. 9/10

[=1]

Salt: Hint-Avrupa dillerinden biri.

s. 9/7

[=1]

Samoyed: Fin-Ugor dillerinden biri.

s. 8/12

[=1]

sanskrit: Hint-Avrupa dil grubundan, kutsal ve edebî Hindû metinlerinin yazıldığı eski Hint dili.

s. 9/5

[=1]

Sırp: Slavların güney kolundan olan ve Sırbistan'da yaşayan halk.

s. 9/11

[=1]

Siril: Kiril alfabesi.

s. 7/9

[=1]

Siyam lisanı: Tek heceli dillerden biri, Tayland dili.

s.+ları 8/6

[=1]

Tamil: Güney Hindistan ve Sri Lankada konuşulan bir Dravid dili.

t. 8/14

[=1]

Telugu: Dravid dillerinden biri.

t. 8/14

[=1]

Tibet lisanı: Tek heceli dillerden biri.

t. 8/6

[=1]

Tulu: Dravid dillerinden biri.

t. 8/14

[=1]

Tunguz: Sibirya'da yaşayan, balıkçılık ve hayvancılıkla geçinen, Ural-Altay soyundan yarı göçebe bir halk.

t. 8/13

[=1]

Turan: Bir dil ailesi. krş: Ural-Altay.

t. 8/9, 9/13

[=2]

Turan dilleri: Kökeni Orta Asya'ya dayanan diller bütünü.

t.+nin 12/13

[=1]

Türk: Ana yurdu Orta Asya olan, buradan çeşitli yönlere yayılarak büyük devletler kuran, Türkçe'nin değişik lehçeleriyle konuşan millet ve bu milletten olan kimse.

t. 2/2, 8/9, 8/9, 9/13

t.+ler 2/3, 2/5

t.+lerin 2/2

[=7]

Türkçe: Ural Altay dil ailesinin Altay dilleri dalına, yapı bakımından eklemeli diller grubuna giren, Türkiye'de ve Türklerin hakim olduğu ülkelerde kullanılan dil, Türk dili.

t. 2/12, 2/2, 2/6, 3/2, 9/13, 10/14, 10/7, 12/15, 13/11, 22/18, 37/6

t.+de 10/12, 11/1, 11/5, 12/5, 15/3, 16/14, 21/7, 26/2, 28/8, 42/5, 46/7

t.+dir 2/12

t.+nin 2/7, 7/16, 10/1, 10/2

t.+ye 7/16, 10/8, 17/6, 18/20

t.+yi 5/5

[=32]

Türkçenin Sarfı: Eserin adı. ''Türkçenin Şekil Bilgisi''

t. 1/1, 3/5, 5/5

[=3]

Türkiye: Resmî adıyla Türkiye Cumhuriyeti, topraklarının büyük bölümü Batı Asya'da ağırlıklı olarak Anadolu'da, diğer bir bölümü ise Güneydoğu Avrupa'nın uzantısı Doğu Trakya'da olan kıtalararası bir ülke.

t.+nin 20/3

[=1]

Türkmen: Oğuz Türkleri'nin bir kolu ve bu koldan olan kimse.

t. 8/10

[=1]

Ural-Altay: Bir dil ailesi. krş: Turan.

u. 8/9

[=1]

Uygur: Türklerin Orta Asya'da büyük bir medeniyet ve devlet kurmuş olan bir kolu ve bu koldan olan kimse.

u. 8/10

[=1]

Vogul: Fin-Ugor dillerinden biri.

v. 8/12

[=1]

Yakut: Kuzeydoğu Sibirya'da yaşayan Türk topluluğu.

y. 8/10

[=1]

Yunan: Yunanistan halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

y. 7/9, 9/6

[=2]

Yunanlı: Yunan olma durumu.

y.+lar 7/1

[=1]

Zambez: Bantu dillerinden biri.

z. 8/16

[=1]

Zend: İran'ın en eski dillerinden biri.

z. 9/6

[=1]

SONUÇ

Hakkı ATEŞ'in kaleme aldığı *Türkçenin Sarfı* adlı bu eseri 1925 yılında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir dil bilgisi kitabıdır. Çalışmamızın ilk bölümünde metnin Osmanlıca'dan Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Metinde dönemin dil bilgisi anlayışı dolayısı ile Arapça kelimeler ve Farsça tamlamalar kullanılmış olsa da anlaşılır bir Türkçe ile yazıldığı görülmektedir. Kullanılan bu Arapça kelimelerin, Farsça terimlerin getirdiği karışıklığı gidermek için ikinci bölümde dil içi çeviri yer almaktadır. Üçüncü bölüm çalışmanın son kısmını oluşturmaktadır. Burada gramer terimleri tespit edilmeye çalışılmış, Osmanlıca-Türkçe/ Türkçe-Osmanlıca/ ve Özel Adlar Dizini olarak üç başlıkta incelenmiştir. Özel adlar dizininde metinde geçen diller ve dil aileleri yer almaktadır. Metinde dikkat çeken önemli bir husus da Hakkı ATEŞ'in bazı terim ve tamlamalara Türkçe isimler vermiş olmasıdır. Ekler kısmında metnin orijinaline yer verilmiş olup okuyucunun ulaşmasına kolaylık sağlanmıştır.

Metinde imlâ işaretleri başlığı altında günümüz Türkçesinden farklı olarak sesli harf özelliği kazanan Arapça harflerin dilimizde hangi sesleri karşıladığı açıklanmıştır. Ahenk başlığında büyük ve küçük ünlü uyumuna değinilmiştir. Noktalama işaretleri başlığında virgül, noktalı virgül, iki nokta, soru işareti, ünlem, parantez, konuşma çizgisi gibi genel işaretlemelerden ziyâde tırnak işareti yerine "giyme", üç nokta yerine "sıra nokta" teriminin kullanılmasıdır.

Metinde kelimeler; isim, sıfat, zamir, fiil, kayd, nisbet, rabt, nidâ olarak sekiz kategoriye ayrılmıştır. İsimler müşterek isim, has isim, eşya ismi, mâna ismi, takım ismi ve mürekkep isim olarak alınmıştır. İsimlerde "keyfiyyet" kelimesinin Türkçede "ne kişilik" olarak, niceliği tarif eden "kemmiyyet" kelimesinin ise "ne kadarlık" olarak ifade edildiği görülmektedir. Yine müfred ve cem' gibi birçok terimin yanında parantez içinde Türkçesini kullanmaya özen gösterdiğini görüyoruz. İsim başlığı altında aitlik ekleri ve ismin halleri de yer almaktadır. İsmin hallerine kim, kimi, kime, kimde, kimden, yanında ilgi hali olan kimin hallerini ve iyelik eklerini de dahil etmiştir. Günümüzde ilgi ve iyelik ekleri isim çekim eklerinden sayılmaktadır. İsim başlığı altında alınan diğer kelimeler:

mütemmim: tamamcı

izâfet mütemmimi: belirtili isim tamlaması

ta'yin mütemmimi: belirtisiz isim tamlaması

tavsif mütemmimi: Günümüzden farklı olarak ismin neden yapıldığını ve neye benzediğini bildiren kelimeleri sıfat olarak almamış isim tamlaması başlığına dahil etmiştir. Gümüş saat ve altın saç örneğini verildiği görülmektedir.

İzah mütemmimi: Ara sözün isim tamlaması şeklidir. Günümüzde isim başlığında benzer terimler kullanılmamaktadır.

İsim başlığı altında yapım eklerine de yer vermiştir.

Sıfatlar; vasıf, nisbet, izâfet, sayı, işaret, müphem ve istifham sıfatlarıdır. Sayı sıfatları üçe ayrılmıştır: asıl sayı sıfatı, sıra sayı sıfatı ve pay sayı sıfatıdır. İzafet sıfatları sahiplik bildiren sıfatlardır. Örneğin: benim kitap.

Zamirler; şahıs zamiri, izâfet zamirleri, müphem zamirler ve istifham zamirleridir. İzafet zamirleri; izâfet sıfatının -ki eki almasıyla isim yerine geçmiş zamirlerdir: Benimki, seninki gibi.

Fiil başlığında göze çarpan önemli bir unsur da özneye Arapça, Farsça tamlamalardan başka temel kelimesinin kullanılmasıdır.

Tümleçler şu şekilde sınıflandırılmıştır:

doğru mütemmim: belirtili nesne

edatlı mütemmim: dolaylı tümleç

kayd mütemmimi: zarf tümleci

edatlı kayd mütemmimi: ek alan zarf tümleci ya da dolaylı tümleç

edatsız kayd mütemmimi: ek almamış zarf tümleci ya da dolaylı tümleç

Fiil çatısı ile ilgili kullanılan terimler şunlardır:

geçici fiil: geçişli fiil

kalıcı fiil: geçişsiz fiil

sebepçi fiil: oldurgan fiil

dönücü fiil: dönüşlü fiil

müşterek fiil: işteş fiil

Metinde zarf, edat, bağlaç, ünlem başlıkları üzerinde çok durulmamış geçmişten günümüze ciddi değişimlerin olmadığı görülmektedir. Sarf bölümü bittikten sonra nahiv konusunu kapsayan tahlile yer verilmiştir. Tahlil konusunu üç alt başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlardan ilkinde kelime tahlili (tahlil-i sarfî) olarak isim, sıfat, zamir vb. sözcük türlerinin belirlenmesi kast edilmiştir. İkinci başlık olan cümle tahlilinde (tahil-i nahvî) cümlelerin öğelerini kapsar. Üçüncü ve son olarak söz tahlili, cümle türlerinden bahsetmektedir. Cümleler; müstakil cümle (kaziyye-i mutlaka), baş cümle (cümle-i mütemmime), tabi' cümle (cümle-i mütemmime) olarak sınıflandırılmıştır. Tanım ve örneklerden hareketle bu başlıkların bugünkü yapısına göre cümleler olduğu anlaşılmaktadır.

Sözlük bölümünden elde ettiğimiz verilere göre 154 Arapça Türkçe yapılı, 108 Arapça kökenli, 59 Türkçe kökenli, 30 Arapça Farsça yapılı, 7 Fransızca, 2 Yunanca, 1 Rumca, 1 Farsça

madde başı tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere Türkçe kelimelerin dönemin de etkisiyle Türkçe kökenli terimlerin sayısında önceki dönemlere göre artış bulunmaktadır. Bunun yanı sıra belli bir geleneğin devamı olan Arapça Farsça kelimeler de kullanılmaya devam etmiştir. Dilin diğer alışverişi doğal olduğundan diğer dillerden de az da olsa etkilendiğini görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1976). *Sözcük Türleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Banarlı, N. S. (1976). *Resimli Türk Edebiyâtı Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.

Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Ediskun, H. (1993). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ercilasun, A.B. (2015). *Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Ergin, M. (2019). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yayınları, İstanbul.

Hamit, F. (hzl.). (2018). *Şemseddin Sami ve Nev-Usûl Sarf-ı Türkî*. Türk Dil Kurumları Yayınları, Ankara.

Karabacak E. (hzl.). (2002). *Bergamalı Kadri Müyessiretü'l-Ulûm*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, L. ve Gürsoy Ü. (hzl.). 2004. *Kavâid-i Lisân-ı Türkî*. Türk Dil Kurumu, Ankara.

Koç, M. (1994). Eski Harfli Türkçe Gramer Kitapları ve Terimler Dizini. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Korkmaz Z. (1996). *"Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar"*. *Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi*, 535: 3-18.

Korkmaz, Z (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. (2002). Türkiye Türkçesi Üzerindeki Gramer Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Günümüzdeki Durumu. TDAY Belleten, 50: 40-59.

Özçam, Ç. (1997). "Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları Bibliyografya Denemesi". Türk Dünyası Araştırmaları, (110): 121-163.

Özkan, N. (hzl.) (2000). Medal-i Kavâ'id. TDK Yayınları, Ankara.

Tamkoç, F. (hzl.). (2013). *Mükemmel Osmanlı Sarfı.* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü.* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Toparlı, R. (hzl.). (2003). *İkinci Seneye Mahsus Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

EK – 1 TIPKIBASIM

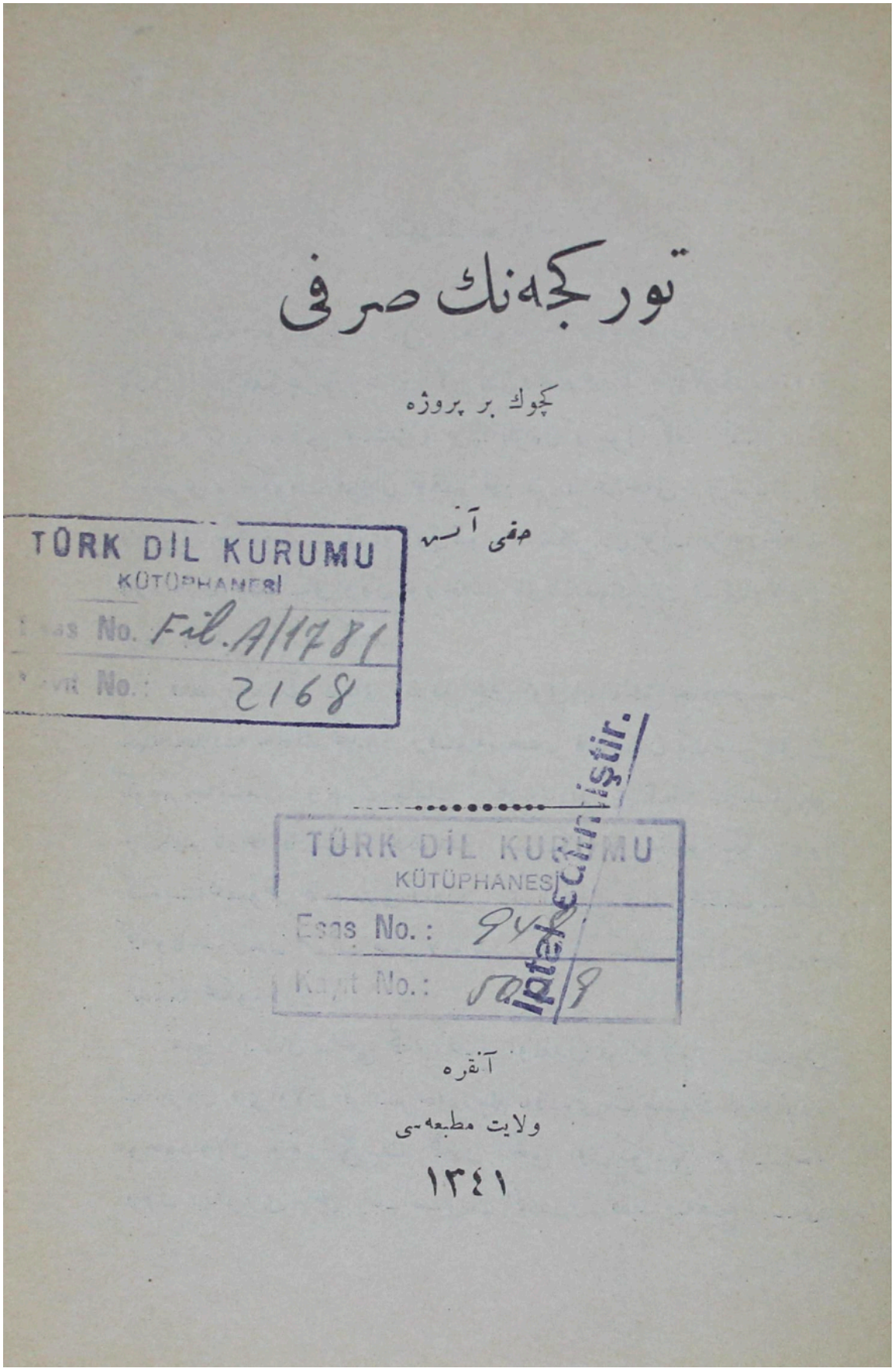

تورکجه‌نك صرفی

کچوك بر پروژه

حفی آنسه

TÜRK DİL KURUMU
KÜTÜPHANESİ
Esas No. Fil. A/1781
Kayıt No.: 2168

İstifadeye açılmıştır.

TÜRK DİL KURUMU
KÜTÜPHANESİ
Esas No.: 94
Kayıt No.: 5018

آنقره

ولایت مطبعه‌سی

۱۳٤۱

باشلامازدن اول

تورکجه؛ تورکلرك اوزدیلی در. میلیونلرجه تورك بو دیل ایله قونوشور. یالکز؛ شرقدن غربه دوغری آقین ایدن برقسم تورکلر، یوللری اوزرنده ایران وعرب مدنیتنی بولمشلر و بولسانلردن برچوق کلمه‌لر آلمشلردر. آناطولوده حکومت قوران بوقسم تورکلر، عربجه‌یی دین لسانی و فارسی‌یی حکومت لسانی اولارق قبول ایتدکلرندن بولسانلر تورکجه‌ایله قاریشه‌رق خلق لسانی اولان تورکجه‌نك یانی باشنده ادبیات لسانی اولارق برده عثمانلیجه میدانه کلمشدر.

فقط برلسانك ادبیاتی یاشامق ایچین اونی یاشاتمق خلقه محتاجدر. عثمانلیجه ایسه خلقك محدود برقسمنه منحصر قالدیغندن بکله‌نیلن ترقی‌یی کوسترمه‌مشدر. ونهایت خلقك آکلایه‌مادیغی عثمانلیجه عثمانلیلق ایله برلکده تاریخه قاریشمایه محکومدر. چونکه «تورکجه تورکجه‌در» و کندیسنه مخصوص قاعده‌لری واردر. عثمانلیجه ایسه اوچ مختلف لسانك کلمه وقاعده‌لرندن مرکب صنعی برلساندر. صنعی لسانلر ایسه دائماترك ایدلمکه محکوم درلر.

هیچ برلسان بیانجی کلمه‌لره محتاج اولمقدن قورتولاماز. الك مترقی لسانلردن بری اولان فرانسزجه ده بیله ئه‌قاده‌مینك صوك لغتنه کوره موجوداولان اوتوزایکی بیك کلمه‌دن آنجق اون ایکی بیکی فرانسزجه اولوب دیکرلری بیانجی اساسلردن آلنمه‌درلر. فقط بنه هیچ برلسان

یابانجی قاعده‌لره محتاج دکلدر . چونکه هر لسانك قاعده‌لری آنجق کندی احتیاجندن دوغار . بونك ایچون تورکجه‌ده کندیسنه لازم اولان کلمه‌لری بولدوغی لسانلردن آلوب کندیسنه مال ایتمکه و عینی زمانده کندیسنه یابانجی اولان قاعده‌لری‌ده صرفندن چیقارمایه مجبوردر .
ایشته تورکجه‌نك صرفی بواساس اوزرینه یاپیلمش ایلك تجربه‌در .

آنقره — ۱۱ نیسان ۳٤۱

ح . آتش

باشلانغيچ

انسانلر ؛ ذهن [بەين] يله دويارلر ، آكلارلر ، دوشونورلر ، قرار ويرلر ودوشوندكلرينى ديل [لسان] ايله بيلديررلر .

حس [دويغو] : اعضادن هر هانكى برى ايله ذهنه واصل اولان تأثيردر .

فكر [آكلاه] : حسلردن ذهنده حاصل اولان شكل ، چيقان معنادر .

دوشونجه : ايكى فكر آراسندەكى مناسباتى اولچمه ، مقايسه ومحاكمەدر .

قرار : دوشونمەنك صوكنده ويريلن حكمدر .

ديل : دوشونجه وقرارلريمزى بيلديرمك ايچين قوللانديغمز يولدر .

ديل اوچ تورلودر : اشارت ، سوز ، يازى

لسان : بر ملته مخصوص سوز ويازيلردر .

جمله : لسانك قرار بيلديرن هر پارچەسيدر .

كلمه : جملەنك فكر بيلديرن هر پارچەسيدر .

صرف : لسانلرى ؛ قاعدەلرى وتاريخده كچيردكى دەكيشكلكلرى اعتباريله تدقيق ومناسبتلرينه كوره صنفلره آييرير .

برلسانك صرفى : يالكزاولسانه مخصوص اولان املا وقاعدەلرى كوسترير .

— ٥ —

املا : هر لسانك كندی لغتنده تثبیت ایدیلن وصرف قاعده‌لری ایله تعیین ایدیلن یازیلش‌در ،

قاعده : هر لسانك كندی احتیاجندن دوغان وادیبلری طرفندن قبول ایدیلن اصوللردر .

تورکجه‌نك صرفی : تورکجه‌یی قاعده‌سنه موافق وملاسنه مطابق بر صورتده سویلك ویازمق یوللرینی كوسترير .

سوز

سوز ؛ وحوددە بوكا مخصوص اعضانك حركتندن چیقان سسلر ایله سویله‌نیر .

فونه‌تیق [علم مخارج] : سسلری صنفلره آیبرر .

سویله‌نن كلمه سس وقانقیلردن مركب‌در .

سس [ووایه‌ل] : نفس بوروسنك اهتزازندن حاصل اولان دوز سسلردر .

قانفی [قونسون] : آغیز ، بورون و بوغازك آلدیغی سكللردن حاصل اولوب باشلارکن ویا بیترکن سسلره قاتیلان كوروالتولردر .

سسلر باشلیجه سكز دانه‌در . بونلر قالین وانجه اولق اوزره ایكی قسمه وهرقسم دوز ویووارلاق اولق اوزره ایكی طاقمه آریلیرلر .

قالین سسلر ، دوز : آ ، آل ؛ ی ، قیل ، یووارلاق : و ، اودون ؛ و ، اوزون .

اینجه سسلر ، دوز : ا، ال ، ی ، ایپ . یووارلاق:ؤ اولوم ؛ و ، اوزوم

قاتفیلر ؛ هرلسانك احتیاجنه کوره آز چوق ده کیشیر وباشلیجه شو یولده تقسیم ایدیلیر :

قاپالی : دوداقله ب ، پ . دیل ودیش ایله ط ، ص ، ت ، د ، ل . دیل ودامافله : ج ، چ ، ك ، ی : بوغازله : ق ، غ .

صیقمه : دوداق ودیش ایله : ت ، و . دیل ودیش ایله: ص، س ، ث ، ذ ، بوغازله ع ، ح ، خ ، ه

اهتزازلی : ر ، ز ، ظ . خیشیلتیلی : ش ، ژ . برونله : ن ، م

فقط بونلر قطعی بر تصنیف اولمایوب دها بر چوق صورتله آیریلدقلری واردر .

یازی

فکر ودوشونجه‌لریمزی بیلدیرمك ایچین ؛ طاش ، تخته ، کاغد کبی شیئلر اوزرینه یاپدیغمز اشارتلره یازی دینیر .

بو خصوصده هرملت کندیسنه مخصوص بریول تعقیب ایتمش در. مصرلیلرك ایلك یازیلری هر شیئك حك ایدیلن صورتندن عبارت اولان هیروغلیف [خط مقدس] در .

بو صورتلر زمان ایله کلمه ، هجه ونهایت حرف قیمتنی آلمش وبویله‌جه هیراتیق ودموتیق دینیلن یازیلر میدانه کلمشدر .

فنیکه‌لیلر بو صوك یازیلردن یکرمی ایکی دانه حرف سچه‌رك

لسانلرینه مخصوص بر الفبا میدانه کتیرمشلر وبو الفبا اوکجه یونانلیلر وصکره دیکر ملتلر طرفندن کندی لسانلرینه تطبیق ایدلمشدر .

یازیلان کلمه‌لر حرفلردن مرکبدرلر . حرف ایکی تورلودر :

سسلی حرفلر [صائته] : سسلری کوسترن حرفلردر .

سس سز حرفلر [صامته] : سسلرك ده کیشیکلکلرینی ، قاتقیلری کوسترن حرفلردر .

بوکونکی موجود حرفلر ؛ یوقاریدن آشاغی یازیلان چین وژاپون ، صاغدن صوله یازیلان امهاری [عرب] ، عبرانی حرفلر ایله صولدن صاغه یازیلان لاتین ، سریل ، غوتیق ، یونان ، ارمنی ، کورجی حرفلری‌در . بونلرك بویوك کچوك مطبعه یازیسی ، ال یازیسی کبی مختلف شکللری واردر .

حرفلر سسلری تمثیل ایتدکلرندن عائد اولدقلری لسانه کوره قیمتلری‌ده اضافی‌در .

الکچوق قوللانیلان لاتین حرفلرینك بیله فرانسزجه ، انکلیزجه ، ایتالیانجه ، اسپانیولجه ، رومنجه و آرناوودجه‌ده کی قیمتلری بربرینك عینی دکلدر . تورکجه‌یه‌ده تطبیق ایدیلیرسه تورکجه‌نك احتیاجنه کوره قیمتلر آلماسی لازم‌در .

لسانلرك تصنيفى

لسانلر ؛ برى اصللرينه ديكرى قاعدەلرينه كوره ايكى صورتله آيريليرلر . هر ايكى صورتده بر آراده اولمق اوزره موجود لسانلرى شويله جه خلاصه ايده بيليرز .

١ — تك هجه‌لى لسانلر : كلمه‌لر ؛ تك هجه‌لى درلر وهيچ ده كيشمزلر .

چين ، سيام ، تيبت لسانلرى كبى

٢ — بيتيشمه‌لى لسانلر : كلمه‌لر ؛ ده كيشمه‌ين بر كوك وبوكا بنيشه‌ن حرف وهجه‌لردن مركب در .

أ — توران [اوورال — آلتاى] : ١ — تورك : تورك ، اويغور ، نوغاى ، تورکمن ، ياقوت ، قيرغيز ، قوموق ، چوواش . ٢ — فين — اوغرى : فين ، ايوون ، لاپون ، موردواو ، ووغول ، ماجار . ٣ — ساموبد ؛ ٤ — مونغول : قالموق ، بوريات . ٥ — طونغوز ، مانچو .

ب — ديروبد [هند] : تەلوغو ، تامول ، طولو .

ح — مالايا — پولينزيا : مالاى ، جاوا ؛ ماليزيا ، پولينزيا

د — بانطو [جنوبى آفريقا] : قافر ، زامبەز ، هەرەرو

ه — آمريقا [يرلى] . و — آووسترالبا . ز — ژاپون .

ح — باسق . .

٣ — ده کیشمه‌لی لسانلر : کوکلری‌ده آز چوق ده کیشه‌ن ، اوکنه وصوکنه حرف وهجه آلانلردر .

أ — خام — سام لسانلری : مصر ، قبط ، بربر ، حبش ، ٢ — آثوری ، بحرانی فنیکه ، کلدانی ، عرب ، امهار .

ب — هند — آوروپا لسانلری: ١ — ایران ، سانسقریت ، پالی ، پراقریت ، پارسی ، زند ، آوستا . ٢ — یونان ، ٣ — لاتین ، سابلت ، لاتین ، غولوا ، غال . بروتون ، ٤ — جرمن : غوتیق ، اسوچ ، دانمارق ، آلمان ، فلامان هولانده ، انکلیز . ٥ — بالط — اسلاو : اسکی پروس ، لیتوان ، لت ، اسلاو ، خروات ، اسلووه‌ن ، روس ، چك ، صرب ، له‌ه ، پولاب . ٦ — آرناوود ٧ — ارمنی لسانلری‌در .

تورکجه ؛ بیتیشمه‌لی لسانلرك توران صنفنك تورك شعبه‌سندن‌در .

تورکجه‌نك الفباسی

تورکجه‌نك کلتکین آبده‌لرنده‌ایزلری کورولن حرفلری‌اونوتولمش ویرینه عربجه‌ده قوللانیلان امهاری‌حرفلری کچمشدر. بوکون‌قوللانیلان حرفلر شونلردر.

أ، ب، پ، ت، ث، ج، چ، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ژ، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، گ، ك، ل، م، ن، و، ه، ی.

بونلردن ث، خ، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ه، حرفلری تورکجه ایچون لزومسز اولدقلری حالده تورکجه‌یه لازم اولان سسلی حرفلر بو الفباده یوقدر.

املا اشارتلری

امهاری حرفلرده سسلی بولونمدیغی ایچین بونلرك یرینه حرکه قونور. حرکه‌لر: اوستون، اسره، اوتره، مد، جزم ایله تورکجه‌ده قوللانیلمایان ایکی اوستون، ایکی اسره، ایکی اوتره و شده‌دن عبارتدر.

تورکجه بوحرفلرله یازیلمایه باشلاندیغی زمان اولوب = الب کبی کلوب = کلب کبی شکللرده یازیلمشدر. فقط بوطرز لسانك احتیاجنه کفایت ایتمدیکندن صکره‌لری ا، ه، و، ی حرفلرینه قیمت ویریله‌رك سسلی حرف یرینه قوللانلمشدر. بوکون هر کلمه‌قابل اولدیغی‌قدر سسلی حرفلر ایله وسویلندیکی کبی یازیلمایه باشلانمشدر.

مع مافیه بودرت حرف تورکجه‌ده بولنان سکز سی افاده یه کافی دکلدر. بونك ایچین هیچ اولمزسه درت تورلو اوقونان (و) حرفی اوزرینه نقطه‌لرقویمق صورتیله بوسسلرك بربرندن آیریلماسی قالین (ی) اوزرینه مد قونولماسی موافق کورلمکده‌در.

تورکجه‌ده حفیف بر آقسان‌ده وارایسه‌ده بونك اشارتی هنوز یوقدر.

اشتقاق [یتیشمه]

برکوکدن برطاقم داللر وهر دالدن برچوق کوچوك داللر چیقدیغی کبی کلمه‌لردن‌ده برنجی وایکنجی درجه‌ده برچوق کلمه‌لر میدانه کلیر. بوکلمه‌لرده فکرعینی‌در. یالکزعینی فکر اطرافنده برطاقم دکیشکلکلر حاصل اولمشدر.

چیچك، چیچکلك، چیچکلمك، چیچکجی، چیچکلی، چیچکسز، چیچکلنمش.. کبی.

کوك: کندیسندن برچوق کلمه‌لر یاپیله‌بیلن فقط هیچ بر حرف چیقاریلامایان کلمه‌لردر.

دال [مادهٔ اصلیه] : کندیسندن برچوق کلمه اولدوغی کبی کندیسی‌ده برکوکدن کلن کلمه‌لردر.

ادات: برکلمه‌دن یکی کلمه‌لر یاپمق ایچین غلاوه‌ایدیلن هجه ویاحرفلردر.

کس: [کوك]: کسمك، کسر، کسکی، کسیم، کسیجی، کسمه..

کسدیر [دان] : کسدیردم، کسدیرن، کسدیره‌جك، کسدیرمکلك...

کسیل » کسیلمش، کسیله‌جك، کسیلیر، کسیلمدی...
کسیش » کسیشمك، کسیشملی، کسیشدیر، کسیشنلر...
کسین » : کسینمك، کسینیش؛ کسینمه‌مش، کسینمیه‌جك..
کسدیریل » : کسدیرتمك؛ کسدیریلمش؛ کسدیریله‌جك..

تورکجه‌ده بوصورتله یاپیلان کلمه‌لر تصور ایدیله‌جك قدر چوقدر. کس کلمه‌سنك بوتون پارچه‌لری (۶۰،۰۰۰) آلتمش بیکی بوالقده‌در. بویله برکوکده یاپیلان کلمه‌لرك هپسنه بردن (کلمه عائله‌سی) یاخود (برکوکدن کلمه‌لر) دینیر.

یازیلیشلری برمعنالری آیری اولان کلمه‌لره (یازیلیشی برکلمه‌لر) یازیلیشی آیری معنالری بر اولانلره (معناسی بر کلمه‌لر) معنالری ده تمامیله عکسی اولان کلمه‌لره (ضد کلمه‌لر) دینیر.

آهنك

توران دللرینك بر خاصه‌سی ده سسلر آراسندکی اویغونلق [آهنك] در.

تورکجه کلمه‌لر هانکی قسمدن برسله باشلارسه اونه او قسمدن سسلرله دوام ایدرك نهایت بولورلر. هرهانکی کلمه‌یه علاوه ایدیلن ادتده اونه آنجق بوقسمه داخل اولان سسلری آلیر.

اداتلرك حرکه‌سی ایکی قسمدر. دوز حرکه‌لی اداتلر : یالکز ا ویا ه آلان ؛

کان، کیدن، یازان، اوقویان کبی

طاقم حرکه‌لی اداتلر : آهنکه کوره حرکه آلان اداتلردر .
آلدیمی، اوقودوغو، کلدیکی، کوردوکو .. کبی .
سویلنیرکن بو اداتلر هرنه‌قدر آهنکه کوره سویلنمکده ایسه‌ده یازیلرینده فرق ایتدیرلمدیکدن ی حرفی آهنکه کوره لازم اولان حرکه‌نك یرینی طوتمقده وچوق وقت هیچ قونولامقده‌در .
آلدم ، اوقودم ، آلدینی ، اوقودینی ، کوردیکم .. کبی
لسانه لازم اولان سسلی حرفلر تثنیت ایدلمه‌دکجه بونلر ایچین سالم یراصول بولمق قابل دکلدر. شوقدر وارکه کوك اولان کلمه‌لر بوتون سسلی حرفلری ایله یازیلیرسه اداترك حرکه‌سی آهنکه کوره بالی اولاجقی طبیعی‌در .
آهنکه اویمایان کلمه‌لر یاتورکجه دکلدر ویاخود زمان ایله تلفظ ی هوزولمشدرکه بونلرده نادردر .

نقطه اشارتلری

یازیلان جمله‌لرده مختلف قسملر آراسنده‌کی دورغولری کوسترمك و بونلری بربرندن آیبرمق ایچین قوللانیلان اشارتلردرکه : باشلیجه آلتی دانه‌در .

ویرکول : کوچوك بردورغو اشارت ایدر و جمله‌لرده بربرینه یکنزه‌ین و بربرلرینه باغلی اولمایان اسم ، صفت و فعللری ؛ جمله‌نك معناسنه خلل کلمه‌دن چیقارمق قابل اولان پارچه‌لری ؛ خطابلری آیبریر.

نقطه‌لی ویرگول : ویرگولدن فضله بر دورغو اشارت ایدر و بر سوزده بربرینه یقین اولان جمله‌لری آییرمق ایچین قوللانیلیر .

ایکی نقطه : قرارایله ایضاح ویا بربرینی تاملایان ایکی جمله آراسنه قونور .

نقطه : بویوك بردورغو اشارت ایدر و سوزك نهایتنه قونور .

استفهام : صورغولی جمله‌لرك صوکنه قونور .

ندا : ندالرك و سونج ، آجی ؛ حیرت افاده ایدن جمله‌لرك صوکنه قونور .

بونلردن باشقه درت اشارت دها واردر که بونلردن :

گیمه : نقل ایدیلن برعباره‌نك باشنه ونهایتنه و یا هرسطرینك باسنه و نهایتنه قونور .

پارانتز [معترضه] : خاص اسملری وفضله کلمه‌لری آییرمق ایچین قوللانیلیر .

چیزگی : محاوره‌لرده مختلف کیمسه‌لره عائد سوزلری بربرندن و ایضاح جمله‌لرینی اصل جمله‌دن آییرمق ایچین قوللانیلیر .

صره نقطه : کسیلمه ، وازگچمه ، چکینمه کبی هرهانکی برسیاله جمله‌نك یاریم قالدیغنی اشارت ایدر .

برنجی قسم

کلمه

توکجه‌ده کلمه‌لر سکـزه آیریلیر :
اسم ، صفت ، ضمیر ، فعل ، قید ، نسبت ، ربط ، ندا .

اسم

اسم : برکیمسه ، برحیوان ویا برشـیئك آدی اولان کلمه‌لردر و باشلیجه ایکی نوعلودر .

مشترك اسم [اسم جنس] : برجنسدن اولان کیمسه ویا شیئلرده مشترك اولان اسملردر :

آدام ، آت ، طاش ، جان ، اردو ، قوش قونماز ... کبی

خاص اسم [اسم خاص]: یالکـز برکیمسـه ، برحیوان ویابرشیئه مخصوص اولان اسملردر :

مصطفی ، آنقره ، مستان ... کبی

مشترك اسملر برقاچ قسمه آیریلابیلیرلر :

اشیااسمی [اسم عین] : کندی باشنه بروارلمی اولان شیئلرك آدیدر .

معنا اسمی [اسم معنا] : وارلغی اولان کیمسه ویاشیئلره مخصوص حال اسملریدر .

طقم اسمی [اسم جمع] : بردن زیاده و طوپلو اولان کیمسه ویا شیٔ اسمیدر .

مرکب اسم [اسم مرکب] : ایکی کلمه دن مرکب اولان اسملردر .

مثاللر : انسان ، حیوان ، صو ؛ عقل ، جان ، شعر ؛ اوردو ، سورو ، دمت ؛ آغاج قاقان ، قوش قونماز ، صاچ آیاق ... کبی

دونم ، اولچك ، مترو ، کیلو کبی مقیاس اسملرینه اولچو اسمی دینه بیلیر .

اسملرده درت تورلو ده کیشیکلك واردر : کیفیت ، کمیت ، اضافت ، حال .

کیفیت [نه کشی لك] : اسمارك ارکلك ویا دیشیلك بیلدیرمه لری در .

تورکجه ده کیفیت حقیقی در . بعض انسان و حیوان اسملری ارکلك ، بعضیلری دیشیلك بیلدیردیکی کبی بعضیلری ده ارکلك و دیشی ایچین عینی اولور و انسان و حیوان اسملرندن باشقه اسملرده ارکلك و دیشیلك یوقدر .

ارکلك بیلدیرن اسملره ارکك [مذکر] دیشیلك بیلدیرن اسملره دیشی ارکلك و دیشیلك بیلدیرمه ین اسملره دوز [مسنوی ، بیطرف] ده نیر .

بابا ، اوغل ، آیغیر : [ارکك] آنا ، قیز ، قیصراق : [دیشی] آدام ، چوجوق آت : [دوز] در . دوز کلمه لرك ارکلك ویا دیشیلکنی بیلدیرمك ایچین

اوکنه انسانلرده: ارکك، قادین، قیز، اوغلان، حیوانلرده: ارکك، دیشی کلمه‌لری کتیریلیر.

ارکك آشجی، قادین آشجی؛ اوغلان چوجوق، قیز چوجوق؛ ارکك آرسلان دیشی آرسلان... کبی.

خانم: خانك؛ بکم: بك قادینی در. ارکك اینجیر، دیشی آناختار مرکب اسمدرلر. تورکجه‌یه کوره کیفیت تصریفدن عد ایدیلمك دها دوغرودر.

کمیت [نقدرلك] : اسمك بر ویا بردن زیاده‌یی کوسترديکنه کوره آلدیغی شکلدر.

برجنسدن برکیمسه‌یی ویا برشیٔ بیلدیرن اسمه : مفرد [تك] بردن زیاده‌سنی بیلدیرن اسملره جمع [چوق] دەنیر.

اسملری جمع یاپمق ایچین صوکنه دوز حرکه ایله لر کتیریلیر. آدملر، قورتلر، طاشلر کبی.

مرکب اسملرده یالکز صوك کلمه ادات آلیر. خاص اسملر جمعلنمزلر.

خاص اسملرك صوکنه لرکلدیکی زمان مشترك اسم اولور. عصمتلر کبی.

مفرد اسملر تکلك چوقلق آرانمایان یرلرده برپارچه، برآز، برقاچ معناسنی ویریر. اکمك یدم، صوایچدم، پاره ویردم ... کبی.

اضافت :

براسمك سویله‌ین شخصه، کندیسنه سویله‌نن شخصه ویابونلردن بشقه براوچنجی شخصه ویا شیئه عائد اولدوغنی کوسترمك ایچین آلدیغی شکللردر.

سویله‌ینه اضافت نه‌م ، کیمم . باشم ، اودام ، صویم ، کوزلرم
سویله‌نه » نه‌ك ، کیمك . باشك ، اوداك ، صویك ، کوزلرك
اوچنجی یه » نه‌سی ، کیمی . باشی ، اوداسی ، صوبی ، کوزلری
سویله‌ینلره » نه‌مز ، کیممز . باشمز ، اودامز ، صویمز ، کوزلریمز
سویله‌نلره » نه‌کز ، کیمکز . باشکز ، اوداکز ، صویکز ، کوزلریکز

مثال : اسملك کندیسندن صکره کلن کلمه‌لرایله مناسبتی بیلدیرمك اوزره آلدیغی شکللردر . .

اسملرك یرینه کوره آلدقی حاللره بولونورلر :

کیم ، نه [مجرد ، مفعول به غیرصریح] احمد ، اودا ، صو
کیمی ، نه‌یی [مفعول به صریح] احمدی ، اودایی ، صویی
کیمه ، نه‌یه [مفعول الیه] احمده ، اودایه ، صویه
کیمده ، نه‌ده [مفعول فیه] احمده ، اوداده صوده
کیمدن ، نه‌دن [مفعول عنه] احمددن ، اودادن ، صودن
کیمك ، نه‌نك ، نه‌یك [مضاف الیه] احمدك ، اودانك ، صویك

بونلردن لشقه اولانلر مناسبتلر نسبت کلمه‌لری ایله افاده ایدیلیرلر .

بوتصریفده کمیت برنجی ، اضافت ایکنجی ، حال اوچنجی اولارق کلیر . اوچنجی شخصه اضافتدن صکره کلن کلمه‌نرده (ی ، سی) دن صکره بر (ن) علاوه ایدیلیر .

کتاب ، کتابم ، کتابلرك ، کتابلریکك ، کتابلرینك ، کتابلرندن .. کبی کیمی ، نه‌یی حالندکی (ی) تورکجه‌یه مخصوص تعریف اداتی در .

اسملرك متمملری [تمامجیلری] :

بر اسمك متممی: او كنه كلمه‌رك اونی، اضافت ، تعیین ، توصیف ویا تشبیه ویا ایضاح صورتیله تفریق ایدن اسملردر . متمملر درت شكلده بولونورلر :

اضافت متممی : اسمك كیمه ویا نه‌یه عائد اولدوغنی بیلدیرن متمملردر. بومتممل دائما كیمك ، نه‌نك حالنده واسم اوچنجی اضافت شكلنده بولونور . بو متممل معلوم اولوب اولجه ذكر ایدلمش ایسه قالدیریلمالری جائزدر . بو متممل جمعلنه‌بیلیرلر .

احمدك كتابی ، اودانك قپوسی ، اودالرك قپوسی ، قپوسی . .

اسملر بر قاچ ، متمم بر ومتمم بر قاچ ؛ اسم بردانه اولابیلیر.

بابانك چوجقلری ، چوجقلرك باباسی ، چوجقلرك بابالری ؛

مكتبك پنجره‌لری؛ قپولری.. كلك وقرانفیلك رنكی وقوقوسی. كبی

تعیین متممی : بر اسمی جنسی آراسنده دها كوچوك بر پارچه‌یه حصر ایدن وبوجنسی تعیین ایدن متممدر بومتمم دائما كیم حالنده واسم اوچنجی‌یه اضافت شكلنده بولونور بومتممل معلوم دكلدرلر.

مكتب قاپوسی، بلبل سسی، كل قوقوسی معارف كونشی، ظفر تاجی بومتممل ایله اسم مركب اسم ماهیتنده‌درلر وبومتممل جمعلنه‌مزلر.

توصیف متممی : بر شیئك نه‌دن یاپیلدیغنی ویا نه‌یه بكزه‌دیكنی بیلدیرن متممدر بومتممل وتوصیف ایتدكلری اسملر هرایكیسی ده كیم، نه حالده بولونورلر وآرالرنده دائما برمناسبت اولوب بومتممل‌رده جمعلنه‌مزلر.

كموش ساعت، كموشدن ساعت؛ آلتون صاچ، آلتون كبی صاچ . .

ایضاح متممی : اسمك معناسنی ده کیشدیرمه‌ین ویالکز ایضاح ایدن کلمه وترکیبلردر . بونلر قالدیریلیرسه معنایه خلل کلمز .

آنقره ؛ تورکیه‌نك حکومت مرکزی ، بر چوق حکومت مرکزلرندن دها یوکسك‌در.. کبی.

بونوع متمملر ایضاح ایتمزلرده عینی فکری افاده ایدرلرسه بونلره (تأکید) ده‌نیر . رتبه اسملری ولقبلر بو قسمه داخلدرلر .

اسملر ؛ کندیسنه سویله‌نن شخصك دقتنی جلب ایتمك ایچین قوللانیلدقلری زمان (خطاب) اولورلر : افندی ؛ دقت ایت. کبی. متمم ایله تمامیلادینی اسمك ایکیسنه بردن ترکیب وبویله ایکی اسمدن اولان ترکیبلره اسم ترکیبی [ترکیب اضافی] ده‌نیر .

اسملردن باپیلان دیکر اسملر :

بعض اسملر صوکلرینه اداتلر آلارق معناجه آز چوق فرقلی دیکر اسملر یاپارلر .

جك ، جکز ، جق ، جغز : کوچولتمه ، سه‌ومه ، آجیمه بیلدیریر :

باغچه‌جك ، اوداجق ، یاوروجق ، قیزجغز ، اوجکز . . .

لك ، لق : برشیئه مخصوص قاب، یر ؛ برشیئك چوق بولوندوغی یر؛ اعضادن برینه مخصوص اولان شیء؛ حال ویادویغو اسمی اولور:

اودونلق ، کمورلك ، توزلق ، بوبرلك ، طاشلق ، چمنلك. . .

باسلق، کوزلك ، شیطانلق، چوجقلق ، بابالق ، قاردشلك. . .

صفت

صفت یالکز باشنه برشیٔ بیلدیرمیوب آنجق کندیسندن صکره کلن اسمك حال وشانی صاحبنی بیلدیرن بر اسمی صایمایه ، صورمایه یارایان ؛ اشارتله ویا بشقه بر صورتله بللی ایدن کلمدر . صفتلر کوردکاری ایشه کوره آلتی یه آیریلابیلیرلر :

وصف ، نسبت ، اضافت ، صایی ، اشارت صفتلری ایله مبهم صفتلردر . تورکجه ده صفتلر دائما اسمك اولنده بولونورلر وتصریف ایدیلهمزلر .

وصف صفتلری : اسمك حال وشانی بیلدیرن صفتلردر. نصل؟ سؤالنه جواب اولورلر .

بیکیت آرقداش ، قورناز تیلکی ، قیریق کوپ ، پنبه چیچك... کبی صفتك حالنی بیلدیردیکی اسمه موصوف ، برصفت ایله براسمدن اولان ترکیبه صفت ترکیبی [ترکیب وصفی] دهنیر. موصوف قالدیریلیر وصفت اسمك یرینی طوتارسه اسم کبی تصریف اولنور .

طوق [آدام] آجك [آج آدامك] حالندن آکلاماز . . کبی اسملردن صکره کلن صفتلر اسم یرنده اولورلر واسملرله برلشه رك اضافت تعیین متممله‌ری آلیرلر .

انسانك کوزلی، انسان کوزلی، یوزومك قاراسی، یوزقاراسی.. کبی تعیین متممی آلان صفتلر مرکب صفت کبی دیکر بر اسمی توصیف ایده بیلیرلر :

کنج ایریسی چوجق ، یوز قاراسی اولاد . . . بعضاً متممی جمله‌نیر : یوزلر قاراسی اولاد . کبی بعض اسم وترکیبلر صفت یرنده بولونورلر ؛ فیلسوف کویلی. کبی .

صفتلرك متممی

صفتلرك اوکنه کله‌رك اونی ایضاح ایدن کلمه‌لردر .

صو دولو بارداق ، یوزی کوزل انسان، صحته مضر میوه ... کبی صفت ایله متممی مرکب صفت تلقی ایدیله‌بیلیر .

نسبت صفتلری : اسملری ؛ طرف ، یر ، مقدار ، زمان . . . کبی مناسبتلرله تعیین‌ایدن واسملره بك یقین اولان ویا اسملردن یاپیلان صفتلردر . [بونلر برنوع اسم‌ده تلقی ایدیله‌بیلیر .]

طرف : آلت ، اوست ، اورته ، ایچ ، طیش . .

یر ، زمان : یوقاری ، دون ؛ قارشی ، اوته ، بری . . .

مقدار : چوق ، آز ، اکسیك ، آرتیق ، زیاده . . . کبی

اسملردن یاپیلانلر :

لی ، سز : عقللی ، تربیه‌سز قوپلی ، جانسز ....

لی : انقره‌لی ، آمریقالی ، دیشاریلقلی ، یرلی ..

جی : دمیرجی اوزومجی ... قاوغاجی ، خلقجی ...

جه : وجودجه [براحتسزلق] . انسانجه [برمعامله] تورکجه ...

یرکوسترمه‌ن نسبت صفتلری ایله‌وقت اسملری وکیمده، نه‌ده [نره‌ده] حالنده‌کی اسملر (کی) آلارق صفت اولورلر:

ایچریکی، اوته کی ؛ کیجه کی ، دونکی ، اوده کی [کتاب] .. کبی

اسملردن صفت اولدیغی کبی بعض صفتلرده ادات آلارق اسم اولورلر :

کوزللك، بیاضلق ؛ عقللیلق ، تربیه‌سزلك، اشاغیلق ؛ چوقلق ، دمیرجیلك ، قاوغاجیلق ، خلقجیلق .. کبی.

نسبت صفتلری‌ده متمم آلیرلر و بویله‌جه برترکیب صفت‌اولور :

تخته آیاقلی ، مشین قاپلی ، آلتون کوپه‌لی ، جهنم صوراتلی .. کبی

بوایکی نوع صفتلرك صوکنه کلن بعض اداتلر آزلق بیلدیرر :

کوزلجه ، عقللیجه ، چوقجه ، قیرمیزیمتراق ، اکشیمترهك ، صاریشین ... کبی.

صایی صفتلری : برشیئك صاییسنی بیلدیره‌ن کلمه‌لردر . بونلرده اوچ تورلودر . اصل صایی [اعداد اصلیه] بر ، بش، یوز برملیون بش یوزبیك ... کبی

بونلر اولچو اسملری ایله برلکده مرکب صفت اولورلر :

اوچ دانه ، درت دونم، بش کیلو ، اون مترو .. کبی.

صایی صفتلرینك صایدقلری اسملر جمعلنمزلر . اوچ آیلر مرکب اسم در . بوصفتلر صایدقلری اسمك یرینی طوتدقلری ، ساعتلری کوسترد کلری زمان اسم یرنده اولورلر :

اوچی ، بشی، اوچدن بشه‌قدر، آلتیده... یدی کیلوسی ... کبی

صره صاییسی [اعداد رتبیه] : اسملری صره، درجه اوزرینه آیران صفتلردر . برنجی ، بشنجی ، یوزنجی ... کبی

بوصفتلرك تعیین ایتدیکی کلمه‌لرجمعلنه بیلیرلر: بشنجی صره‌لر. کبی

پای صایسی [اعدادتوزیعیه] : مساوی پایلرك قاچ پارچه‌دن اولدوغنی کوسترن کلمه‌لردر : بر ، بشر آلتیشر ، بیکر ... کبی

بونلرده اولچو اسملری یله برلکده مرکب صفت یاپارلر :

برداوقه ، بشر مترو ، یوزر دونم ... کبی

بو صایبلردن بشقه برده کسر صایسی واردر : بشده بر حصه بیکده بر احتمال .. کبی

اصل صایی صفتلری صوکنه لك ، لق آلارق یینه صفت اولورلر :

برلك جزوه ، بشلك آلتون ، اللیلك آدم ... کبی

بونلر تعیین ایتدکلری اسمك برنی طوتارلرسه اسم یرنده اولورلر : برلکی ویره

اشارت صفتلری : براسمی اشارتله تعیین ایدن صفتلردر . اشارت صفتلری : بو [یقین ایچون] شو ، [براز اوزاق] او [دها اوزاق وغائب ایچین] بوقلم ، شواغاچ ، اوچوجق ، بوکتابلر .. کبی .

بونلرك اشارت ایتدکلری اسم قالدیریلیرده صفتلر اسم یرنده اولورلرسه اسم کبی تصریف اولونورلر . وبوتون تصریفلرنده اداتلردن اول بر (ن) آلیرلر .

بونك ، شوندن ، اونلرده ، اونا . کبی .

بوصفتلرصوکلرینه (را) آلارق اسم اولورلر . بوراء ، شوراء ، اوراء

اضافت صفتلری : براسمك سویله‌ین ویا کندیسنه سویله‌نن شخص ویاشخصلره عائد اولدوغنی بیلدیرن کلمه‌لردر :

سویله‌ین برکشی یه : بنم : بنم کتاب برکشی دن زیاده یه : بزم : بزم کتاب

« « : سنك : سنك کتاب « « : سزك : سزك کتابی

اوچنجی شخص ایچین غائبه اشارت صفتی قوللانیلیر واضافت ترکیبی یاپار .

اونك کتابی ، اونلرك قلملری ، اونك کتابلری . . . کبی

مبهم صفتلر : اسملری مبهم بر صورتده تعیین ایدن صفتلردر . باشلیجه‌لری : هر ، بشقه ، بر ، هپ ، بوتون ، بعضی ، عینی ، اویله ، بویله ، هانکی ، قاچ ، نصل ، نقدر . . .

صوك درت دانه‌سنه صورمق ایچین قوللانیلدیغی زمان استفهام صفتی‌ده ده‌نیر . بوصفتلرك بعضیلری برلشه‌رك مرکب صفتلر یاپارلر.

هر هانکی ، هانکی بر ، نصل بر ، هر قاچ . . .

هر ، قاچ ، بر صفتلرندن صکره کلن اسملر جمعلنه‌مزلر .

ضمیر

ضمیر : اسمك یرینی طوتان کلمه‌لردر . تورکجه‌ده اوچ تورلو ضمیر واردر .

مخصص ضمیرلری : سویله‌ین ویا کندیسنه سویله‌نن شخصلرك یرینی طوتان ضمیرلردر .

سویله‌ین ، مفرد : بن ، بز : جمع : بز ، بزلر

سویله‌نن ، « : سن ، سز : « : سز ، سزلر

اوچنجی شخص ایچین غائبه اشارت صفتی اولان اوقوللانیلیر . آیروجه اشارت ضمیری یوقدر .

تواضع ویا حرمت ایچین بن وسن یرینه بز وسز قوللانیله بیلیر وبو صورتله مفرد یرینه قوللانیلان بو کلمه‌لر تکرار جمعنده (لر) آلیرلر .

ضمیرلر اسم ماهیتنده اولدوغندن اسم کبی تصریف ایدیلیرلر. یالکز اضافت تصریفلری یوقدر . بن وسن کیمه حالنده بکا وسکا [بانا ، سانا] اولور . بنلات اسم وصفت اولور .

اضافت ضمیرلری : اضافت صفتلرینك صوکنه کی علاوه اولنورسه اسملرك یرینی طوتارلر و اضافت ضمیری اولورلر ؛ اضافت ترکیبنده متمملرده (کی) آلارق اسمك یرینی طوتارلر.

بنمکی ، سنکی ، بزمکی ، سزکی ، احمدکی ، اودانکی ، بونکی ، اونکی

مبهم ضمیرلر : بر کیمسه ویا بر شئ مبهم صورتده کوستزن ضمیرلردر .

کیمسه ، هرکس ، انسان ، کیم ، نه ، نره

بونلردن صوك اوچی صورمق ایچین قوللانیلدقلری زمان استفهام ضمیری ده دینیر .

کیم کلدی ؟ نه وار ؟ نره یه کیتدی ؟ . . کبی

فعل

فعل : بر حال [سكون] ويا بر ايشده [حركتده] اولمق قراريني بيلديرن كلمه‌لردر .

فعللرده باشليجه بش ده كيشكلك واردر :

شكل : بر فعلك ؛ نه شكلده اولدوغني بيلديرمك ايچين ؛

صيغه : قرارك نه طرزده اولدوغني بيلديرمك ايچين آلديغي ده كيشكلكلردر .

تورلجه‌ده باشليجه آلتي صيغه واردر :

مصدر ، امر ، وصف ، خبر ، شرط ، قيد .

زمان : بر فعلك ؛ قرارك هانكي زمانه عائد اولدوغني بيلديرمك ايچين آلديغي ده كيشكلكلردر . باشليجه اوچ زمان واردر :

گچمش [ماضي] ، شيمدي [حال] ، گلهجك [مستقبل] .

شخص وكميت : فعلك هانكي شخص ويا شخصلره عائد اولدوغني گوسترن ده كيشكلكلردر .

تصريف : بر فعلي بوتون صيغه ، زمان ، شخص وكميتلرنده صايمقدر .

اكسيك فعل : بعضي صيغه ، زمان ويا شخصلري اولمايان فعللردر .

یاردیمجی فعل [اوز فعل ، فعل جوهری] : بوتون فعللری تصریفه یاردیم ایدن وهر فعلك اساسی اولان [بر حال ؛ صفت ویا وصفده دائم ، ساکن] اولق فعلی در .

اولق فعلی اوچ معنا افاده ایدر ومعناسنه کوره اوچ شکلده تصریف ایدیلیر . آناغیکی مثالده بو اوچ معناده کورولهبیلیر :

زنکین [حالده] اولق ، پارامی [وار] اولق ؛ انسانی برکون ینه فقیر اولمقدن قورتارامز . بونك ایچین زنکین ایم ، پارام وار ؛ هیچ بر زمان فقیر اولمایهجق ایم دیمهملی در .

یاردیمجی فعلی ؛ امر صیغهسی ؛ مستقبل زمانی وخبر حالنك اوچنجی شخصی اولمادیغی ایچین اکسیك فعل در .

یاردیمجی فعل

مصدر صیغهسی : [برحال وصفتده ویا وصفده] اولق .
وصف صیغهسی : ماضی وصفی : ایدك . نقل وصفی : ایمش
خبر صیغهسی ، حال : ایم ، سك ، [در] : ایز ، سکز [درلر]
ماضی : ایدم ، ایدك ، ایدی ، ایدك ، ایدیکز ، ایدیلر .
شرط صیغهسی : ایسهم ، ایسهك ، ایسه ، ایسهك ، ایسه کز ، ایسهلر
قید صیغهسی : ایکن
دیکر صیغه وزمانلری اولق فعلی ایله اولور .

اولمق فعلی

مصدر صیغه‌سی: اولمق ، اوله ، اولمقاق، اولوش .

امر صیغه‌سی : اول، اولك، اولسون، اولالم، اولکز، اولسونلر .

وصف صیغه‌سی ؛ ماضی: اولدق، اولان . حال : اولمقده، اولویور

مستقبل : اولاجق. نقل : اولمش. قبول : اولور ، اولیجی . لزوم : اوللی . تمی : اولا .

خبر صیغه‌سی ، ماضی : اولدم ، اولدك، اولدی، اولدق اولدیکز ، اولدیلر .

شرط صیغه‌سی : اولسام ، اولساك، اولسا ، اولساق ، اولساکز، اولسالر .

قید صیغه‌سی : اولوب ، اولارق ، اولنجه ، اولالی ، اولمقسزین

وار اولمق فعلی ؛ اولمق کبی تصریف ایدیلیر . یالکز حال وصفی: وار . منفیسنده : یوق. اولور .

یاردمجی فعلك حال زمانینك اوچنجی شخصی یوقدر . بو موقعده صفت ویا وصفلر یالکز باشنه قرارافاده ایدرلر . تأکید ایجاب ایتدیکی زمان کتیریلن (در) دورمق فعلنك قبول وصفی اولان (دورور) دن دکیشمه اولوب دوام افاده ایدر .

حال وصفلرنده کورولن (یور) یورمق فعلنك قبول وصفی اولان (یورور) دن ده کیشمه اولوب حرکتده دوام افاده ایدر . آهنکه اویمامسی ده ادات اولمادیغنی اثبات ایدر .

یاردیمجی فعل ایله تصریف ایدیلن هرکب زمانلر:

هرهانکی برفعلك وصفلری؛ یاردیمجی فعلك خبر صیغه‌سنك حال زمانی ایله تصریف ایدیلیرسه: وصفك افاده ایندیکی طرز ریا زمانك خبری، ماضیسیله تصریف ایدیلیرسه حکایه‌سی، شرط صیغه‌سی ایله تصریف ایدیلیرسه شرطی؛ آره‌لرینه (ایمش) کیررسه: روایتنك خبری ویا شرطی؛ صوکنه ایکن کلیرسه قید اولور.

	خبر	حکایه	شرط
حال :	اولمقده‌ایم	اولمقده‌ایدم	اولمقده‌ایسه‌م
حال :	اولیورایم	اولیورایدم	اولیورایسه‌م
مستقبل :	اولاجق‌ایم	اولاجق‌ایدم	اولاجق‌ایسه‌م
نقل :	اولمش‌ایم	اولمش‌ایدم	اولمش‌ایسه‌م
قبول :	اولورایم	اولورایدم	اولورایسه‌م
لزوم :	اوللی‌ایم	اوللی‌ایدم	اوللی‌ایسه‌م
تمنی :	اولاایم	اولاایدم	اولاایسه‌م

	روایتك خبری	شرطی	قید
حال :	اولمقده‌ایمش‌ایم	اولمقده‌ایمش‌ایسه‌م	اولمقده‌ایکن
حال :	اولیورایمش‌ایم	اولیورایمش‌ایسه‌م	اولیورایکن
مستقبل :	اولاجق‌ایمش‌ایم	اولاجق‌ایمش‌ایسه‌م	اولاجق‌ایکن
نقل :	اولمش‌ایمش‌ایم	اولمش‌ایمش‌ایسه‌م	اولمش‌ایکن
قبول :	اولورایمش‌ایم	اولورایمش‌ایسه‌م	اولورایکن
لزوم :	اوللی‌ایمش‌ایم	اوللی‌ایمش‌ایسه‌م	اوللی‌ایکن
تمنی :	اولاایمش‌ایم	اولاایمش‌ایسه‌م	.

برفعلك ماضيسندن وشرطندن صوكره (ايدى) كليرسه حكايه‌سى؛ ماضيسندن صكره (ايسه) كليرسه شرطى ، شرطندن صكره ايمش كليرسه شرطك روايتى اولور . بوخاللرده فعلك ويا ياردیمجى فعلك تصريف ايدلمه‌سى جائزدر.

اولدى‌ايدم اولساايدم اولدى‌ايسه‌م اولسه‌ايمش‌ايم
اولدم‌ايدى اولسام‌ايدى اولدم‌ايسه اولسه‌م‌ايمش

امر صيغه‌سى يرينه كوره تمنى افاده ايتديكندن تمنى صيغه‌سنك برنجى جمع شخصى برنده امر صيغه‌سنك هپ برلكده امراولان شخصى قوللانيلير. اولالم...

كلمك فعلى

	حكايه		روايت
خبر صيغه‌سى؛ حال:	كليورايم	كليور ايدم	كليور ايمش‌ايم
	كلمكده‌ايم	كلمكده‌ايدم	كلمكده ايمش‌ايم
ماضى :	كلدم	كلدى‌ايدم، كلدم‌ايدى .	
	كلمش‌ايم	كلمش‌ايدم	كلمش‌ايمش‌ايم
مستقبل :	كله‌جك‌ايم	كله‌جك‌ايدم	كله‌جك‌ايمش‌ايم
	كليرايم	كليرايدم	كليرايمش‌ايم
	كللى‌ايم	كللى‌ايدم	كللى‌ايمش‌ايم
	كله‌ايم	كله‌ايدم	كله‌ايمش‌ايم

شرط صيغه‌سى حال: كلسه‌م كلسه‌ايدم، كلسه‌م‌ايدى كلسه ايمش‌ايم
كليورايسه‌م كليورايدى‌ايسه‌م، ايدم‌ايسه . كليورايمش‌ايسه‌م
كلمكده‌ايسه‌م كلمكده‌ايدى‌ايسه‌م، « . كلمكده‌ايمش‌ايسه‌م

حکایه روایت

ماضی : کلدی ایسه‌م کلدی ایدی ایسه‌م ایدم ایسه .

کلدم ایسه کلدم ایدی ایسه

کلمش ایسه‌م کلمش ایدی ایسه‌م کلمش ایمش ایسه‌م

مستقبل : کله‌جك ایسه‌م کله‌جك ایدی ایسه‌م ایدم ایسه کله‌جك ایمش ایسه‌م

کلیر ایسه‌م کلیر ایدی ایسه‌م ایدم ایسه کلیر ایمش ایسه‌م

کللی ایسه‌م کللی ایدی ایسه‌م ایدم ایسه کللی ایمش ایسه‌م

امر صیغه‌سی :

کل کلسین کله‌لم، کلیك کلیکلر کلسینلر

مصدر صیغه‌سی :

کلمك کلمه کلمکلك کلیش

وصف صیغه‌سی : حال : کلن، کلیجی، کلیور، کلمکده . ماضی : کلدك، کلمش. مستقبل : کله‌جك کلیر کللی کلن

قید صیغه‌سی : کلیب، کله‌رك، کلنجه، کله‌لی، کلمکسزین، کلیورایکن کلمکده ایکن، کلمش ایکن، کله‌جك ایکن، کلیر ایکن، کللی ایکن

تمل ، وصف ، متمم

تمل [فاعل، نائب فاعل، مبتدا، مسندالیه] : برفعلك؛ حال ویا

حرکتده اولدوغنی ویا حرکتدن متأثر بولوندوغنی بیلدیردیکی کیمسه ویاشی در. بونلر؛ اسم، اسم یرنده اولان برکلمه ویا ترکیب درلر. دائما کیم، نه حالنده بولونورلر وبوسؤاللره جواب اولورلر.

وصف [خبر ، مسند] : تمله اسناد ایدیلن حال ویا ایش در . بونلر اسم، صفت، وصف صیغه سنده برفعل ویا برترکیب اولابیلیرلر.

متمم [مفعول] : فعلك ویردیکی فکری ایضاح ایدن کلمه ویا ترکیبلردر .

بونلرده اوچ تورلودرلر :

دوغرو متمم [مفعول صریح] : تملك [فاعلك] یاپدیغی حرکتك کیمی، نه ویا نه یی متأثرایتدیکنی بیلدیرن؛ بوشکلرده بولنان؛ بوسؤاللره جواب اولان کلمه ویا ترکیبلردر.

اداتلی متمم [مفعول غیر صریح] : کیمی، نه ویا نه یی حالندن بشقه برحالده بولونان ویا فعله برادات ایله بیتیشه ن متممدلردر .

قید متممی : فعله؛ یر، زمان ، سبب، طرز... کبی بر قید علاوه ایدن وزرویه؟ نره دن؟ نره ده؟ نه وقت؟ نه ایچین؟ نصل؟ سؤاللرینه جواب اولان متممدلردر. بونلرده اداتلی ویا اداتسز اولابیلیرلر.

بن [تمل] ماصه نك اوستنده [اداتلی قیدمتممی] دوران کتابی [دوغرو متمم] سزه [اداتلی متمم] کیجه [اداتسز قیدمتممی] اوقومق ایچین [اداتلی قید متممی] کتیرمش ایدم [فعل] .

شكل

فعللرده ؛ بری حرکت ، دیکری قرار اعتبـاریله ایکی بویوك ده کیشکلك واردر.

حرکت اعتباریله؛ فعللر یامعلوم ویا مجهول شکلده بولونورلر.

معلوم : تملك [فاعلك] یاپدیغی حرکتی بیلدیرن فعللردر . بونلرده بش تورلودرلر :

کچیجی فعل [متعدی] : دوغرو ویا اداتلی متمم آلان فعللردر: ویرمق، دوکمك، باقمق، کورمك. .کبی

قالیجی فعل [لازم] : یالکـز قید متممی آلان فعللردر: قوشمق، ٹولمك، اوطورمق، اوشومك...کبی

بو فعللر سـاده [مجرد] اولوب کندیلرندن هیچ بر حرف چیقاریلامار.

سببجی فعل: حرکتك تمله دولایسیله راجع اولدوغنی بیلدیرن فعللردر. بونلر ساده فعللره [ر، ت، دیر] اداتلرندن برویابرقاچنك علاوه سیله یاپیلیر:

قیردیرمق، کوردیرمك، قوشدیرتدیرمق...کبی

دونوجی فعل [مطاوعت] : متممی کندی اولان فعللردر. بونلر بعض فعللره [ن] علاوه سیله یاپیلیر :

دوکونمك، دیدینمك، دیکینمك. .کبی

مشترك فعل [مشارکت] : حرکتك تمل ایله بر ویا دهازیاده کیمسه لر طرفندن برلکده ویا بربرلرینه قارشی یاپیلدیغنی بیلدیرن

فعللردر. بونلرده بعضی فعللره [ش] علاوه‌سیله یاپیلیر:
دوکوشمك، باقیشمق، فوشوشمق... کبی

مجهول : تمل طرفندن یاپیلمایان، یالکز تمله تأثیر ویا تعلق ایدن حرکتلری بیلدیرن فعللردر. بعض فعللره [ل، ن] اداتلرندن بری ویا هر ایکیسی علاوه ایدیلهرك یاپیلیر . بونلرده فعلی یاپان یامتمم وضعیتنده ویاخود بوسبوتون مجهولدر.

قیریلمق، سویلنلمك، بیلنمك، اوشونمك... کبی

برفعل عینی زمانده بوشکلنرك برقاچنده بردن بولونابیلیر.

قرار اعتباریله؛ فعللر درت شکلده تصریف ایدیلیرلر:

مثبت : فعلك؛ حرکتك وقوعنی بیلدیرن دوز شکلیدر.

منفی :فعلك؛ حرکتك وقوعبولمدیغنی بیلدیرن عکسی شکلیدر. بوده فعللره (مه، ما) علاوه‌سیله اولور . یاردیمجی فعل کندیسندن اول (دکل) کلمه‌سنی آلارق منفی اولور. بوکلمه منفی برفعلدن صکره کلیرسه تصدیق اولور.

استانبول شیوه‌سنده؛ منفی شکلده کلیر: کلمز. کلیرایم: کلمم. کلیرایز کلمیز...اولور.

استفهام [صورغو] فعلك ؛ حرکتك وقوعنی صورمق ایچین اولان شکلیدر. یاردیمجی فعلدن اول، دیکر فعللردن صکره [می] علاوه‌سیله اولور. استانبول شیوه‌سنده، کلهایم، استفهامنده: کلهایم می؟ اولور.

منفی استفهام : فعلك؛ حرکتك وقوعبولمادیغنی صورمق ایچین

فعللردر. بونلرده بعضی فعللره [ش] علاوه‌سیله یاپیلیر:
دوکوشمك، باقیشمق، فوشوشمق... کبی

مجهول : تمل طرفندن یاپیلمایان، یالکز تمله تأثیر ویا تعلق ایدن حرکتلری بیلدیرن فعللردر. بعض فعللره [ل، ن] اداتلرندن بری ویا هر ایکیسی علاوه ایدیله‌رك یاپیلیر . بونلرده فعلی یاپان یامتمم وضعیتنده ویاخود بوسبوتون مجهولدر.

قیریلمق، سویلنلمك، بیلنمك، اوشونمك... کبی

برفعل عینی زمانده بوشکلنرك برقاچنده بردن بولونابیلیر.

قرار اعتباریله؛ فعللر درت شکلده تصریف ایدیلیرلر:

مثبت : فعلك؛ حرکتك وقوعنی بیلدیرن دوز شکلی‌در.

منفی :فعلك؛ حرکتك وقوعبولمدیغنی بیلدیرن عکسی شکلی‌در. بوده‌فعللره (مه، ما) علاوه‌سیله‌اولور . یاردیمجی فعل کندیسندن اول (دکل) کلمه‌سنی آلارق منفی اولور. بوکلمه منفی برفعلدن صکره کلیرسه تصدیق اولور.

استانبول شیوه‌سنده؛ منفی شکلده کلیر: کلمز. کلیرایم: کلمم. کلیرایز کلمیز...اولور.

استفهام [صورغو] فعلك ؛ حرکتك وقوعنی صورمق ایچین اولان شکلی‌در. یاردیمجی فعلدن اول، دیکر فعللردن صکره [می] علاوه‌سیله اولور. استانبول شیوه‌سنده، کلهایم، استفهامنده: کلهایم می؟ اولور.

منفی استفهام : فعلك؛ حرکتك وقوعبولمادیغنی صورمق ایچین

اولان سکلی‌در. منفی فعللردن صکره (می) علاوه‌سیله یاپیلیر.

استانبول شیوه‌سنده: کلم، منفی استفهامنده: کلمی‌ایم. کلمیز: کلمی‌ایز... اولور.

مرکب فعللر

بعضی فعللر دیکر فعللر ایله برلشه‌رك معناسنه برفکر علاوه‌ایدرلر ویاخود تورکجه ویابانجی وصف و صفتلر ویا مصدرلر ایله برلشه‌رك یکی برفعل یاپارلر. بویله برقاچ کلمدن مرکب اولان فعللره مرکب فعل دینیر.

فعللرك معناسنی تعدیل ایدن باشلیجه فعللر:

بیلمك [فعل اقتداری]: تمی وصفتدن صکره کله‌رك اقتدار معناسی ویریر:

کله‌بیلمك، اوقویابیلمك... کبی

بونلرك منفی شکلنده (بیل) قالقار:

کله‌مه‌مك، اوقویامه‌مق... کبی

ویرمك [فعل تعجیلی]: اصل فعل [مادهٔ اصلیه] دن صکره طاقم حرکه‌سی کتیریله‌رك علاوه ایدیلیر:

کلیویرمك، اوقویووبرمك... کبی

بونلردن بشقه: کلمك، کیتمك، یازمق، دورمق، قومق، قالمق... کبی بعضی فعللرده مرکب فعل یاپارلر.

وصف صفت ویامصدرلر ایله برلشه‌ن فعللر:

اولمق : کلیور، کلمکده، کلمش، کلیر، کله جك... اولمق
خسته، ابی، طاتسز، سه ویملی، آنقره لی ... اولمق
واصل، لازم، داخل، محتاج، اصلاح... اولمق

ایتمك ؛ ایلمك: عفو ایصال تهدید تعدیل ... ایتمك

قیلمق : نماز قیلمق نیاز قیلمق.

بولمق : وصول بولمق وقوع بولمق.

دایاق یمك، ازار ایشتمك، صاتین آلمق، صوغوق آلمق ...

فعللردن یاپیلان اسم وصفلر

مصدر صیغه‌سی اسم ماهیتنده اولمقله بو صیغه‌ده بولونان فعللر اسم کبی تصریف اولونورلر. بونلردن بشقه فعللردن برچوق اسملر یاپیلیر.
صاریق، آقصیریق، یاتاق، قوناق، ئه‌له‌ك، اولچه‌ك، آتی، یایمی ؛ بورغو، سورکو، سوپورونتی ، دوکونتی، کسیم، بیچیم، طاراق ، سوزکیچ، قازما ... کبی

وصف صیغه‌سنك برچوق رمانلری آز ویا چوق صفت اولورلر:
بیلدك کیمسه، کورولمدك شیئ، کلن خبر، سونمین آتش، کله جك سنه اولمایه جق ایش، یانارطاغ، کورونمز قضا، قیریجی شیئ، صایه یول ... کچمش زمان، باصیلمش کتاب، کوروشیلن مسئله ... کبی

ماضی وحال وصفلری اضافتله تصریف ایدلدکلری زمان یئه صفت حالق مخافظه ایدرلر:

بیلدیکم شیئ، اوقودوغك درس، یازاجغمز مکتوب، کورمیه جکمز یر

بونلر اسم موقعنده اولدقلری زمان تمامیله اسم کبی تصریف ایدیلیرلر:
بیلدکلرم ، آرایانلریمك ، ویرمیه جکلریکی ، کلیریمك ، یازیجنك ،
یولك صاپه سی ، کچمشلریمز ، کوروشیلنلری ...
آشاغیکی کلمه لر بولوندقلری یره کوره هم صفت هم اسم اولورلر:
کسیك ، قیریق ، بورغون ، قورقاق ، چالیشقان ، کولنج ، قیصقانج
یازمه ، باصمه ... کبی .
فعللردن اسم وصفت اولدوغی کبی اسم وصفتلردن ده فعل یاپیلیر:
آدیملامق ، دمیرلهمك ، یاقه لامق ، آجیمق ، قارارمق ، چوغالمق .. کبی .

قید [ظرف]

قید؛ برفعلك ، برصفتك ویا دیکر بر قیدك معناسنی تعدیل ایدن کلمه‌لردر .

باشلیجه قیدلر شونلردر:

زمانه: شیمدی، هنوز، دائما.

مقدار: پك، دها، اك.

تصدیق: اوت، البت، البته، بلکه .

انکار: خایر، دکل، هیچ ..

استفهام : نیچین؟ می؟

طرز : یاواش، چابوق..

مبالغه [رنکلرك اوکنده] : بم، سیم، قاپ، قیپ...

صفتلرك وفعللرك معناسنی تعدیل ایدن بوتون صفتلر قیدموقعنده اولورلر: کوزل یازمق، فناسویلمك، چوق کورمك ..

زمانه : کیچ، ایرکن، دون، یارین...

یر : آشاغی، یوقاری، ایچری، دیشاری...

اسملر وصفتلر صوکنه (جه) اداتی آلارق قید اولورلر:

اوجه، عائله‌جه، کوزلجه، چوقجه، عقللیجه...

تکرارلانان کلمه‌لر قید اولورلر:

— ٤١ —

یر، باش باشه، کوزل، کوزل، پورغون آرغین، آشاغی یوقاری، آلت آلته، ایچری دیشاری، باقا باقا، ماطا چیقا، کلیر کلمز، تکرمکر، چالدیر کولدور... کبی

بعض اسملر (له‌ین، ین) اداتی آلارق قید اولورلر :

یکیجه‌له‌ین، آقشاملاین، یازین، قیشین ... کبی

نسبت [متمم اداتلری]

کلمه‌لری؛ آرالرنده کی مناسباتی بیلدیره‌رك بربرینه ربط ایدن کلمه‌لردر.
هرشیٔ کورمك [ایله] اولور. نه‌قورت [کبی] بیرتیجی نده قویون
[قدر] دورغون اولمق در.

تورکجه‌ده اسملرك و اسم یرنده بولنان دیکر کلمه‌لرك مناسباتلری
حال تصریفی ایله افاده ایدلدیکندن مناسبت کوسترمك ایچین قوللانیلان
کلمه‌لر پك آزدر. باشلیجه نسبت بیلدیرن کلمه‌لر شونلردر:

ایله، ایچین، اوزره، کبی، قدر، ایشته.

کیمه و کیمدن حاللرندن صکره کلن بعض کلمه‌لر بوحاللرده بولنان
کلمه‌لرله برلشه‌رك نسبت ترکیبی یاپارلر:

کیمه، نه‌یه: دائر، قارشی، کوره، دوغری، رغماً، قدر...
کیمدن، نه‌دن: دولایی، بشقه، ایسه، صکره، اول، به‌ری...

ربط [عاطفه]

ربط ؛ ایکی جمله‌یی ویا برجمله‌ده عینی حنسدن پارچه‌لری بربرینه باغلایان کلمه‌لردر.

برمملکتی زراعت [و]تجارت یاشاتیر [فقط] سفاهت محو ایدر .

باشلیجه ربط اداتلری شونلردر:

آنجق، فقط، زیرا، اما، لکن، ایسه، یوقسه

و، ده، دخی، بیله، حتی، یاخود

هم..هم، ها..ها، کرك..کرك، ایستر..ایستر، ایستر..ایسترسه

یعنی، که، اکر، شاید، باری

کبی وایله مناسبت بیلدیرمدکلری زمان ربط اولورلر.

احمد ایله محمد مکتبه کیتدیلر .

صوکنده (که) اولان برچوق کلمه‌لر ربط ترکیبی یاپارلر ومرکب ربط اولورلر:

چونکه، حالبوکه، مکرکه، قالدیکه، دیمك که، مادام که، صانکه

دیکر مرکب ربطلر:

مع مافیه، ایله برابر، بونکله برابر ...

ندا

کوکلدن قوپان وسه‌وینج، آجی، حیرت، تقدیر.. کبی دویغولری افاده ایدن کلمه‌لردر.

باشلیجه ندالر شونلردر:

آه! آی! اوح! اوف! آمان! آ! یآ! واه‌واه! ای! هی! بهی! هو! یاهو! هیشت! پیست! او! یو! نه‌ه! به‌ه!

آفرین! واردا! دستور! هایدی!

بعض کلمه‌لر ندا مقامنده قوللانیلابیلیر:

ایلری! هجوم! قوش! یازیق! یاربی! دهانه‌لر! پکی! کیمدراو! استغفرالله! ماشاالله! ...

بردن زیاده کلمه‌ده اولان ندالره مرکب ندا دینیر.

ایکنجی قسم

تحلیل

تحلیل؛ برسوزی جزؤلرینه آیرمق و آرالرنده‌کی مناسبتی کوستر-مك‌در. اوچ تورلو تحلیل واردر:

کلمه تحلیلی [تحلیل صرفی]: برجمله‌ده بولونان کلمه‌لرك جنس (اسم، صفت، ضمیر، فعل...) تصریف (کمیت، کیفیت، اضافت، حال؛ صیغه، زمان، شکل...) ووظیفه‌لرینی (اتمام، تعیین، توصیف) تفرنق ایتمك‌در.

جمله تحلیلی [تحلیل نحوی] : برجمله‌ده بولنان کلمه ویا ترکیبلرك وظیفه‌لرینی (تمل ، وصف ویامتمم) آیرمق‌در .

سوز تحلیلی : برسوزده بولنان جمله‌لری آیرمق‌در.

کلمه تحلیلنه لازم اولان معلومات برنجی قسمده‌در. یاردیمجی فعل ایله برلکده بولونان وصف صیغه‌لری وصفك عائد اولدوغی فعلك برزمانی تلقی ایدیلیرلر . اولمق فعلی هراوج مناسنده‌ده لازم برفعل‌در . مرکب فعللر مرکب اولارق آیریلیرلر.

جمله تحلیلی

برجمله، یاتمل وفعلدن (احمد کلدی) یاتمل، وصف و یاردیمجی

فعلدن(هوا کوزل ایدی.) ویاتمل، متمم وفعلدن (احمد کتابی کتیردی) مرکب اولور.

فعللر؛ برنجی وایکنجی شخصلرندہ فاعلی ده حاوی اولدقلرندن یالکز فعل تمل وفعلدن مرکب برجمله ده تلقی ایدیله بیلیر. کلدم.. کبی تمل، وصف ومتمم؛ برکلمه ویابرترکیب اولدوغی کبی برویابردن زیاده اولابیلیرلر.

تورکجه ده صره سی ایله؛ تمل برنجی وصف ویامتمم ایکنجی وفعل اك صکره کلیر. بوترکیبده اولان جمله لره (دوز جمله) بوندن بشقه برترکیبده اولانلره (معکوس جمله) بوتون پارچه لری تمام اولانره (تام جمله) برقسمی نقصان اولانلره (اکسیك جمله) وعینی فکری افاده ایدن برپارچه سی تکرر ایدن جمله لره ده (تأکیدلی جمله) ده نیر.

احمد کتابی اوقودی. کتابی احمد اوقودی [معکوس]
احمد اوقودی. کتابی اوقودی. اوقودی [اکسیك]
عفو ایتمك؛ بو بنم المده دکلدر. [تأکیدلی]

سوز تحلیلی

برسوزده؛ نقدر فعل وارسه اوقدرده جمله واردر.
جمله لر اوچ تورلودرلر:
مستقل جمله [قضیهٔ مطلقه]: معناسی باشلی باشنه تمام اولان جمله لردر.

باسه جمله [جملهٔ اصليه] : سوزده باشايجه فكرى افاده‌ايدن؛

تابع جمله [جملهٔ متممه] : باش جمله‌يه تابع اولوب اونك معناسنى اتمام ايدن جمله‌لردر.

تابع جمله‌لر؛ شكل، وظيفه ومعنا اعتباريله تدقيق ايديليرلر.

شكل اعتباريله: قيد، وصف، شرط ويا تمنى صيغه‌لرينك برنده اولور.

وظيفه ومعنا اعتباريله: تمل. [فعل متممى كبى] دوغرو واداتلى متمم، قيد متممى، [اسم متممى كبى] تعيين، ايضاح متممى وتأكيداولورلر.

برسوزده عينى فكر اطرافنده عينى ماهيتده بربرينى تعقيب ايدن مستقل ويا تابع جمله‌لره (صره جمله‌لر) دەنير.

احمدبكى آرادم، بولامادم، كلديكمى وكندىسنى كورمك ايسته‌ديكمى سويله‌يكز... كبى.

خصوصيت

بر لسانك كندىسنه مخصوص اولان وهرهانكى برلسانه اولدوغى كبى ترجمه‌سى قابل اولمايان افاده‌لرينه خصوصيت دەنير. بونلرده بر قاچ تورلودر :

مجاز : بر كلمه، تركيب ويا جمله‌نك اصل معناسندن بشقه بر محلده قوللانيلماسى در.

حدتلندم يرينه : فس باشمدن فيرلادى . . . كبى

رسميت : رسمى مخابره‌لرده قوللانيلان بر نوع قليشه‌لردر.

سزه يرينه : حضور عاليلرينه، ذات ساميلرينه . . . كبى

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Leyla SUBAŞI
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Finike Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tez Konusu	Hakkı Ateş'in 1925'te Kaleme Aldığı Türkçenin Sarfı Adlı Eseri (Metin-Günümüz Türkçesine Çeviri-Terimler Dizini-Tıpkıbasım)
Yabancı Dil / Diller	İngilizce